

UPPSALA
UNIVERSITET

*Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations
from the Faculty of Social Sciences 123*

Ofridstid

Fäders våld, staten och den separerande familjen

LINNÉA BRUNO

ACTA
UNIVERSITATIS
UPSALIENSIS
UPPSALA
2016

ISSN 1652-9030
ISBN 978-91-554-9438-4
urn:nbn:se:uu:diva-268678

Dissertation presented at Uppsala University to be publicly examined in Geijersalen, Engelska parken, Thunbergsvägen 3H, Uppsala, Friday, 12 February 2016 at 10:15 for the degree of Doctor of Philosophy. The examination will be conducted in Swedish. Faculty examiner: Professor Kristin Skjorten (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Oslo universitet).

Abstract

Bruno, L. 2016. Ofriidstid. Fäders våld, staten och den separerande familjen. (Times of Trouble. Fathers' violence, the state and the separating family). *Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences* 123. 109 pp. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. ISBN 978-91-554-9438-4.

The present thesis explores intersectional and institutional conditions for counteracting domestic violence in the Swedish welfare state. Empirically, the study focuses on professional discourses and practices concerning fathers' violence against mothers and children in the context of separation, in three domains of practice: 1) Children's education; 2) Disputes concerning custody, contact and residence; and 3) Welfare benefits such as financial aid. Theoretically, the study draws on feminist political theory and sociology, childhood studies and critical race studies. The empirical material consists of court orders and interviews with staff and victimised mothers. Two main social processes that undermine implementation of children's rights are identified and discussed: Familialisation and selective repression. The thesis is based on four articles:

Article I, (*Skolan, familjerätten och barnen*) *School, family law and children exposed to violence*, explores how staff at school and preschool understands their professional task, when in encounters with children in difficulties due to family law proceedings. The results suggest that two competing perspectives shape staff understandings of risks, solutions and violence. When arguing from the child's rights' perspective, the staff prioritises children's safety and participation, while an upbringing perspective tends to construct violence mainly as a problem of order, with disquieting implications for vulnerable children.

Article II, (*Pedagoger i det sociala uppdragets gränstrakter: Att hantera familjerättsliga processer, hot och våld*) *Pedagogues in the borderland of their social task: Dealing with family law proceedings, threats and violence*, investigates strategies used by preschool and school staff, when encountering gendered conflicts and violence between parents. How do the staff cope with their own and children's vulnerability? An analytical model of six types of proactive and reactive strategies, ranging from keeping distance to normalisation of own vulnerability, is utilised in the analysis and discussed in relation to organisational and professional circumstances and intersecting social relations of inequality.

Article III, *Contact and evaluations of violence: An intersectional analysis of Swedish court orders*, examines obstacles to implementation of children's rights in contested parental contact cases in which there are indications of violence. The analysis shows that the contact presumption is strong, and generally overrides protection. This norm applies even where there are convictions or explicit reports of child abuse or domestic violence. In cases with 'non-Nordic' fathers however, the contact presumption is less likely to override protection than in cases with 'Nordic' fathers.

Article IV, *Financial oppression and post-separation child positions in Sweden*, deals with post-separation child positions in two domains of practice in the Swedish welfare state: Welfare benefits such as financial aid, and child contact. The area of concern is financial oppression in the context of parental separation. Findings suggest that financial abuse in the context of parental separation is a non-question in the domain of welfare benefits, and in the domain of child contact framed as a conflict between equal parties. The age order as a form of domination may be reinforced by the practice of both domains.

Keywords: family law, domestic violence, financial abuse, separations, children's rights, childhood studies, intersectionality, feminist theory, gender, race, racialisation, welfare state, social policy

Linnéa Bruno, Uppsala University, The Swedish Collegium for Advanced Study in the Social Sciences (SCASSS), Thunbergsvägen 2, Uppsala University, SE-75238 Uppsala, Sweden.

© Linnéa Bruno 2016

ISSN 1652-9030

ISBN 978-91-554-9438-4

urn:nbn:se:uu:diva-268678 (<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-268678>)

*Till pappa
– en fridens man*

Artiklar

This thesis is based on the following papers, which are referred to in the text by their Roman numerals.

- I Bruno, L. (2011) Skolan, familjerätten och barnen. *Utbildning & Demokrati*, 20(2):73–92
- II Bruno, L. (2012) Pedagoger i det sociala uppdragets gränstrakter. Att hantera familjerättsliga processer, hot och våld. *Sociologisk Forskning*, 49(3):189–210
- III Bruno, L. (2015) Contact and Evaluations of Violence: An Intersectional Analysis of Swedish Court Orders. *International Journal of Law, Policy and The Family*, 29(2):167–182
- IV Bruno, L. (2015) Financial oppression and post-separation child positions in Sweden. (Submitted manuscript)

Reprints were made with permission from the respective publishers.

Innehåll

1. Inledning	11
1.1 Problemområde	13
1.2 Syfte och frågeställningar	15
1.3 Projekt och forskningsdesign	15
1.4 Disposition	16
2. Bakgrund	18
2.1 Kvinnofrid	18
2.2 Barnfrid	21
2.3 Separationer och våld	23
2.4 Separationer och ekonomi	24
3. Tidigare forskning	27
3.1 Barnpositioner och barnrätt i familjerättsliga tvister	28
3.1.1 Juridisk och rättssociologisk forskning i Sverige	29
3.1.2 Barns delaktighet och våld	31
3.2 Hantering av våld i familjerättsliga tvister	32
3.2.1 Svenska studier	33
3.2.2 Ekonomisk maktutövning	34
3.2.3 Umgänge och utfall av beslut	36
3.3 Sammanfattning	38
4. Sammanfattning av artiklar	39
4.1 Skolan, familjerätten och barnen	39
4.2 Pedagoger i det sociala uppdragets gränstrakter: Att hantera familjerättsliga tvister, hot och våld	40
4.3 Contact and Evaluations of Violence: An intersectional Analysis of Swedish Court Orders	42
4.4 Financial oppression and post-separation child positions in Sweden	43
5. Strukturella villkor och diskursiv praktik	45
5.1 Maktens former	45
5.2 Maktens relationer – dimensioner av ojämlikhet	48
5.2.1 Släktskap och barnpositioner	51
5.2.2 Rasifierade och privilegierade föräldrapositioner	53

5.3 Staten och ofriden.....	56
5.3.1 Institutionella ordningar.....	57
5.3.2 Domäner av praktik	60
5.4 Sammanfattning	65
6. Metodologiska överväganden	66
6.1 Övergripande ansats	66
6.2 Urval av informanter och domstolsbeslut	67
6.2.1 Urval ur intersektionellt perspektiv	68
6.3 Forskningsprocess	69
6.4 Intervjuer med professionella och brottsoffer	70
6.5 Analysprocesser	72
6.6 Etik, närhet och distans	73
6.7 Kunskapsintresse, kunskapsanspråk och forskarposition.....	75
7. Ofriden, staten och den separerande familjen.....	77
7.1 Familialisering.....	79
7.1.1 Släktskap och äganderätt	81
7.2 Selektiv repression	82
7.2.1 Rasifiering	83
7.2.2 Könat tillskrivande av ansvar	84
7.3 Avslut och framåtblick	86
7.4 Praktiska och politiska implikationer	88
Referenser	91
Bilaga 1	105
Bilaga 2	107

Förord

Så har det blivit dags att sätta punkt och säga tack till alla som på olika sätt har bidragit till ett av mitt livs största äventyr. Vägen in på forskarutbildningen och till det avslutade avhandlingsprojektet har knappast varit vare sig fridfull, tydlig eller rak. Samtidigt har jag i många avseenden förunnats det bästa, utan att riktigt förstå hur det har gått till. Mitt första tack går till alla informanter. Jag är djupt tacksam för ert förtroende och tiden ni gav, om än plågsamt medveten om det omöjliga i att i detta format göra full rättvisa åt era berättelser.

Jag har haft privilegiet att ha världens bästa handledare: Maria Eriksson och Elisabet Näsman. Utöver att ni stöttat mig i att ro i land detta vådliga projekt, har det blivit flera gemensamma publikationer i ett av de projekt som avhandlingen bygger på. Tack Mia och Elisabet för att ni är sådana skarpa och generösa handledare, dedikerade forskare och inspirerande förebilder. Utan Elisabets kreativa ansträngningar är det dessutom oklart om jag ens skulle ha fått skriva en avhandling – ett särskilt tack för det. Stort tack också Hannah Bradby för din värdefulla insats som vikarierande handledare för Mia under en kritisk period när den tredje artikeln skulle revideras. Några seniora personer som uppmuntrat mig att söka och söka igen till forskarutbildningen är Rolf Eidem, Anna-Lena Lindqvist och Jan Trost – ett varmt tack för det.

Sociologiska institutionen har varit min arbetsplats sedan jag började som forskningsassistent 2010 och från 2012 som doktorand. Jag riktar här ett samlat tack till alla tidigare och nuvarande kollegor på institutionen – doktorandkollegor, lärare, forskare och administratörer. Ett särskilt tack till alla som har deltagit i samma forskargrupper och seminarier som mig – Utsatta barndomar, Genusseminariet och Intersektionella studier. Jag har lärt mig så mycket genom att diskutera mina, era och andras texter med er. Ni är många och ryms inte här. Agneta Hugemark gjorde en engagerad instans som opponent på mitt ettårsseminarium, Ulla Hellström Muhli och Pernilla Ågård visade på centrala punkter att utveckla i mitt halvtidsmanus, Annika Rejmer och Edvin Sandström gjorde ett gediget arbete som opponenter på mitt slutseminarium. Ett innerligt tack till alla opponenter! För kommentarer på delar av eller hela manus, varmt tack också Clara Iversen, Lucas Gottzén, Ylva Nettelbladt, Mikael Svensson, Stina Fernqvist, Lisa Salmonsson och Ulrika Wernesjö. Tack också Hedda Ekerwald, Sandra Torres och Helena Olsson för smittande arbetsglädje och goda råd om litet och stort i akademien.

Utanför Uppsala har tidvis det tvärdisciplinära Nordiska nätverket för forskning om barn som upplever våld erbjudit ett stimulerande sammanhang – under ledning av Maria Eriksson. Varmt tack alla inblandade och särskilt igen Mia för det. För initierade samtal om avhandlingsämnet och relaterade frågor vill jag även tacka Minoo Alinia, Gunilla Dahlkild-Öhman, Evin Ismail, Keith Pringle, Jenny Westerstrand och Monica Burman. Utöver Monica ska Andreas Pettersson, Susanna Eriksson, Åsa Gunnarsson och resten av gänget på Juridiskt forum i Umeå ha tack för gästfrihet, kloka frågor och glada tillrop.

Alla nära och kära utanför akademien ska också ha sitt tack. Ni vet vilka ni är – tack för att ni finns i mitt liv. Ett extra tack Isak dessutom för omslaget. Tack alla vänner i politiken och särskilt Amanda Mogensen, Gita Nabavi, Gudrun Schyman, Julia Bahnér, Katerin Mendez, Lotten Sunna, Veronica Svärd, Victoria Kawesa och Zandra Bergman för allt roligt slit. Tack Stefan, Stina, Jenny, Linda, Mehrtab, Karin och Sofie för allt annat som är viktigt i livet. Tack Jens, Vincent och Georg för att ni ger mig så mycket kärlek trots att jag måste vara rätt besvärlig att leva med. Det är större än jag kan säga.

Stockholm 7 december 2015

1. Inledning

Orden ofridstid och ofredstid används sällan idag, men signalerar frånvaro av fred, det vill säga krigstid. Sverige har inte varit i krig inom sitt territorium på 200 år, men har en jämförelsevis hög nivå av mäns våld mot kvinnor och i familjen, både före och efter separation. Denna ofrid, som även innebär att barn exponeras för våld, förbryllar forskare.¹

För vissa har ofriden ett slut. Barnfrid och kvinnofrid tar vid och livet byggs upp på nytt. För andra blir det ingen frid, utan ofridstiden går efter separation över i en ny fas, avlöses av en ny slags ofridstid. Fysiskt och sexuellt våld får kanske ett slut, men kan övergå i en ökad ekonomisk maktutövning och hot om andra former av våld och konflikter kring barnen. Kanske kommer de närmsta åren efter separationen att präglas av parallella rättsliga processer med motstridiga myndighetsbeslut, konflikter som utspelas på flera arenor och med olika slag av professionella involverade samtidigt. Antalet vårdnadstvister har ökat i Sverige med 50 procent sedan 2005, och det står klart att de barn som är föremål för tvisterna befinner sig i en mycket utsatt position. De har små möjligheter att göra sina röster hörda, i synnerhet när konfliktnivån är hög. Vidare tycks föräldrarna ha en allt svårare problematik (Allmänna Barnhuset 2015, Socialstyrelsen 2011).

Avhandlingen handlar om ofridens villkor i välfärdsstaten. I fyra delstudier undersöks empiriskt professionella diskurser och praktik gällande faders våld mot barn och mödrar. Dessa artiklars resultat bildar, tillsammans med en teoretisk fördjupning (kapitel 5), en grund för en diskussion om ofridens praktik i relation till statens reglering av den separerande familjen (kapitel 7). I fokus är inte intentionerna hos de professionella, utan de mönster av effekter som följer av praktiken.

Inledningsvis vill jag påminna om att de flesta familjer, nära relationer och liv efter separationer inte präglas av våld. En utgångspunkt för studien är dock att ofriden och våldet har såväl materiella som diskursiva effekter för

---

¹ Enligt en EU-rapport (FRA 2014) baserad på enkät med 42 000 kvinnor i 28 länder ligger Danmark (52 procent), Finland (47 procent) och Sverige (46 procent) i topp i när det gäller fysiskt och sexuellt våld mot kvinnor. Genomsnittet i EU är 33 procent. Sverige ligger allra högst när det gäller sexuella trakasserier, 81 procent, och stalking, 37 procent. Något lägre siffror finns hos Nationellt Centrum för Kvinnofrid (2014): 46 procent av kvinnorna och 38 procent av männen har enligt NCK erfarenhet av allvarligt våld, men då är även fler våldsförmer inkluderade (grovt eller upprepat fysiskt eller sexuellt våld, upprepat och systematiskt psykiskt våld, att bevittna grovt våld i familjen som barn) från känd eller okänd förövare.

hela samhället och därför är något som berör alla och inte endast de direkt utsatta. Ämnet för avhandlingen kan beskrivas som ett demokratiskt, socialt säkerhets- och folkhälsoproblem med stora samhällsekonomiska kostnader som följd.²

En teoretisk utgångspunkt för studien är att politik inte i första hand reagerar på problem, utan konstruerar problem (Bacchi 1999). Dessa konstruktioner har dock effekter på liv och död. När blir våld ett problem och när inte? För vem konstrueras det som ett problem och vem tillskrivs ansvar att ta hand om detta problems effekter? Politiska formuleringar och prioriteringar i frågor kring säkerhet och frihet från våld kan på så sätt i högsta grad även förstås som samhällsvetenskapliga och sociologiska problem.

Den politiska och professionella hanteringen av familjen har sett olika ut i olika tider och inom olika områden. Enligt statsvetaren Carol Bacchi (1999) styrs samhället och individer inte främst av lagar och politik, utan av representationer av problem. Den centrala frågan att ställa sig för den kritiska samhällsforskaren blir således ”Hur representeras problemet?”. Det är ett angreppssätt som i min avhandling är mest framträdande i artikel I och IV. Bacchi urskiljar tre olika typer av effekter dessa representationer har; diskursiva effekter (vad som diskuteras och vad det är tyst om); subjektiverande effekter (hur vi uppfattas av andra och oss själva); och levda effekter (konsekvenser för liv och död). Jag är genomgående intresserad av hur barn, professionella och föräldrar positioneras i materialet, av hur problem, möjligheter och risker konstrueras via språket. Minst lika centralt i studien är emellertid konsekvenserna av dessa representationer – de levda effekterna för våldsutsatta, av professionellas strategier och beslut.

Min studie fokuserar särskilt ofridstiden efter separation och söker övergripande bidra till ett sociologiskt svar på varför ofriden så ofta består, också när de våldsutsatta gjort vad de kunnat för att komma ur våldet. Mer konkret; vari ligger utmaningen att tillgodose våldsutsatta barns och mödrars rättigheter, när fadern är förövaren? Vad undergräver statens ansvarstagande för barnfrid och kvinnofrid?

---

² Samhällskostnaden för mäns våld mot kvinnor i Sverige är enligt en aktuell uppskattning drygt 16 miljarder per år, och då är kostnaderna för barnens utsatthet i att exponeras för våldet inte inräknad (SOU 2015:86). Våldet i vardagen inkluderas inte i det traditionella säkerhetsbegreppet och diskuteras sällan i termer av säkerhetsproblem. Kopplingen mellan våldet i det privata och på nationsnivå kan tyckas drastisk. Avståndet mellan dessa båda forskningsfält har länge varit stort, men är på väg att överbryggas (Walby 2013, Walby, Towers & Francis 2014). Min studie behandlar inte försvar och säkerhet i traditionell mening, men relaterar till mänsklig säkerhet som frihet från alla former av våld, dvs till ett utvidgat säkerhetsbegrepp.

1.1 Problemområde

Enligt Max Webers (1919, 1949) klassiska definition kännetecknas en modern stat av att den har monopol över att med våld kontrollera ett visst territorium. Vissa avgränsade myndigheter så som polis och militär har ensamrätt på våldsutövandet. Lagstiftning och rättsväsende ska skydda medborgare från illegitimt våld från andra och från missbruk av monopolet. Min studie tar sin utgångspunkt i en maktkritisk, bland annat feministisk tradition inom samhällsvetenskaperna, som med mer komplexa analyser utmanar etablerade föreställningar om staten som en (köns)neutral institution med våldsmonopolet intakt (Rönblom & Eduards 2008, Walby 2012, Wendt Höjer & Åse 1999).³ Avhandlingen bidrar till att visa hur undergrävandet av statens våldsmonopol kan gå till, inom tre praktikområden i välfärdsstaten.

Våld framstår som underteoretiserat inom samhällsvetenskaperna, och som maktutövning även som underskattad inom sociologins huvudfåra (Ray 2011, Walby 2012), vilket diskuteras mer ingående i kapitel 5. Redan omfattningen av det sociala fenomenet våld borde motivera en mer framskjuten plats inom sociologin. Barnfrid och kvinnofrid är politikområden under utveckling, kvinnofrid är ett etablerat begrepp sedan 1200-talet och barnfrid sedan några decennier.

Kvinnors våld mot män förekommer, men är ytterst sällan ett grovt eller dödligt våld (Kimmel 2002, NCK 2014). Mäns våld beskrivs däremot av Världshälsoorganisationen (WHO 2013, se även FRA 2014) som en global pandemi. Generellt har fysiskt våld i det offentliga rummet minskat i Sverige och många andra länder under en längre tid, men i familjen och de nära relationerna finns tecken på att det tvärtom har ökat (Diesen & Diesen 2013, Ray 2011, Walby 2012, 2015).⁴

Oavsett svårigheten att säkert konstatera ökning eller minskning på samhällsnivå, liksom att fastställa orsaker till variationer över tid, finns skäl att tala om ofriden och närmare undersöka villkor för, effekter och implikationer av våld som maktutövning och ofrid som tillstånd. Det gäller våld i relat-

---

³ Det finns här skilda uppfattningar. Feminister har t ex även hyllat välfärdsstaten som kvinnornas allierade. I kapitel 5 återkommer jag till temat staten och ofriden.

⁴ Dödligt våld har minskat något i Sverige sedan 1990-talet, och även i ett längre historiskt perspektiv (Brå 2015:14). Däremot har sexuellt våld ökat i Sverige, både enligt Nationella trygghetsundersökningen 2014 och i anmälningstatistiken (Brå 2014). Vidare har anmälningarna om hatbrott med rasistiska eller religiösa motiv ökat dramatiskt, men mörkertalet tros vara stort. Särskilt utsatta är afrosvenskar, romer och muslimska kvinnor med slöja (Brå 2015:13). Inom arbetslivet har hot och våld mot kvinnor, men inte mot män, ökat i Sverige sedan 1980-talet (Arbetsmiljöverket 2010:4). Särskilt utsatta är personal inom vård, omsorg och socialt arbete (Arbetsmiljöverket 2014:3). Hot och hat (psykiskt våld) mot journalister och politiker har även det ökat. 71 procent av kvällstidningsjournalister har hotats och 59 procent av riksdagspolitikerna. (2015:12). Dessa olika arenor för våldsutövning faller utanför avhandlingen att undersöka, men det bör hållas i minnet att samma person kan utsättas för våld inte bara av sin expartner, utan samtidigt även exempelvis i sin yrkesroll, som rasifierad och/eller tillhörande en religiös minoritet.

ion till andra former av maktutövning och till de skilda villkor kring våldet som olika dimensioner av ojämlikhet skapar, exempelvis barns underordnade position visavi vuxna. Därtill väcker ofriden frågor om statens reglering av familjen, i relation till sitt våldsmonopol och till den formella skyldigheten att säkerställa den mänskliga rättigheten frihet från våld.

Våld i familjen har aldrig helt uppfattats som en enbart privat angelägenhet, men gradvis och ur olika perspektiv blivit alltmer etablerat som samhällsproblem. Våld relaterades under det tidiga 1900-talet till alkoholmissbruk, ohälsa och avvikelse hos vissa delar av befolkningen. Mindre grovt våld uppfattades dock länge som normalt inom äktenskapet, för att bli ett socialt problem under 1980-talet och ett jämställdhetsproblem under 1990-talet (Burman 2007). Mäns våld mot kvinnor etablerades som maktfråga och ett politikområde i Sverige först under 1900-talets sista decennier.⁵ Det var då det började representeras som ett samhällsproblem, för att tala med Bacchi (1999). Våld är även ett sent tema inom sociologisk familjeforskning och framstår som marginaliserat inom generell välfärdsforskning (Roman 2004). Istället är det styrning av föräldrar avseende arbete och ekonomi respektive (i viss mån) omsorg och föräldraskap, som familjepolitiken och -forskningen har varit upptagen av (Bergman et al 2011, Esping-Andersen 2009, Hobson 2002).

Det verkar finnas motstridiga tendenser av såväl ökad privatisering som ökad statlig intervenering i fråga om våld.⁶ Från det nya millenniet märks en paradoxal utveckling i att samtidigt som det fysiska våldet i familjen har adresserats inom straffrätten, har förändringar inom andra delar av välfärdstaten gjort det svårare för våldsutsatta mödrar och barn att få skydd (Eriksson 2011b). En avgörande förändring är vårdnadsreformen från 1998, som gjorde det möjligt att efter separation besluta om gemensam vårdnad mot en förälders vilja, något som ofta görs trots uppgifter om våld eller att en förälder är dömd för brott mot den andra föräldern eller barnet (BO 2005, Söderberg 2013).

Som ett flertal forskare betonat, har den svenska familje- och jämställdhetspolitiken vilat på politikernas tro på vetenskapen som en objektiv kraft. De statliga offentliga utredningarna har fått spela en mer central roll i förandet av politiken i Sverige än i andra länder (Esping-Andersen 2009, Lundqvist & Roman 2010, Lundqvist & Peterson 2010). Lundqvist och Roman (2010) framhåller dock, i sin historik över denna politik, att samhällsvetare knappast

---

⁵ En milstolpe i denna utveckling är att misshandel mot kvinnor från 1982 faller under allmänt åtal – en förändring som uttalat syftade till att straffrättsligt motverka mäns våld mot kvinnor i nära relationer. 1988 kom lagen om besöksförbud för att öka kvinnors möjlighet till skydd från förföljelse (Roman 2004, se även Burman 2007). Wendt Höjer (2002) menar att våldet i offentligt tryck präglades av en psykologiserande förstälseram under 1980-talet, för att först under 1990-talet bli en maktfråga (se även Mellberg 2004).

⁶ Våld i samkönade relationer är mindre uppmärksammat inom forskning och politik, delvis möjligen för att det lätt osynliggörs som utanför en dominerande heteronormativ förstälseram (NCK 2009).

längre har rollen som ”sociala ingenjörer”. Däremot, menar de, fungerar många forskare inom samhällsvetenskaperna som kritiska röster i samhällsdebatten. På så sätt fortsätter de att ha ett visst inflytande genom att aktivera överbryggande diskurser mellan sociala rörelser och staten. Ett exempel på en sådan överbryggande diskurs, som författarna nämner, är forskning om mäns våld mot kvinnor. Denna överbryggande diskurs har bidragit till att våldet blivit etablerat som ett samhällsproblem som det anses krävas politiska initiativ för att möta.

1.2 Syfte och frågeställningar

Avhandlingens syfte är att bidra med sociologisk kunskap om varför ofriden består. Mer konkret är syftet att undersöka professionella diskurser och praktik gällande faders våld mot mödrar och barn, i relation till deras positioner och rättigheter. Studien fokuserar separationen och livet därefter, där frågor som rör ansvarsfördelning och skydd från våld ofta ställs på sin spets. Studien inriktas vidare på framställningar och hantering av problemet faders våld inom tre praktikområden i välfärdsstaten: 1) Familjerättsliga tvister kring vårdnad, boende och umgänge, 2) Försörjning, samt 3) Utbildning i förskola och skola.

Ett centralt perspektiv på såväl de professionellas tolkningar och framställningar som på hanterandet av våldet och fördelning av ansvar är betydelsen av strukturella villkor och tillskrivna kategorier. De intersektioner av villkor och positioner som undersöks rör kön, ålder, släktskap, rasifiering och i viss mån klass. Frågeställningarna är följande:

- Hur framställs faders våld mot barn och mödrar som problem i de tre undersökta praktikområdena – för vem och på vilka sätt är det ett problem?
- Vilka effekter har dessa framställningar av problemet på praktiken kring faders våld, särskilt för hur professionella ser på barns rättigheter och konstruerar risk i samband med separationer?
- Vilken betydelse har dimensioner av ojämlikhet och tillskriven tillhörighet till sociala kategorier för hanterandet av våldet?
- Vilka effekter kan ovanstående ha för våldsutsatta barns och mödrars liv?

1.3 Projekt och forskningsdesign

Studien är en sammanläggningsavhandling som rör sig över flera analysnivåer och som bygger på flera olika slags empiriska material; intervjuer med våldsutsatta mödrar och professionella, tingsrättsdomar i tvister om vårdnad,

boende, umgänge och underhåll samt förvaltningsrättsdomar om överklaganden i ärenden som rör ekonomiskt bistånd. Avhandlingen tar sin utgångspunkt i två forskningsprojekt; 1) Familjerättsliga processer och beslut i ett skolperspektiv, och 2) Ekonomisk maktutövning i familjen. Projektledare för båda projekten var Elisabet Näsman och i projektgruppen för det första projektet ingick även Maria Eriksson. De två första artiklarna baseras på det första projektet och undersöker framställningar och hantering av fäders våld inom praktikområdet utbildning inom förskola och skola. Artikel IV baseras på det andra forskningsprojektet och undersöker praktikområdet försörjning. Artikel III är mer fristående i förhållande till projekten och inriktas på praktikområdet familjerättsliga tvister gällande vårdnad, boende och umgänge. I artikel III kombineras en kvantitativ innehållsanalys med en kvalitativ intersektionell analys, medan artikel I, II och IV är kvalitativa. I kapitel 6 återkommer jag till metodval, forskningsprocess och hur min avhandling förhåller sig till forskningsprojekten.

1.4 Disposition

Närmast efter denna inledning kommer kapitel 2, vari jag översiktligt redogör för aktuell politik och forskning gällande barnfrid, kvinnofrid och separationer. Syftet med bakgrundskapitlet är att kontextualisera avhandlingens problemområde. Därefter följer ett kapitel (3) som redogör för studiens forskningssammanhang. Tyngdpunkten i kapitel 3 är på den svenska kontexten och särskilt svenska avhandlingar, i sociologi men även de i juridik, socialt arbete, genusvetenskap och barn- och ungdomsvetenskap som behandlar liknande frågor, men jag relaterar också till internationell forskning i för avhandlingen centrala frågor. Huvudrubriker är *Barnpositioner och barnrätt i familjerättsliga tvister*, respektive *Hantering av våld i familjerättsliga tvister*. Därefter ges en sammanfattning av de fyra artiklarna (kapitel 4). De två första undersöker skolan och förskolans diskursiva praktik kring våld, den tredje tingsrättens vid familjerättsliga beslut och den fjärde tingsrättens, förvaltningsrättens och olika myndigheters praktik kring ekonomisk maktutövning.

Kapitel 5 utgör avhandlingens teoridel. Under tre huvudavsnitt med underrubriker redogör jag för centrala begrepp och teorier som jag använder mig av för att sammantaget analysera artiklarnas resultat. Min övergripande ansats är villkor och diskursiv praktik gällande fäders våld i separationskontexten. Verktyg för att på såväl mer empirinära som abstrakt nivå analysera ofridens villkor i välfärdsstaten presenteras. *Feministisk teoribildning* är en viktig del av den teoretiska referensramen. Dess bidrag till kunskap om hur såväl maktens former utövas och samspelar, samt om intersektioner av olika dimensioner av ojämlikhet, belyses. *Barnpositioner* är i studiens fokus, men jag visar hur feministisk teori behövs för att förstå hur dessa positioner kon-

strueras. Fyra former av maktutövning diskuteras: ekonomisk, politisk-juridisk, diskursiv och genom våld. Två typer av ordningar särskiljs analytiskt och diskuteras: *maktordningar* respektive *institutionella ordningar*.

Kapitel 6 är avhandlingens metodkapitel, vari jag redogör för forskningsprocess, hur intervjuer och analys av domstolsbeslut har gått till, etiska överväganden och reflektioner kring kunskapsanspråk och forskarposition. I slutkapitlet, kapitel 7, diskuteras jag artiklarnas resultat sammantaget, i relation till syfte, frågeställningar, teori och tidigare forskning. Diskussionen fördjupas under rubrikerna *Familialisering* och *Selektiv repression*. Avslutningsvis sammanfattas slutsatserna och jag reflekterar över studiens vetenskapliga, praktiska och politiska implikationer.

2. Bakgrund

Jag har här inte möjlighet att ge rättvisa till hela våldsfältet, utan redogör nedan i korthet för aktuell politik och forskning gällande de i många avseenden ömsesidigt relevanta områdena kvinnofrid⁷, barnfrid och separationer. Fokus är på den svenska politiken och med nedslag i forskning särskilt om den straffrättsliga hanteringen, vilket är ett centralt praktikområde som dock inte undersöks empiriskt i föreliggande studie. Kapitlet innehåller även en mindre diskussion om begreppen ofrid och våld. I avhandlingen är inte våldsutövandet i sig vad som undersöks, utan statens hantering av våldet, de professionellas praktik och villkoren kring denna praktik. I nästa kapitel återkommer jag mer ingående till forskning specifikt om barns positioner och hanteringen av våld i processer gällande vårdnad, boende, umgänge och underhåll.

2.1 Kvinnofrid

Med influenser från radikalfeminism och kvinnojoursrörelse, som redan på 1970-talet sökte politisera frågan om mäns våld, samt med stöd av empirisk forskning, finns i Sverige sedan 1990-talet ett officiellt erkännande av mäns våld mot kvinnor som en strukturell företeelse.⁸ Kvinnovaldskommissionen som tillsattes 1993 innebar ett radikalt skifte i statens syn på våld, som där ses som relaterat till skillnader i makt mellan kvinnor och män och som ett sätt att utöva kontroll (Burman 2007, Eriksson 2003, Wendt Höjer 2002). *Slutbetänkande av Utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor* (SOU 2015:55) ansluter sig till denna strukturella analys. I betänkandet efterlyses ett tydligare ledarskap och styrning på området, bland annat genom att ramverk och struktur skapas för samordning, effektivisering och kvalitetssäkring av både det våldsförebyggande och det stödjande arbetet. Bland förslagen finns inrättandet av ett nationellt sekretariat och krav på årliga lägesrapporter och beskrivningar av utvecklingsbehov från relevanta myndigheter. De stora regionala skillnaderna och allvarliga

---

⁷ Till kvinnofridspolitikerna räknas även lagstiftning och hantering av prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Dessa frågor tas inte upp här, men se t ex Edwards 2007, Westerstrand 2008.

⁸ Första gången upphörandet av mäns våld mot kvinnor formuleras som ett jämställdhetspolitiskt mål är i Jämställdhetspropositionen, Prop 2005/06:155.

brister i exempelvis strategisk styrning och finansiering, kortsiktiga insatser, kunskapsluckor och avsaknad av förebyggande insatser som utvärderingen konstaterat ska åtgärdas. De insatser som görs står inte i proportion till omfattningen av problemet, menar utredaren, som särskilt betonar vikten av våldsprevention.

Intentionen med instiftandet av brottsrubriceringarna *grov fridskränkning* och *grov kvinnofridskränkning* 1998 var att fånga det systematiska ofredandet och kränkandet av integriteten i handlingar som var för sig inte nödvändigtvis var att beteckna som grova, istället för att straffrättsligt lägga fokus på enskilda våldshandlingar (Burman 2007). Ofrid kan möjligen uppfattas som ett mer poetiskt än vetenskapligt precist begrepp, men ofrid konnoterar således juridiskt språkbruk och kan vara ett rimligare ord än våld för det tillstånd som förknippas med upprepade kränkningar och kontroll, där fysisk aggression kan vara ett inslag, men där psykisk, sexualiserad och ekonomisk maktutövning kan vara än mer framträdande och i vissa fall ha än mer förödande konsekvenser.⁹

Inte bara förövarens handlingar, utan även de beslut och handlingar utförda av professionella, som resulterar i fortsatt och i vissa fall ökad utsatthet, förstår jag som en del i ofriden. Att medverka till ofrid kan vara helt oavsiktligt. Att utöva våld förstår jag däremot som en intentionell, riktad handling i syfte att uppnå något (t ex kontroll över person, över materiella resurser eller över ett territorium).¹⁰ Inom forskning är de många olika definitioner av våld som används ett återkommande problem att adressera, särskilt för prevalensstudier, (Walby, Towers & Francis 2014, Westerstrand 2011). Avhandlingen undersöker inte våldsutövandet i sig, utan praktiken och politiken kring det. Jag har här inte utrymme att positionera mig närmare i förhållande till alla olika våldsbegrepp, men ska nämna att jag ser den skarpa distinktionen mellan ”situational couple violence” och ”intimate terrorism” som Peter Johnson (2008) föreslår som problematisk i det att den inte tillräckligt beaktar den genomgripande betydelsen av kön och makt. Min våldsförståelse ligger närmare Evan Stark (2007, 2009) som menar att det fysiska våldet endast är en mindre del av våldet i nära relationer och efter separation, som istället bör förstås som kontroll, inskränkningar i handlingsutrymme och frihet, understött av strukturell sexism, diskriminering och ojämlikhet. Genom ett ensidigt fokus på fysisk aggression och skada osynliggörs det mesta våldet som kvinnor utsätts för, menar Stark.

Sverige har genom flera internationella konventioner förbundit sig att ha en effektiv och samordnad politik mot alla former av mäns våld mot kvinnor

---

⁹ Exempel på begrepp som lanserats inom kritisk/feministisk våldsforskning för att beskriva detta slags upprepade och kontrollerande våld är vardagsterrorism (”everyday terrorism”, Pain 2014), ”intimate terrorism” (Johnson 2008), ”family terrorism” (Hammer 2002) och ”coercive control” (Stark 2007).

¹⁰ Vissa föreslår en distinktion mellan expressiva och instrumentella våldshandlingar, men gränserna framstår som otydliga. För en diskussion, se Larry Ray (2011).

(Eriksson 2015). 2007 antog regeringen *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck och våld i samkönade relationer* (Skr. 2007/08:39). Handlingsplanen innehåller 56 uppdrag till 13 myndigheter. Socialtjänstens särskilda ansvar att ge skydd och stöd är där tydliggjort. Enligt en utvärdering av handlingsplanens effekter (Brå 2010) har kunskaperna om våld ökat bland relevanta professionella. Fokus har varit på utbildningsinsatser, som dock i många fall har varit tillfälliga. Effekterna för de våldsutsatta verkar mer otydliga. Våldet minskar inte i omfattning, även om det ska noteras att det dödliga våldet minskat något, och polisanmälningarna om både misshandel och sexualbrott ökar (se SOU 2015:86). I en genomgång av samtliga fall av dödligt våld mot kvinnor från aktuell eller tidigare partner 2010 och 2011 dras slutsatsen att hälften av morden hade kunnat förhindras med ett mer professionellt agerande från myndigheternas sida (Strandell 2013).

Juristerna Christian och Eva Diesen (2013) med kollegor har under femton års tid analyserat den rättsliga hanteringen av våldtäkt, övergrepp mot barn, kvinnomisshandel inom relation samt barnmisshandel, baserat på 10 000 förundersökningar och 2000 domar i Sverige samt svenska och internationella prevalensstudier. Forskarna menar att införandet av brottsrubriceringarna grov kvinnofridskränkning och grov fridskränkning väsentligt ökat möjligheterna att lagföra seriemisshandlare. Åtalsfrekvensen ökar fyra gånger och utredningarnas kvalitet är bättre när dessa rubriceringar används istället för rubriceringen misshandel. Dock verkar brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning enligt aktuell statistik användas alltmer restriktivt (Eriksson 2015). Vidare betonar Diesen och Diesen (2013) att kontaktförbud används för sällan, att utredningarna vad gäller våld mot kvinnor i nära relation blir bättre, men att det dramatiskt ökande antalet anmälningar lett till resursbrist. Den ökade belastningen kan innebära att polisen får allt svårare att göra så bra utredningar som de skulle vilja, betonar de.¹¹

Problemet med den låga benägenheten att bevilja kontaktförbud tas även upp i underlaget till Jämställdhetsutredningen 2015:86, om våld. Ansökningarna om kontaktförbud har ökat stort på tio år, men andelen som beviljas har minskat (Eriksson 2015). Inspektionen för vård och omsorg (IVO) konstaterar i en rapport att det nyligen skett vissa förbättringar i kommunernas arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld, men att 50 av 60 kommuner brister i arbetet (IVO 2014). En stor del av ansvaret tas i praktiken fortfarande av frivilligorganisationer, och i synnerhet då kvinno- och brottsofferjourer. Bara de som är anslutna till antingen Roks eller Unizon

---

¹¹ Även om kunskaperna om våld har ökat hos polisen återkommer exempel på systematiska och allvarliga brister. Datainspektionen (2015) riktar i sin rapport skarp kritik mot Södertörnspolisens omfattande kvinnoregister, där personuppgifter gällande tusentals våldsutsatta hade hanterats på ett olagligt sätt och där det förekom många inadekvata och kränkande beskrivningar. I kapitel 7.2.2 återkommer jag till temat i en diskussion om olika slags victimblaming.

(tidigare SKR) svarar på cirka 100 000 telefonsamtal och tar emot fler än 30 000 besökande våldsutsatta per år (SOU 2014:71).

2.2 Barnfrid

Staten har formellt det yttersta ansvaret för att tillförsäkra medborgarna den mänskliga rättigheten att slippa våld. FN:s konvention om barnets rättigheter (1989) förtydligar också detta ansvar, vad gäller barn. Liksom i fallet med kvinnofrid har det skett en gradvis utveckling av hantering av våldet som en maktfråga som kräver politiskt ansvarstagande. Staten gavs i Sverige först från 1926 laglig rätt att ingripa i familjen om barnet vanvårdades eller miss-handlades (SOU 2009:68, 107). Det kan jämföras med att den första barnrättslagen kom till 1917. Lagen gav varje barn rätt till underhåll av sin far, oavsett om de någonsin träffats, och det förekom att män mot sitt nekande tvingades betala (Bergman & Hobson 2002). Barn som utsattes för sexuella övergrepp kunde ända fram till 1937 lagföras i vuxen ålder för det, då incest sågs som ett brott med två lika skyldiga förövare (Engwall 2004, 64). Fram till 1979 hade föräldrar i Sverige laglig rätt att fysiskt disciplinera sina barn, och så är det även idag i 85 procent av världens länder. Förbudet mot aga har haft en normerande effekt, då barnmisshandeln minskat betydligt. Möjligen märks en liten ökning de senaste åren. Uppskattningsvis misshandlades 90 procent av barnen för hundra år sedan, mot tio procent idag (Diesen & Diesen 2013).

I Barnkonventionen, som den ofta kallas, uttrycks en syn på barn som medborgare och bärare av individuell rätt till delaktighet, skydd och stöd, inklusive utbildning. Beslutsfattare ska enligt konventionen vägledas av principen om ”barnets bästa” i alla beslut som rör barn.¹² Barnets vilja ska enligt konventionen beaktas, men i förhållande till barns ålder och mognad. Denna reservation har varit föremål för omfattande diskussion, då det i slutändan alltid är vuxna som ska avgöra barnets mognad och vad som är barnets bästa.¹³

Vad gäller den straffrättsliga hanteringen av barnmisshandel i Sverige pekar dock Diesen och Diesen (2013) på mycket allvarliga och systematiska brister. De understryker att bristerna inte, som vid sexualbrott, kan förklaras av svårighet att utreda. Istället, menar de, handlar det om att barnets intresse prioriteras ned, framför omsorg om de misshandlande föräldrarna. Särskilt

---

¹² Sverige var ett av de första länder i världen som ratificerade FN:s konvention om barnets rättigheter, och är ett land som förknippas med såväl jämställdhet som barnvänlighet. Samtidigt får Sverige upprepad kritik för kränkningar av barns rättigheter, bl.a. att barnperspektivet inte beaktas i Migrationsverkets handläggning av asylsökande (Committee against Torture 2014).

¹³ Trots denna underförstådda förmyndarmakt är konventionen ett viktigt dokument, som kan ses som ett första steg snarare än det sista ordet i fråga om barns rättigheter (Freeman 2011).

gäller detta barn över tio år. Att lägga ner förundersökningen är huvudregel, ofta utan att ens förhöra varken offer eller förövare, än mindre dokumentera skador. I de omkring 25 procent av fallen där fadern är misstänkt för våld mot både mor och barn finns dessutom en tendens att prioritera utredning av misshandeln mot modern. Bortsett från i fall av grov misshandel som kräver sjukhusvård tycks polisen se det som ett tillräckligt straff att bli anmäld för brott mot sitt barn, och lägger ofta ner förundersökning med hänvisning till att brott ej kan styrkas, trots att det finns vittnen och till och med i en del fall när föräldern erkänt brott, visar deras studie.

Diesen och Diesen tolkar dessa resultat som att en sammanblandning mellan polisiärt och socialt uppdrag sker; om föräldern har en ordnad social situation och visar ånger utgår polisen från att åtal gör större skada än nytta för familjen. Sverige ligger i botten i EU gällande uppklärningsfrekvens för brott mot barn, till viss del troligen beroende på högre benägenhet att anmäla men också på grund av upprörande låga ambitioner och slapp utredningsmetodik, hävdar de. Nära hälften av anmälningarna rör upprepad misshandel och en relativt stor andel av anmälarna (15 procent) är barnen själva. Sammanfattningsvis konstaterar Diesen och Diesen att rättssäkerheten för barn är lägre än för vuxna och att det särskilt gäller sexuella övergrepp.

Även inom andra delar av välfärdsstaten, exempelvis den sociala barnvården och inom socialt arbete i vid mening, är avvägningar mellan barns och föräldrars intressen en ständigt närvarande problematik. När det gäller reglering av familjen i förhållande till våld kan den latent spänningen mellan barnskydd och familjestöd ta formen av en manifest konflikt. Insatser i syfte att stärka föräldrar kan gagna barnet, men en alltför långt driven optimism i stödet kan innebära att barn inte får sina erfarenheter validerade, och således även en risk för fortsatta övergrepp (Johansson & Bäck-Wiklund 2012).

Medan våld i nära relationer är ett omfattande forskningsfält, särskilt i den anglosaxiska världen, samt ett politikområde som kommit att uppmärksammas alltmer världen över, har frågan om de barn som växer upp i våldets närhet och exponeras för våld mellan de vuxna först under de senaste decennierna börjat adresseras inom forskning och politik (Eriksson et al 2015, 2013, Källström Cater 2004, Mullender et al 2002, Weinehall 1997).

I en jämförande analys mellan framväxten av kvinnofridspolitik och barnfridspolitik menar Eriksson (2012) att vuxenmakt och könsmakt har vissa avgörande skillnader, som måste tas i beaktande. Det tycks betydligt lättare att hålla vuxenkollektivet ansvarigt för barns våldsutsatthet än manskollektivet ansvarigt för våldet mot kvinnor. Eriksson föreslår att det kan ses som ett uttryck för att mäns makt över kvinnor i det samtida Sverige anses illegitim, medan vuxnas makt över barn sällan problematiseras. Om män inte ska dominera över kvinnor (officiellt råder konsensus om jämställdhet som mål), hur kan de då vara ansvariga för allt det våld som kvinnor uppger sig utsättas

för? Att politisera kön genom att peka ut män som grupp kan uppfattas som mycket provocerande (Eduards 2002).

Den nya situationen att barns utsatthet i att uppleva pappas våld mot mamma på ett närmast explosionsartat sätt har börjat uppmärksammas kan här innebära en förändring, föreslår Eriksson. Exakt hur återstår dock att se. Min studie är inspirerad av barndomssociologin såtillvida att barnpositioner undersöks i förhållande till vuxenprivilegier. Barns egna meningsskapanden och strategier i förhållande till våldet är dock ett angeläget tema som faller utanför avhandlingen att analysera.¹⁴

2.3 Separationer och våld

I föreliggande avhandling är det hanteringen av våldet i separationskontexten som är i fokus. Det gemensamma föräldraskapet innebär i många avseenden ytterligare en dimension till problematiken kring våld i nära relationer. Separationer (oavsett våld) har tidigare uppfattats som ett problem i sig, och explicit som en angelägenhet för staten att motverka. Forskning visar att barn som växer upp i en hög konfliktnivå mellan föräldrarna, och med erfarenheter av direkt eller indirekt våld kan påverkas negativt på genomgripande sätt, och det föreslås oftare numera att det är konfliktnivån och exempelvis en sämre ekonomi till följd av separation, snarare än separationen i sig, som innebär riskfaktorer för barn till skilda föräldrar (Broberg et al 2011, Christensen 2007, Ängarne Lindberg 2010). När föräldrar separerar och det finns uppgifter om våld, omsorgsbrist eller någon annan form av social, psykologisk eller medicinsk problematik kan ett flertal skilda professioner komma att bli involverade i att lämna information, utreda, behandla och fatta beslut. Frågor kring skillnader mellan barns och föräldrars rättigheter, intresse och makt kan då ställas på sin spets, och måste hanteras av professionella.¹⁵ Barn som vill ha kontakt med en frånvarande förälder har inga legala rättigheter att kräva umgänge, medan barn själva däremot kan tvingas till umgänge (Nordborg 2005, Näsman 2004). De flesta fäder utövar inte våld, men de som gör det kan också, ironiskt nog, använda sig av offentliga diskurser om barns bästa och jämställdhet för att få fortsatt tillgång till sina barn och deras mor. Mödrars möjligheter till skydd med stöd från välfärdsstatens institutioner framstår som mer begränsade, menar Eriksson (2011b).

Efter massiv kritik från barnrättsorganisationer, kvinnojourer, forskare och praktiker tillsattes 2002 en utredning för att utvärdera 1998 års vårdnadsreform, en utredning som särskilt skulle beakta situationen för barn som utsätts för eller exponeras för våld i sin familj. I betänkandet betonas bland

---

¹⁴ Exempel på studier om våld utifrån barns egna perspektiv är Eriksson & Näsman 2012, Cater & Forssell 2014, Källström Cater 2004, Solberg 2007.

¹⁵ Se vidare nästa kapitel.

annat behovet av systematiska riskbedömningar, att gemensam vårdnad i princip bör vara utesluten i fall med våld samt att umgänge med den föräldern barnet inte bor hos måste ordnas på ett sätt som är tryggt för barnet (SOU 2005:43). Från 2006 har kravet på riskbedömning inför alla beslut som rör vårdnad, boende eller umgänge skärpts i lagen (FB 6 kap. 2§). Barnets bästa ska som tidigare vara vägledande princip, men nytt är att övervägandet av risken att barnet kan fara illa *särskilt* ska prioriteras, framför barnets behov av nära och god kontakt med båda föräldrar (Eriksson et al 2013). Det finns således på policynivå en ökad medvetenhet om barns utsatthet i dessa processer, och det pågår utredningar och ett utvecklingsarbete för att ta fram metodstöd och förbättra den professionella praktiken för barns bästa.

I en särskilt prekär situation befinner sig kvinnor och barn som kommit till Sverige genom moderns äktenskap med en svensk man, eller man som fått uppehållstillstånd, om hon utsätts för våld och vill lämna relationen. I utlänningslagen (UtlL) finns en regel som ska skydda kvinnor som utsätts för våld i anknytningsrelationer. Under vissa villkor ska uppehållstillstånd kunna beviljas även i fall där förhållandet upphör under prövotiden. Kriterierna i Prop. 1999/2000:438 till UtlL är dock enligt juristen Zuzan Ismail:

...oförenliga med kunskapen om våldsutsatta kvinnors situation och skyddsregeln är därför i praktiken svår att tillämpa. Om kvinnan lämnar mannen kort tid efter att våldet inletts riskerar hon att inte uppfylla kravet på långvarigt sammanboende. Om hon stannar kvar hos mannen trots våldet och därmed uppfyller kravet på långvarigt sammanboende, talar detta för att våldet inte är tillräckligt allvarligt (Ismail 2014:236).

Forskning och kvinnojourernas erfarenheter visar att en del män har satt i system att kontrollera kvinnor, i vissa fall ett antal kvinnor i följd, med stöd i denna lagstiftning (Burman 2012). Betydelsen av ojämlikhet i flera dimensioner, för hanteringen av våld, tas vidare upp i kapitel 5.2.

2.4 Separationer och ekonomi

Kvinnors ökade förvärvsarbete är en av de viktigaste förklaringarna till att andelen äktenskap som slutade i skilsmässa ökade dramatiskt i Sverige mellan 1960 och 1980, för att därefter ligga relativt stabil på en nivå som innebär att drygt hälften av alla äktenskap avslutas med skilsmässa. Med egen försörjning ökade kvinnors möjligheter att lämna relationer som de inte ville vara kvar i (Roman 2004). Mellan 1940 och 1973 hade kommunala barnavårdsmän till uppdrag att stötta och kontrollera skilda föräldrar och deras barn. De allra flesta av dessa barn bodde enbart hos sina mödrar, och konkret

bestod styrningen i kontroll av mödrarnas omvårdnad och indrivning av underhåll från fäderna, till både mödrar och barn (Bergman 2011).¹⁶

Från att skilsmässor betraktats som ett socialt problem och barn till skilda som en grupp i behov av särskilda insatser, torde skilsmässor idag av de flesta ses som en relativt normal företeelse. Att ensamstående mödrar är överrepresenterade i ekonomisk utsatthet och med erfarenhet av våld innebär att de fortfarande återkommande kan representeras som ett socialt problem, men det finns även diskurser enligt vilka gruppen ses som aktiva normbrytare i positiv mening, som starka kvinnor som gör motstånd mot förtryck (Bak 2003). Man kan också notera att till skillnad mot många europeiska länder och många delstater i USA ger svensk rätt ett dåligt ekonomiskt skydd för den ekonomiskt svagare parten efter en skilsmässa.

I den svenska välfärdsstaten är den ekonomiska ojämlikheten, också mellan könen, mindre dramatisk än i de flesta andra länder. Skillnaden mellan mäns och kvinnors inkomster ökar dock i Sverige, trots fyrtio år av jämställdhetspolitik (SCB 2014). Forskning om kvinnors uppbrottsprocesser från våldsutövande män tyder på att ansvaret som förälder kan upplevas som ett skäl att såväl stanna som att lämna en våldsamt relation (Enander 2008, Hayes 2012, Radford & Hester 2006). Att våldet trappas upp och även drabbar barnen kan innebära att kvinnan fattar beslut om att lämna relationen, men ovisshet om vad som egentligen är bäst för barnen kan också fördröja processen. Hos många kvinnor finns en oro över att själv inte kunna försörja barnen (Khaw & Hardesty 2007). Ekonomins betydelse lyfts fram i andra internationella studier, som tyder på att ekonomisk självständighet påskyndar separationen och att svag ekonomi är ett viktigt hinder (Moe & Bell 2004, Walker et al 2004). Anderson & Saunders (2003) visar i sin metaanalys av ett femtiotal kvantitativa och kvalitativa studier om misshandlade kvinnors separationer att egen inkomst är den enskilt viktigaste förutsättningen för att separera. Andra viktiga faktorer är tillgång till barnomsorg och socialt stöd: släkt, vänner och professionella. Variabler som många tidigare studier undersökt men som i de kvantitativa studierna visat sig vara av mindre eller ingen betydelse är arten av våld i relationen, känslor för förövaren och utsatthet för våld i sin ursprungsfamilj, visar metaanalysen (Anderson & Saunders 2003).

I de få svenska studierna om våldsutsatta kvinnors uppbrottsprocesser eller kvarhållande mekanismer är ekonomin en ickefråga, eller åtminstone perifer (Enander 2008; Hydén 1992; Lundgren et al 1991, 2004, Lundgren, et al 2009, Mellberg 2002). Istället undersöks emotionella och kognitiva processer hos kvinnan eller interaktionen i parförhållandet.¹⁷ De profession-

---

¹⁶ Politiskt har styrningen av fäder gått från ”cash to care” – från fokus på försörjningsansvar till att skapa barnorienterade och närvarande fäder (Hobson 2002, se även Klinth 2002).

¹⁷ Störst inflytande sedan 1990-talet har i Sverige teorin om normaliseringsprocessen (Lundgren 2004) haft, som också bekräftat kvinnojourernas erfarenheter.

ellas roll framstår vidare som ett marginaliserat tema inom forskning om våldsutsatta kvinnors uppbrottsprocesser (Holmberg & Enander 2011). I föreliggande avhandling är professionella diskurser och praktik kring våldet i fokus, vilka relateras till en politisk, institutionell nivå och till strukturella maktrelationer. Det betyder inte att jag anser de psykologiska eller mikrosociologiska processerna vara irrelevanta i sammanhanget, men att jag i studien rör mig på andra nivåer i syfte att bidra med några i forskningen mindre belysta perspektiv.

Ett i relation till annat förtryck och våld i nära relationer ännu relativt outforskat tema är *ekonomisk maktutövning* inom familjen, en form av kontroll som typiskt fortsätter efter separation och ytterligare förstärker skillnader i ekonomiska villkor (Fawole 2008, Miller & Smolter 2011). I nästa kapitel återkommer jag till forskning om ekonomiskt förtryck specifikt i familjerättsliga tvister, och i kapitel 5 närmare till den teoretiska förståelsen av fenomenet.

Mot bakgrund av normaliseringen av könad ekonomisk ojämlikhet kan det vara svårt att dra gränser för var det ”normala” heterosexuella sättet att organisera familjens ekonomi övergår i asymmetrisk maktutövning och ekonomiskt våld. Studien avser heller inte att fastställa några sådana gränser, men som ett exempel på hur ekonomiskt våld preliminärt kan avgränsas kan en parallell till psykiskt våld göras. Att vid något tillfälle skriftligt eller verbalt kränka en person brukar inte ingå i definitionen av våld, däremot när ett sådant handlande är systematiskt och upprepat (jfr NCK 2014). På samma sätt kategoriserar jag inte en stöld som våld, men däremot att upprepat och systematiskt kontrollera eller exploatera någon ekonomiskt. I avhandlingens sista artikel undersöker jag ekonomisk maktutövning i separationskontexten explorativt. Fokus är på rättsliga representationer av problemet, beslut och positionering av barn i denna kontext, samt på mödrars förståelser av det samma.

3. Tidigare forskning

Avhandlingens problemområde och frågeställningar berör flera omfattande forskningsområden. Viss forskning om separationer och våld belystes i föregående kapitel (2). För att i detta avsnitt sätta in artiklarna i ett bredare vetenskapligt sammanhang förhåller jag mig i första hand till forskning inom två för studien empiriskt nära teman: barnpositioner och barns rätt till delaktighet, skydd och resurser i samband med tvister om vårdnad, boende, umgänge och underhåll, samt professionellas framställningar och hantering av uppgifter om våld i dessa sammanhang. Som underteman till detta senare tema om hantering av uppgifter om våld redogör jag för forskning om utfall och implikationer av beslut i dessa fall, och om hantering av uppgifter om ekonomisk maktutövning.

Det finns en rad internationella tidskrifter med fokus på familjerättsliga processer och beslut. Jag har valt att i första hand redogöra för studier med utgångspunkt i en svensk kontext, eftersom jag är särskilt intresserad av ofridens villkor i den svenska välfärdsstaten. Lagstiftning och andra formella och informella villkor varierar dessutom mellan länder (se t ex Fernando 2014, James et al 2010). Internationell forskning refereras mer summariskt nedan, förutom vad gäller teman där svensk forskning knappt existerar. Framställningen struktureras tematiskt, där olika teman genomgående relateras till avhandlingens syfte och frågeställningar.

I artiklarna belyser jag även andra frågor och hänvisar till exempelvis kritiska ras- och vithetsstudier och forskning om våld i nära relationer, utbildning, professioner och välfärdsolitik. Inom ramarna för denna sammanläggningsavhandling har jag dock inte möjlighet att närmare redogöra för och förhålla mig till alla dessa områden. Vissa för avhandlingen centrala delar fördjupas dock något i artiklarna, andra nedslag i för avhandlingen relevanta forskningsområden återfinns i kapitel 5.

Vad vet vi om ofridens villkor och effekter efter separation? Istället för att fokusera på parets eventuella känslomässiga bindningar till varandra riktar jag blicken mot den rättsliga och professionella kontexten och den diskursiva praktiken kring fäders våld och den separerande familjen. Vilka slutsatser drar andra studier med liknande fokus och frågeställningar?

3.1 Barnpositioner och barnrätt i familjerättsliga tvister

En av avhandlingens frågeställningar rör betydelsen av olika dimensioner av ojämlikhet, för praktiken gällande fäders våld. Ålder som maktordning och specifikt barnpositioner är redan formellt av särskild vikt, som jag återkommer mer utförligt till i teorikapitlet.¹⁸ Hur förhåller sig min studie till forskning om hur barn positioneras i tvister gällande vårdnad, boende och umgänge? Inom svensk samhällsvetenskaplig forskning, liksom juridik, framstår familjerätt och barnrätt som mindre framträdande teman, åtminstone fram till millennieskiftet (Singer 2000). I den mesta forskningen om familjerättsliga tvister som ändå finns är inte våld i fokus. Däremot finns ett antal studier om barns delaktighet. Samstämmigt visar såväl svensk som internationell forskning om barns positioner generellt (utan våldsfokus) att barn har svårt att göra sina röster hörda och bli lyssnade på i dessa processer (Bailey et al 2011, Neale 2002, Neoh & Mellor 2010, Kaldal 2010, Rejmer 2003, Smart 2004).

Vad är det aktuella kunskapsläget gällande barns delaktighet i dessa tvister i Sverige? Socialstyrelsen (2014) konstaterar i en rapport om barns delaktighet i utredningar om vårdnad, boende och umgänge att barns rätt att komma till tals är förankrad hos familjerättssekreterarna, men att barns möjligheter i praktiken ser mycket olika ut, särskilt i relation till ålder. En tredjedel av barnen i de 130 granskade fallen i rapporten fick inget enskilt samtal med utredaren. De äldre barnen fick oftast komma till tals, däremot var det i utredningarna ofta oklart på vilket sätt barnets vilja beaktats. Familjerättssekreterarna uppgav i intervjuerna att tingsrätten inte tillräckligt beaktar barnets vilja. Återkommande var enligt dem att tonåringar med stark egen uppfattning inte blev lyssnade på av rätten och till utredarna uttryckte besvikelse över detta (Socialstyrelsen 2014).

Den senaste svenska avhandlingen om familjerättsliga tvister är Henrik Ingrids (2014), i barn- och ungdomsvetenskap. Ur ett diskurspsykologiskt perspektiv och med hjälp av konversationsanalys analyseras 42 ljudinspelade huvudförhandlingar i vårdnadstvister. Ingrids undersöker vårdnadstvister som en institutionell praktik med ideologiska dilemman. I fokus är hur det goda och mindre goda föräldraskapet, samt barnets bästa, konstrueras i föräldrarnas vittnesmål. Ett genomgående tema är (avsaknaden av) barnets deltagande och röst, hur parterna i barnets frånvaro förhandlar barnets autentiska vilja och bästa och den andres skuld. Att referera till barnets vilja kan av motpart och professionella uppfattas som att dra in barnet i en konflikt som de ska skyddas ifrån, trots att lagen understryker att barnets vilja ska beaktas. Detta framstår som det mest centrala dilemmat. Föräldrarna, visar

---

¹⁸ Positionen barn innebär juridiskt andra villkor än positionen vuxen. Att positioneras utifrån klass, kön, etnicitet eller föreställningar om ras innebär dock inte formella (juridiskt sanktionerade) skillnader i villkor. Skillnader i diskursiv praktik och i effekter av denna adresseras dock i avhandlingen, utifrån vilka utgångspunkter redogörs närmare för i kapitel 5.

Ingrids, förhandlar även implicit sina egna och varandras institutionella (könade) positioner. Det andra stora dilemmat visar sig i att negativa påståenden om den andra parten visserligen kan få en själv att framstå som en mer lämpad vårdnadshavare, men sådana utsagor riskerar samtidigt att underminera framställningen av en själv som samarbetsvillig om det framstår som grundlös eller överdriven smutskastning (Ingrids 2014).

I föreliggande avhandling är också betydelsen av sociala positioner centralt, och även hur professionella positionerar barn, föräldrar och i viss mån sig själva i intervjuer och domar från tingsrätt och förvaltningsrätt. I tillägg till kön intresserar jag mig även för betydelsen av fler positioner och dimensioner av ojämlikhet i dessa processer. Juridiska och rättssociologiska studier som kritiskt analyserar barns rätt och positioner i förhållande till föräldrars rätt är ett relevant forskningssammanhang för min studie, även om inte våld är i fokus i dessa. Nedan refererar jag närmast till samtliga svenska avhandlingar som skrivits på området.

3.1.1 Juridisk och rättssociologisk forskning i Sverige

Anna Singer (2000) har i sin avhandling i juridik tagit ett helhetsgrepp om relationen mellan barnrätt och familjerätt, samt genomfört en analys, fördjupad och från flera perspektiv.¹⁹ Singer menar att rättsligt vårdnadsansvar är frikopplat från faktisk vårdnad och omsorg om barnet, från alltså det praktiska tillgodoseendet av barnets behov. Särskilt i de fall föräldern inte bor tillsammans med barnet kan vårdnadsansvaret reduceras till en bestämmanderätt över barnet. Barnet har rätt att få grundläggande behov tillgodosedda av en vårdnadshavare, men vårdnadsansvar medför inte skyldighet att personligen tillgodose dessa behov. Singer menar, vid tiden för avhandlingen, att utövandet av faktisk vårdnad har fått mindre betydelse vid avgörandet av vårdnadstvister. Istället är det presumtionen om att gemensamt rättsligt vårdnadsansvar är till barnets bästa som oftast är avgörande.²⁰ På så sätt framstår vårdnad enligt Singer mer som en rätt för föräldern än för barnet. Jag återkommer i teorikapitlet till hur relationen barnrätt – familjerätt kan förstås.

Juristerna Johanna Schiratzki (1997), Lotta Dahlstrand (2004) och Anna Kaldal (2010) betonar liksom Singer i sina avhandlingar att barnets bästa är ett öppet begrepp som kan fyllas med påfallande olika innehåll.²¹ Dahlstrand formulerar det i termer av att barnets bästa är ett *passivt begrepp*, vars innehåll bestäms av de vuxna, medan barns rätt till delaktighet är ett *aktivt be-*

---

¹⁹ Rättsdogmatiskt undersöks innebörden av barns bästa som rättslig målsättning, principerna bakom gällande reglering av föräldraskap och dess rättsliga konstruktion, i frågor kring adoption, fastställande av föräldraskap, arvsrätt, omvårdnad och fostran med mera.

²⁰ Vid denna tid var det även en praxis som innebar implementering av gällande lagtext.

²¹ För en mer fördjupad diskussion om begreppet barns bästa, se t ex Eekelaar (2015) och Freeman (2011).

grepp som bland annat syftar till rätten att komma till tals och få sin åsikt beaktad. Genom att barnet kommer till tals får de vuxna hjälp att anlägga ett barnperspektiv i meningen barnets perspektiv vid tillämpandet av principen om barns bästa. Dahlstrand (2004) menar att i vissa fall kan dock barn fara illa av att höras, varför en balansgång mellan de båda principerna krävs.

Schiratzki (1997) efterlyser i sin tidiga avhandling om vårdnadstvister konkreta minimikrav på föräldrarnas samarbetsförmåga vid beslut om gemensam vårdnad. När skilda föräldrar 1977 fick möjlighet att välja gemensam vårdnad ansåg lagstiftaren att dessa var inställda på samförstånd, varför den gemensamma vårdnaden inte närmare behövde regleras – vilka beslut som respektive vårdnadshavare kan fatta ensamma och i vilka som den andra vårdnadshavaren har vetorätt. Schiratzki poängterar att läget är ett annat sedan 1998, då gemensam vårdnad kan beslutas mot en förälders vilja, och föräldrar kan ha helt skilda uppfattningar om barnomsorg eller var barnet ska gå i skola, kost, fritidsaktiviteter, religiös tradition med mera. Hennes senare forskning (2014:106) visar att de legala möjligheterna att utöva tillsynsansvar när barnet är hos den andre vårdnadshavaren är ytterst begränsade. Ett exempel är när två barn, 10 och 11 år gamla, ringde sin mor då de var rädda och ville bli hämtade från sin far, som var berusad och inte gick att väcka. Modern kontaktade polisen och åkte för att hämta barnen, varpå hon misshandlades av fadern. Hovrätten fann att han hade handlat i nödvärn när han hindrat henne, och lämnade därför åtalet för misshandel utan bifall.

Svårigheterna att i familjerättslig praxis implementera barnperspektiv och att lösa föräldrarnas konflikter på ett hållbart sätt belyses även av rättssociologen Annika Rejmer (2003), som i sin avhandling fokuserar på tingsrättens funktion vid dessa tvister. Hon menar att tvisten om barnet hanteras av de professionella som en intressekonflikt mellan föräldrarna, medan den för föräldrarna ofta handlar om en värdekonflikt. Utifrån en enkätstudie med 221 involverade professionella, 107 föräldrar och en analys av 114 domstolsbeslut dras slutsatsen att tingsrätten knappt har förändrat sitt förfarande sedan 1920-talet, trots att samhällets syn på föräldraskap och barns rättigheter genomgått genomgripande förändringar. Utöver vårdnadstvisten präglas familjens situation ofta av annan omfattande problematik som våld, missbruk, ekonomisk utsatthet eller personliga kriser. Inte sällan är samma barn involverade i parallella och upprepade processer.

Just parallella processer belyses av Kaldal (2010), som i sin avhandling jämför professionellas hantering av barns vilja i processer kring vårdnad, brottmål och sociala mål (LVU). Hon argumenterar för att riskbedömningar i vårdnads mål ska handläggas i samma ordning som en orosanmälan till de sociala myndigheterna och att samma krav på metod, dokumentation och presentation ska gälla i såväl vårdnads- och LVU-utredningar som i brottsutredningar. Bland annat skulle det innebära att utredarna får samma befogenhet som i brottmål att samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke.

En gärning som inte kan bevisas i ett brottmål kan ändå ha ett bevisvärde i ett LVU- eller vårdnadsfall, poängterar Kaldal.

3.1.2 Barns delaktighet och våld

Barndomsociologin har kritiskt granskat åldersmaktsordningen i samhället och lyft fram barns aktörskap och barns röster (Graham 2011, Smart 2002, Qvortrup et al 2011 mfl). Trots ett ökat intresse för barns delaktighet generellt och även frågan om barn som upplever våld, är det inte förrän helt nyligen som forskningen börjat uppmärksamma vad (indirekt eller direkt) våldsutsatta barns delaktighet eller brist på delaktighet kan innebära i familjerättsliga sammanhang (Cashmore 2010, Eriksson & Näsman 2008, 2012, Neoh & Mellor 2010, Ninjatten & Jongen 2011). Som Eriksson och Näsman (2007) betonat kan barns delaktighet vara en förutsättning också för att professionella ska fatta välgrundade beslut, men inte minst när det gäller våldsutsatta barn måste en *delaktighetsdiskurs* aktiveras samtidigt med en *omsorgsdiskurs* (se även t ex Eriksson et al 2013, Röbbäck 2012). Eriksson och Näsman forskning visar att det kan vara en utmaning för utredare inom familjerätt att använda dessa båda diskurser samtidigt. Ett ”alltför kompetent” barn kan exempelvis framstå som mindre trovärdigt offer och som i mindre behov av skydd.

Det finns fyra svenska avhandlingar med fokus på barns möjligheter till delaktighet i familjerättsliga processer med uppgifter om våld. Dessa har skrivits av Maria Eriksson (2003), Gunilla Dahlkild-Öhman (2011), Jeanette Sundhall (2012) och Karin Röbbäck (2012). Jag uppfattar det som att de två första av dessa har störst tonvikt på den professionella och politiska hanteringen av våldet, medan de två senare i någon större mån har barnpositioner och barns handlingsutrymme i fokus, även om dessa teman kopplas till varandra och båda är centrala i samtliga fyra studier, liksom i föreliggande avhandling. Erikssons och Dahlkild-Öhmans avhandlingar redogörs därför närmare för under nästa rubrik. I sammanfattningen av detta kapitel kommenterar jag sammantaget hur föreliggande studie förhåller sig till dessa avhandlingar, som ligger särskilt nära min i frågeställningar och teoretiska utgångspunkter.

Sundhall (2012) undersöker i sin avhandling i genusvetenskap konstruktioner av ålder och kön i 28 familjerättsliga utredningstexter som innehåller uppgifter om våld, omfattande 40 barn. Sundhall menar att barnens berättelser om våld oftast marginaliseras, och att deras utsatthet inte representeras som ett problem inom familjerättsdiskursen. Hennes slutsats är att kunskapsproduktionen, praktiken så som den framställs i texterna, styrs av *vuxenhegemoni*, med konsekvensen att barn exkluderas och nekas rätt till delaktighet.

Karin Röbbäcks avhandling (2012) i socialt arbete undersöker professionellas konstruktioner av barn, barndom och barns bästa i *verkställighetsmål*,

det vill säga när tingsrätten prövar om de med tvång ska verkställa beslut om umgänge (oftast med fadern), som inte kunnat genomföras på frivillig väg. Studien bygger på analys av samtliga domar i verkställighetsmål vid en tingsrätt från 2001 och 2007 (före och efter 2006 års reform), samt på intervjuer med domare, socialarbetare och medlare. Röbbäck menar att barnens vilja (om de ska umgås med en förälder eller inte) konstrueras som genuin om den överensstämmer med de professionellas uppfattningar om barnets bästa, men att barnen tenderar att konstrueras som omogna eller manipulerade (av modern) om deras vilja strider mot tingsrättens och socialtjänstens uppfattningar. Avhandlingens slutsats är dock att det skett en viss förändring över tid, då barns delaktighet är större i de senare domarna.

En liknande förändring i riktning mot ett mer framträdande barnperspektiv och ökad delaktighet för barn föreslås även i en norsk studie. Sociologen Kristin Skjørten (2013) drar slutsatsen från en studie omfattande 292 domstolsbeslut om umgänge och boende att barns delaktighet har ökat markant sedan Norge 2004 införde rätten för barn att komma till tals från 7 års ålder, en lagstiftning som skiljer sig från vad som gäller i de flesta andra länder. Barnet har även fått mer utrymme i de senare texterna, medan fokus i de äldre domarna ligger på föräldrarnas konflikt och vittnesmål, och barnets vilja får i tillägg allt större genomslag i de mer aktuella domstolsbesluten, menar Skjørten.

3.2 Hantering av våld i familjerättsliga tvister

En av mina frågeställningar rör vilka effekter olika professionellas framställningar av problemet våld i nära relationer har på praktiken gällande fäders våld, särskilt för hur professionella ser på barns rättigheter och konstruerar risk i samband med separationer. I en aktuell antologi om våld och barnskydd, konstateras just familjerättsliga processer i många länder, särskilt gällande umgänge efter separation, vara ett särskilt utmanande sammanhang för våldsutsatta barn och kvinnor att få sina erfarenheter validerade i. Lorraine Radford och Marianne Hester (2015) beskriver i sitt kapitel en praktik av dubbelt osynliggörande (double disappearing act). De menar att barns behov och rättigheter tenderar att försvinna från fokus när samtidigt polis och professionella inom barnskydd och familjerätt involveras. Dessutom tenderar våld som ett problem för både mor och barn att marginaliseras när andra frågor i sammanhanget prioriteras. I typfallet uppmärksammas mödrars föräldraförmåga och fäders tillgång till sina barn, anser de. Att barnperspektivet kan försvinna inom barnskydd förklarar de med att det huvudsakligen är moderns ansvar och misslyckande i att ge skydd som synliggörs och ses som problematiskt, snarare än fäders våldsutövande (Radford & Hester 2015). Vilka slutsatser drar svensk forskning?

3.2.1 Svenska studier

Maria Erikssons (2003) avhandling i sociologi är den första som undersöker hantering av faders våld, politiskt och professionellt, samt betydelsen av våldet för separerade mödrar i Sverige. I analysens fokus är konstruktioner av kön, ålder och släktskap - föreställningar om moderskap, faderskap, heterosexuella relationer och om barn. Empiriskt material är offentligt tryck och intervjuer med familjerättssekreterare och våldsutsatta mödrar. Studien visar att även om mäns våld hade blivit mer synligt som samhällsproblem och politisk fråga, var faders våld vid tiden för avhandlingen en icke-fråga. Den starka jämställdhetspolitiska ambitionen att transformera frånvarande fäder till närvarande pappor och att främja ett delat omsorgsansvar visade sig få oavsedda och oroande konsekvenser för våldsutsatta mödrar och barn. De intervjuade familjerättssekreterarna tenderade att värdera biologiskt faderskap mycket högt, oavsett omsorgsförmåga eller utövande av våld, och anse att även en våldsam pappa kan vara en bra pappa (se även Cater & Forssell 2014, Eriksson & Hester 2001, Featherstone & Peckover 2007, Hester 2011). Mödrarnas föräldraförmågor bedömdes desto mer kritiskt, och mödrarnas ansvar såväl för barnens skydd och välmående som för barnens relation med sin våldsutövande far betonades av de intervjuade familjerättssekreterarna (se även Hautanen 2005, Shea Hart 2010). Denna praktik framstod i intervjuerna med mödrarna ha mycket allvarliga konsekvenser för deras och barnens liv. Mödrarna upplevde att de professionella inte tog deras uppgifter om våld på allvar, särskilt gällde detta våldet mot barnen, och att de var påtvingade en fortsatt nära kontakt med en person som de för länge sedan givit upp hoppet om att ha ett fungerande liv tillsammans med och som dessutom var farlig.

En avhandling som liksom föreliggande studie tar avstamp i Erikssons avhandling och fortsatta forskning på området är Gunilla Dahlkild-Öhmans (2011) studie vari *radikalt lärande* inom socialtjänstens familjerättsverksamhet undersöks. Fokus är på förutsättningarna för tillämpning av lagstiftarens intentioner gällande barns delaktighet i fall som inbegriper pappas våld mot mamma. Studien pekar på institutionella och strukturella problem i hanterandet av våld. Radikalt lärande förstås här som lärandeprocesser som innebär ett utmanande av dominerande diskurser och maktrelationer. Dahlkild-Öhman menar att barns delaktighet i dessa processer förutsätter ett diskursbyte och radikalt lärande hos de professionella. Hon analyserar implementeringen som en kollektiv läroprocess i fyra arbetsgrupper och menar att endast en av dessa grupper befinner sig i ett stadium där de är redo att utmana dominerande diskurser om kön och barn, och att börja tala med barnen om det våld de har upplevt.

Frågan om i vilken grad våld hanteras som ett könat problem av de professionella berör den första frågeställningen i föreliggande avhandling, nämligen när, hur och för vem våld representeras som ett problem. Den sista

artikeln (Ingrids 2013) i den tidigare nämnda avhandlingen av Henrik Ingrids berör temat professionellas diskursiva praktik kring könat våld i det att den handlar om hur sociala kategoriseringar används för att underbygga eller underminera yrkanden kring våld och våldets konsekvenser i familjerättsliga processer. Ingrids menar att han inte har stöd för att dra några slutsatser om huruvida fäder eller mödrar strukturellt diskrimineras i familjerättsliga tvister. Jag noterar dock att analysen bekräftar tidigare forskning av Eriksson (2003, se även Fields 2008, Harrison 2008, Radford et al 1997) om att vad som i ett annat sammanhang kan tala till din fördel som våldsutsatt - polis-anmälan om våld - i detta sammanhang snarare kan underminera din trovärdighet, då det kan uppfattas som att det handlar om att framställa medföräldern (i typfallet fadern) i dålig dager och i syfte att vinna en tvist, inte om att skydda barn och sig själv från hans våld. Å andra sidan kan fäders nedsättande kommentarer om mödrar användas emot dem för att visa på bristande samarbetsförmåga, visar Ingrids.

Min avhandling är den första i Sverige efter reformen 2006 som även kvantitativt analyserar hanteringen av fall med uppgifter om våld, i domar i tvister om vårdnad, boende och umgänge (artikel III).²² I en kartläggning från Socialstyrelsen, som även lagts fram som ett examensarbete i civilrätt (Söderberg 2013), undersöks visserligen tingsrätternas rättstillämpning efter 2006 års reform av vårdnadsreglerna. Den primära frågeställningen är dock om det ökade antalet tvister delvis kan förklaras med hänvisning till de förändrade vårdnadsbestämmelserna. Våld framstår som ett marginellt tema i undersökningen. Det konstateras dock att samarbetssvårigheter framstår som ett för rätten tyngre vägande skäl än uppgifter om våld, vid beslut om ensam vårdnad (se även SOU 2005:43). Vidare dras slutsatsen att den starkare betoningen av riskbedömning inte tycks ha implementerats. Det framgår att av 62 fall med dom eller uppgifter om fysiskt eller sexuellt våld i föräldrarnas eller barnens vittnesmål behandlar rätten dessa uppgifter i sin argumentation för beslut endast i 14 fall. I sju av dessa döms till ensam vårdnad med hänvisning till våld eller övergrepp. I de andra sju döms till gemensam vårdnad, trots beaktade uppgifter om våld.

3.2.2 Ekonomisk maktutövning

Ekonomisk maktutövning och ekonomiskt våld berörs i ett inledande avsnitt om kvinnofrid i avhandlingen.²³ Det är ännu ett marginaliserat tema inom

---

²² Barnombudsmannens (2005) genomgång av samtliga relevanta fall med uppgifter om våld från 2002 visade att beslut togs om gemensam vårdnad mot den ena förälderns vilja i hälften av dessa fall. Riskbedömning saknades i 71 procent av dessa fall, och även i 57 procent av fallen när fadern var dömd för våld mot modern.

²³ Det saknas svenska prevalensstudier med fokus på ekonomiskt våld. Enligt den hittills mest omfattande studien om mäns våld mot kvinnor uppgav 10 procent av 7000 kvinnor erfarenhet av att nekas inflytande över sin egen ekonomi av nuvarande eller tidigare partner. Tre

våldsforskningen, men relevant för mitt övergripande syfte att bidra med kunskap om hur ofriden består. Barnpositioner i relation till detta slags förtryck undersöks i artikel IV. Barns röster om ekonomiskt våld är ännu ohörda, men forskning av Elisabet Näsman och Stina Fernqvist (2015) tyder på att rättssystemet som verktyg för fäders förtryck efter separation kan ha allvarliga konsekvenser för mödrar och barn (se även Bagshaw et al 2010, Branigan 2004, Howard & Skipp 2015). Utdragna och kostsamma rättsprocesser kring bodelning, vårdnad, boende, umgänge och underhåll kan användas av ekonomiskt privilegierade fäder för att dränera mödrar på resurser, men även användas av kriminellt belastade män med så stora skulder att ytterligare skulder inte spelar någon roll för dem, visar deras resultat.

Hans Ekbrands (2006) avhandling är relevant för min studie då den visar en tydlig koppling mellan omfattningen av fysiskt våld innan eller i samband med separation och olika typer av *ekonomisk maktutövning* i själva separationsprocessen och efteråt. Rädsla för fortsatt fysiskt våld uppgavs av informanterna påverka förhandlingarna om underhåll, vårdnad, boende och umgänge (se även Bagshaw et al 2010, Branigan 2004). 64 procent av kvinnorna som varit part i familjerättslig tvist uppgav att de utsatts för fysiskt våld från den andra parten vid minst ett tillfälle, mot 48 procent av de mödrar som bara genomgått skilsmässa. Resultaten tyder på att våldsutövande fäder är kraftigt överrepresenterade som parter i tvister om vårdnad, boende, umgänge och underhåll. Ekbrands slutsats är att våldet ska förstås som meningsfullt och effektivt som strategi för män att få sin vilja igenom.

I en stor statlig utredning om våld och familjerätt från Australien uppgav 89 procent av de våldsutsatta kvinnorna även utsatthet för ekonomiska övergrepp. Ingen man uppgav sig utsatt för ekonomisk maktutövning, men både män och kvinnor uppgav att processerna var kostsamma, såväl ekonomiskt som i personligt lidande mätt. Få män uppgav utsatthet för fysiskt våld, men beskrev istället sin partners misslyckanden i att leva upp till normativa föreställningar om kön i termer av psykiskt våld mot dem, exempelvis genom att hon inte tog huvudansvar för det obetalda hemarbetet. "Falska anklagelser" om våld beskrevs även som psykiskt våld av fäderna i studien (Bagshaw et al 2010). En jämförande studie om systemen för underhåll mellan USA, Storbritannien och Australien pekar på stora svårigheter för ekonomiskt utsatta mödrar som är beroende av ekonomiskt bistånd, att få det stöd de har rätt till när de är rädda för sin expartner, som vägrar betala underhåll (Patrick et al 2008). I en brittisk studie som inte tar upp frågan om våld, utan uttalat undersöker incitament att betala underhåll utifrån perspektiv från fäder som inte bor med sina barn, hävdas att en stigmatiserande retorik kring underhåll

---

procent uppgav ha förbjudits att arbeta och 10 procent att ha fått egendom förstörd (Lundgren et al 2001). I en mer aktuell studie (NCK 2014), med 5 681 kvinnor och 4 654 män, fanns inga frågor om ekonomiskt våld. Däremot uppgav 12 procent av kvinnorna att de upplevt sig kontrollerade (vissa av dem kan avse ekonomisk kontroll). Enligt UNICEF (2007), förekommer könsbaserat ekonomiskt våld över hela världen, men varierar i uttryck och omfattning.

gör fäder mindre benägna att betala. Överväganden de gör handlar bland annat om huruvida de upplever att modern underlättar relationen mellan dem och barnen, om hon kommer att använda underhållet på lämpligt sätt och om de anser att modern gjort sig förtjänt av underhåll, utifrån hur hon har betett sig i deras tidigare relation (Skinner 2013). I mitt empiriska material finns inga intervjuer med fäder, men deras vittnesmål redogörs för i många av de domstolsbeslut jag analyserat. Hur fäder, mödrar och professionella positionerar barnen och sig själva i dessa processer undersöks i avhandlingen.

3.2.3 Umgänge och utfall av beslut

Hur fungerar och vad betyder besluten exempelvis om växelvis boende och umgänge mellan barn och (dömd eller utpekad) förövare, när väl de rättsliga tvisterna är avslutade? Den sista av avhandlingens frågeställningar rör möjliga effekter för våldsutsatta barns och mödrars liv av representationer och praktik gällande fäders våld, samt av dimensioner av ojämlikhet. De flesta fäder som utövar våld har fortsatt kontakt med sina barn efter separation. Våldsutövande fäders tillgång till sina barn genom umgänge efter skilsmässa framstår i såväl svensk som internationell forskning som en viktig anledning till att hot och våld kan fortsätta även efter separation (Bagshaw et al 2010, Brown et al 2000, Eriksson 2003, Forssell & Källström Cater 2015, Ekbrand 2006; Hardesty & Ganong 2006, Harrison 2015, Hayes 2012, Hester 2011, Holt 2011, Lundgren et al 2001, Radford et al 1997, Shalansky et al 1999).

Radford och Hester (2006, 2015) belyser i sin forskning fyra sätt som förövare manipulerar barn i samband med umgänge efter separation: 1) Pressa dem på information om moderns aktiviteter, 2) Få barnen att uppge information som hjälper honom hitta henne, 3) Få barnen att, ibland ovetande, vidarebefordra hot, 4) Påverka barnens uppfattningar och beteende och underminera hennes föräldraskap.

Forskning mer generellt om kontakt mellan fäder och barn efter separation visar ett positivt samband mellan faderns socioekonomiska status och kontakt (Swiss & Bourdais 2009). I en aktuell och unik studie av Anna Forssell och Åsa Källström Cater (2015) visas att detta samband även består i fall av våld, oavsett hur omfattande våld fadern utövat mot barn och mor. Frågan om betydelsen av förövares socioekonomiska status eller klass för de professionellas tolkningar och hantering av uppgifter om våld adresseras i viss mån i avhandlingens artikel II och IV. Däremot har jag inte undersökt klass i den kvantitativa innehållsanalysen av tingsrättsdomarna, då det var svårt att operationalisera utifrån det materialet.

En stor svensk utvärdering (Broberg et al 2011) av behandlingsinsatser för barn som upplevt pappas våld mot mamma fann att den enskilt viktigaste förutsättningen för att barn skulle kunna tillgodogöra sig behandling var att de inte tvingades till umgänge med en (dömd eller endast utpekad) förövare. Detta villkor var mer avgörande än vilken typ av behandlingsinsats barnen

fick. Rättens beslut kan således ha stora konsekvenser för barns möjligheter till återhämtning och psykisk hälsa. Utifrån ett barnperspektiv talar resultaten emot rådande praxis att tvinga barn till umgänge med någon som de upplever som föröväre, oavsett om denne är dömd eller inte.

Ibland tar rätten beslut om att parterna ska gå i samarbetsamtal hos socialtjänsten. De risker med medling och samarbetsamtal i fall med våld som Ekbrand (2006) belyst har belagts även i internationella studier (Hunter et al 2014, Johnson et al 2005, Kuhner 2005). En brittisk studie (Trinder et al 2010) som liksom Ingrids (2014) använde sig av detaljerad konversationsanalys, men av familjerättsliga förhandlingar (medling) utan huvudförhandling, visade att mödrars uppgifter om våld genomgående marginaliserades och i vissa fall även förlöjligades av juristerna. Inom forskning (Birnbaum & Bala 2009, Jaffe et al 2008) föreslås även att vad gäller familjerättsliga tvister med hög konfliktnivå bör mer differentierade insatser utvecklas, beroende på om tvisten bottnar i dålig kommunikation, våld eller ett barns avståndstagande från en förälder.

En australiensisk forskningsöversikt om utfall vid växelvist boende (shared time parenting) efter separation drar slutsatsen att det är positivt för barn om föräldrarna har ett fungerande samarbete, men att det innebär betydande risker för barns välbefinnande om konfliktnivån är hög. Studien problematiserar den ökade styrningen mot växelvist boende, och vanliga missförstånd bland föräldrar, särskilt fäder, att de enligt lag har rätt till lika mycket tid var med barnet (Fehlberg 2011).

Utfall av familjerättsliga beslut specifikt med fall av våld är i fokus i den tidigare nämnda statliga utredningen från Australien (Bagshaw et al 2010). Utifrån en enkät med 1100 respondenter, vuxna (90 procent) and barn (10 procent), samt ett mindre urval djupintervjuer, undersöks betydelsen av våld för beslutsfattande och arrangemang kring boende och umgänge efter separation. De flesta barn som upplevt våld uppgav att utsattheten minskat efter separationen, dock uppgav hela 39 procent att de kände sig otrygga hos pappa, respektive 10 procent hos mamma efter separationen. En majoritet av mammorna hade separerat på grund av mannens våld. Respondenter med erfarenheter av våld uppgav sig uppleva rädsla, tvång och press i samband med förhandlingar. Närmare hälften av de våldsutsatta som deltagit i samarbetsamtal vid "Family Relationship Centre" berättade inte ens för någon av de professionella om sina erfarenheter av våld. Ingen av de som berättat upplevde sig helt bli tagna på allvar eller att deras uppgifter fick tillräckliga konsekvenser för beslut.

Effekter av beslut undersöks i viss mån även i föreliggande avhandling. Artikel I och II analyserar hur utfallet av tvisterna och våldet framställs och hanteras inom förskolan och skolan. Vad händer, exempelvis, när en förälder utan umgängerätt söker upp barnet på förskolan? Det saknas tidigare forskning om familjerättsliga processer och beslut i ett skolperspektiv. I artikel IV undersöker jag kvalitativt hur barn till separerande föräldrar positioneras i

fall med ekonomisk maktutövning. Synliggörs barnens egen utsatthet, eller framställs de endast som försörjningsbörda för sina föräldrar? Även där saknas forskning. Olika effekter av professionellas beslut och övriga praktik inom områdena ekonomiskt bistånd och försörjning respektive umgänge adresseras i artikel IV i intervjuer med våldsutsatta mödrar och i domstolsbeslut om umgänge, underhåll och ekonomiskt bistånd.

3.3 Sammanfattning

Sammantaget pekar såväl internationell som svensk forskning på stora svårigheter att implementera barns rätt till delaktighet, resurser och skydd från våld efter separation. Risker med påtvingat umgänge och medling i fall med våld aktualiseras också. Dahlkild-Öhmans (2011) studie visar dock att det är möjligt för professionella att göra de diskursbyten som krävs för en beredskap att tillgodose barns rätt till delaktighet, också i familjerättsliga processer med inslag av pappas våld mot mamma. Även Skjørtens (2013) studie visar att sådan implementering är möjlig.

Det mesta av forskningen på området framstår som grundat i gedigen empiri, med en tonvikt på det empirinära. Mer teoridrivna analyser av hinder för implementering av lagstiftning tycks få. Varför våld särskilt i den familjerättsliga kontexten tenderar att marginaliseras eller konstrueras som något annat diskuteras sällan mer ingående. Ett undantag är Erikssons (2003) avhandling, som frilägger samspelet mellan maktordningarna kön, ålder och släktskap. Singers (2000) diskussion om släktskap och föräldrarätt som äganderätt är intressant som utgångspunkt och tas upp igen i teorikapitlet.

Gemensamt med min avhandling har de fyra svenska avhandlingarna med fokus på barns delaktighet i familjerättsliga processer med uppgifter om våld perspektivet på om och i så fall hur våld framställs som problem, och en kritisk maktanalys med ålder (barnpositioner) och kön i fokus. Ingen av dessa fyra studier baserar dock sin analys på domstolsbeslut om vårdnad, boende och umgänge, vilket jag bland annat gör, utan använder intervjuer, utredningstexter och andra empiriska material. Röbäck (2012) analyserar dock bland annat domstolsbeslut i verkställighetsmål.

Min avhandling har ett bredare intersektionellt perspektiv på hanteringen av faders våld och barns rättigheter efter separation, än samtliga ovan refererade studier. Hanteringen av våldet ses i ljuset av olika dimensioner av ojämlikhet och av olika former av maktutövning. Går det att urskilja något mönster för när uppgifter om våld tas på allvar? Är delaktigheten större eller mindre för olika grupper av barn? Empiriskt representerar min studie dessutom något nytt i det att förskolans och skolans konstruktioner av barnpositioner och våld belyses, samt genom att det relativt utforskade temat ekonomiskt våld efter separation undersöks explorativt.

4. Sammanfattning av artiklar

Nedan sammanfattas avhandlingens artiklar. Empiriskt rör de sig från barnens vardag i skola och förskola och hantering av våld inom detta praktikkområde, till tingsrättens beslut i tvister om vårdnad, boende och umgänge i fall med uppgifter om våld, för att slutligen behandla ekonomisk maktutövning efter separation och hur barn positioneras inom tvister om umgänge respektive beslut om ekonomiskt bistånd och andra bidrag, i fall med tecken på ekonomisk maktutövning från en förälder mot den andra och barn.

4.1 Skolan, familjerätten och barnen

(Artikel I)

I avhandlingens första artikel argumenterar jag för att skolan inklusive förskolan, det vill säga *Utbildning*, kan begreppsliggöras som en separat *domän av praktik*, att läggas till ett analytiskt ramverk inom etablerad europeisk forskning om barn som upplever våld och om hur välfärdssystemet hanterar våld inom familjen. Syftet med denna artikel är att bidra till kunskaper om vad som utmärker skolan i mötet med barn som får illa i samband med familjerättsliga processer då det finns tecken på våld i familjen. Hur konstrueras risker och lösningar i skolans möte med barn som är föremål för familjerättsliga processer? Hur ser relationerna ut mellan etablerade perspektiv på skolans uppdrag och de tankemönster som dominerar inom det familjerättsliga arbetet?

Empiriskt bygger undersökningen på individuella intervjuer och gruppintervjuer med totalt 22 informanter från 8 olika verksamheter inom förskola och skola, från två län, professionella med erfarenhet av att på olika sätt involveras i eller beröras av separerade föräldrars tvister om vårdnad, boende eller umgänge. Informanterna är pedagoger, skolpsykolog, rektorer/chefer och skoladministratör och verksamheterna är kommunala och privata och varierade avseende socioekonomiskt område.

Analysen rör sig på två olika nivåer. En första analyserar konstruktioner av positioner och risker i intervjuutsagor, en senare kopplar dessa konstruktioner till ett *barnrättsperspektiv* respektive ett *fostranperspektiv* på skolans uppdrag. Här kontrasteras dessa etablerade skolperspektiv (/diskurser) mot

den i tidigare forskning om domänen Vårdnad, boende och umgänge identifierade *familjerättsdiskursen*. En slutsats som jag drar är att personal som berörs av familjerättsliga processer och våld kan argumentera för barns rätt till skydd och delaktighet utifrån ett barnrättsperspektiv, men att ett konkurrerande fostranperspektiv även kan innebära att våld förstås i huvudsak som ett rent ordningsproblem – med oroande implikationer för utsatta barn.

En intersektionell förståelse av hur makt relaterad till ålder, kön och släktskap samverkar kan begripliggöra att våldsamma fäder kan få ett stort handlingsutrymme inom skolans domän – som *man* i förhållande till modern och den oftast kvinnliga personalen, som *vuxen* i förhållande till alla barn och som *pappa* i förhållande till det enskilda utsatta barnet. Detta får implikationer, inte bara för mödrarna, utan även för utsatta barn, andra barn och personal.

Begreppet *den dolda läroplanen* har använts inom forskning om hur skolan reproducerar klass och kön. Här utvidgas användningen till att även omfatta förstärkande av vuxenmakt. Professionella hierarkier aktualiseras även då pedagoger som försöker medvetandegöra barn om deras rättigheter och skapa trygghet finner sin trovärdighet undergrävd när andra aktörer med tolkningsföreträde eller andra större maktbefogenheter inkräktar på skolans domän – med eller utan lagen på sin sida och med eller utan våld. Medan barnskötare och förskolelärare är de professionella som är närmast barnen och rimligtvis vet mest om hur barnen har det samtidigt som de har minst att säga till om, står juristerna som fattar beslut i familjerättsärenden i andra änden av de professionella hierarkin, men har oftast aldrig ens träffat det barn som beslutet gäller. Erfarenheten att som barn inte ha rätt till skydd och stöd i skolan blir för de barn som drabbas – och för de barn och vuxna som bevittnar dessa barns utsatthet – en del av den dolda läroplanen.

4.2 Pedagoger i det sociala uppdragets gränstrakter: Att hantera familjerättsliga tvister, hot och våld.

(Artikel II)

Här är temat personalens egen utsatthet och vad pedagogyrkets och de särskilda arbetsvillkoren betyder för personalens beredskap. Utifrån forskning om en delvis förändrad lärarroll, feminisering och outtalat men i praktiken utvidgat socialt ansvar i förskola och skola är syftet med artikeln att undersöka vilka strategier personal i förskola och skola använder när de berörs av familjerättsliga processer och upplever obehag eller svårigheter i samband med detta. Närmare frågeställningar är: hur hanterar de barnens och sin egen utsatthet för hot eller våld i dessa sammanhang? Kan några särskilda mönster för när och hur olika strategier används urskiljas i materialet? Hur är strate-

gierna relaterade till organisatoriska och professionella villkor för pedagoger i förskola och skola? Vad betyder personalens våldsförståelse i sammanhanget?

Resultaten belyser två konflikter: mellan professionens självständighet och organisationens styrning å ena sidan och mellan socialt uppdrag och kunskapsuppdrag å den andra. Personalens strategier formuleras och placeras på en glidande skala från *distansering* till *disciplinering*, till *omsorg*, till *diplomati*, till *tillgänglighet*, till *normalisering av egen underordning*. Även här finns ett kritiskt maktperspektiv och resultaten tyder på att strategierna varierar med föräldrarnas position i maktordningar relaterade till kön, klass och etnicitet.

Exempel på användande av disciplinerande och distanserande strategier märks i materialet främst mot våldsutsatta mödrar i socioekonomiskt resurs-svaga områden, medan tillgänglighet och normalisering av egen underordning användes gentemot fäder som uppgetts vara förövare. Med särskild sympati omnämndes en misshandelsdömd ”svensk” far. Personal uppgav själva att det i förskolan kunde vara svårt att förhålla sig till högutbildade föräldrar. Återkommande betonades vikten av att vara neutral inför föräldrarnas ”konflikter”. I ett par av intervjuerna framkom att principen att vara neutral inbegrep att trotsa tingsrättens beslut och lämna ut ett barn som inte hade umgängesrätt när den föräldern söker upp barnet på förskolan.

Osynliggörandet av våld kopplat till könsmakt är påfallande. Den kvinnliga personalen tycks sällan relatera sin egen utsatthet för hot och våld i arbetet till mödrarnas utsatthet i hemmet. Det enda exempel på en explicit köns-maktsförståelse handlar om en släkting till ett barn som beskrivs tillhöra en kultur som ”inte tål när kvinnor säger till”. Materialet visar på två olika sätt att (proaktivt) skapa distans: 1) Genom att definiera konflikten eller våldet som något som ligger utanför personalens uppdrag att befatta sig med; 2) Genom att kategorisera personal och föräldrar samt etnisk majoritet respektive minoritet i termer av ”vi” – ”de”.

Personalens handlingsutrymme och möjligheter att ge utsatta barn skydd och stöd begränsas vidare av brist på handlingsplan, stöd från ledning, brist på kunskap om regelverk och om information i de individuella fallen (t ex om vem som har vårdnad eller umgängesrätt), krav från organisationen på att visa ett kundorienterat förhållningssätt gentemot föräldrar samt av rädsla för att själva utsättas för hot och våld.

4.3 Contact and Evaluations of Violence: An intersectional Analysis of Swedish Court Orders

(Artikel III)

Artikeln undersöker barns möjligheter att få sina rättigheter till delaktighet och skydd tillgodosedda genom tingsrättens beslut i processer rörande vårdnad, boende och i synnerhet umgänge i fall där det förekommer implicita eller explicita uppgifter om våld i familjen. Vad betyder ålder, kön och etnicitet för barns möjligheter att få sina rättigheter till delaktighet och skydd tillgodosedda i familjerättsliga tvister om umgänge? Hur konstrueras risk i tingsrättsdomarna? Beaktas riskbedömning och barnets uttalade vilja i domstolens beslut? Finns det något mönster gällande när riskbedömning och barnets vilja beaktas och när de negligeras?

Utifrån tidigare forskning och förståelse om en viss diskursordning inom detta praktikområde undersöks hur redan definierade diskurser kring utsatta barn och deras föräldrar aktiveras, med fokus på konstruktioner av ålder, kön och etnicitet samt intersektioner mellan dessa. Etnicitet används som en proxy-variabel i den kvantitativa analysen och mäts efter personnamn i två kategorier: nordiskt och icke-nordiskt. Den kvalitativa analysen och diskussionen relaterar dock till *vithet* (ras) som omärkt kulturell norm och privilegierad position (se kapitel 5.2.2).

Materialet är samtliga domar i tvistemål rörande vårdnad, boende, umgänge och underhåll från tre tingsrätter under åren 2010 och 2011. Totalt omfattar studien 224 barn i 196 domar. Dessa domstolsbeslut analyseras dels genom kvantitativ innehållsanalys dels genom tolkande intersektionell analys.

Resultaten visar att endast i 45 procent av fallen med explicita uppgifter om fysiskt eller sexuellt våld hade en riskbedömning genomförts, trots att en sådan enligt lag alltid ska göras. Vidare beslutades barn till utpekade eller dömda manliga förövare med ett icke-nordiskt namn att inte få någon umgängerätt, alternativt endast rätt till icke-fysiskt umgänge, fyra gånger så ofta som när domen gällde en manlig förövare med nordiskt namn.

Slutsatsen är att intersektioner av vuxen-, manliga och vita (vad som uppfattas som svenska) privilegier framstår som ett hinder för barn att få sina rättigheter till delaktighet och skydd tillgodosedda i det analyserade materialet. En *familjerättsdiskurs*, med fokus på gemensamt föräldraskap och nära kontakt mellan båda föräldrar och barn efter skilsmässa, oavsett risk för övergrepp, dominerar och utmanas främst i de fall förövaren har ett icke-nordiskt namn. I artikeln ges ett flertal exempel på likartade fall, med citat, som hanteras olika, och även exempel på barn till ”icke-nordiska” fäder som nekats umgängerätt utan att några uppgifter om våld ens förekommer i domen.

Därtill visas att manligt kön inte behöver innebära ett privilegium utifrån det våldsutsatta barnets (pojken) perspektiv – resultaten föreslår att det i själva i verket kan vara tvärtom. Artikeln belyser behovet av mer forskning med intersektionella perspektiv på familjerättsliga tvister och våld, då det är tydligt att endast könsmaktsperspektiv är otillräckligt för att förstå de i sammanhanget mest centrala processerna.

4.4 Financial oppression and post-separation child positions in Sweden

(Artikel IV)

Avhandlingens sista delstudie handlar om den diskursiva praktiken kring barns och mödrars utsatthet för ekonomisk maktutövning efter separation. Utifrån tidigare forskning och teorier om våld i nära relationer, barns positioner i välfärdsstaten, separationer och ekonomisk utsatthet samt utifrån aktuell begreppsutveckling på området analyseras fall som innehåller tecken på ekonomiskt förtryck. Det omfattar illegala handlingar som stöld, men även handlingar som just för att de sker i en nära relationskontext är legala, även om de allvarligt begränsar de utsattas handlingsutrymme eller negativt påverkar hälsa och livsvillkor.

Syftet är tvåfaldigt. För det första undersöks hur barn positioneras i beslut om överklaganden av avslag på ekonomiskt bistånd eller bidrag som bostadsbidrag och underhållsstöd (welfare benefits) med tecken på ekonomisk maktutövning från far mot mor och barn, samt inom beslut om och arbetet kring umgänge (child contact work) i dessa fall. För det andra handlar analysen om hur dessa barnpositioner är relaterade till representationer av ekonomiskt, fysiskt eller andra former av våld. Vilken betydelse har uppgifter om ekonomiskt förtryck för domstolens bedömning av möjligheterna till samarbete kring barnen efter separationen? Finns överväganden kring förtryckets konsekvenser för barnen och av utövarens lämplighet som vårdnadshavare?

En viktig utgångspunkt för undersökningen är att barnpositioner konstrueras i relation till vuxenpositioner och att barn som underordnade i en strukturell åldersordning generellt har mer begränsade möjligheter än vuxna för att göra motstånd mot tillskrivna positioner. I tillägg understryks att dessa positioner och representationer av eller tystnader om ekonomisk maktutövning i rättsliga material har direkta konsekvenser för barns rättigheter, positioner och liv ”utanför texterna”.

Empiriskt bygger studien på tre typer av material: intervjuer med separerade mödrar med erfarenhet av ekonomiskt våld, tingsrättsdomar rörande beslut om umgängesrätt och förvaltningsrättsdomar rörande avslag om bi-

stånd och bidrag. Barnpositionerna är i fokus och analysen är kvalitativt tolkande.

Analysen visar att barnpositionen *objekt utan röst* var mest framträdande i domarna om bistånd och *inkompetent subjekt* främst i domarna om umgänge. I dessa senare domar, samt i mödrarnas berättelser om de professionellas hantering, fanns även exempel på en annan position; barnet som *moraliskt ansvarigt offer*, som förväntades medverka aktivt till att skapa ”rättvisa” mellan föräldrarna och en fungerande situation för den separerade familjen.

De skilda sätten att förstå och beskriva problemet ekonomisk maktutövning (financial abuse/oppresion) relateras till ramverket om domäner av praktik från tidigare forskning om mäns våld mot barn och kvinnor i familjen. En slutsats som dras är att problemet representeras som privat eller icke-problem inom domänen Försörjning och som en konflikt mellan två jämlika parter inom (Vårdnad, boende och) Umgänge. Båda dessa sätt att representera problemet har implikationer för barns möjligheter att få sina rättigheter till delaktighet, skydd och resurser tillgodosedda och bidrar till att reproducera vuxnas strukturella överordning.

5. Strukturella villkor och diskursiv praktik

Avhandlingens syfte är att bidra med sociologisk kunskap om varför ofriden består. För att kunna uppfylla det syftet behöver artiklarnas relativt empiriska analyser av professionellas praktik fördjupas genom relevanta teoretiska ställningstaganden. Med utgångspunkt i artiklarnas resultat och föreliggande teoretiska fördjupning bidrar diskussionen i slutkapitlet till en sociologisk förståelse av utmaningarna i att implementera lagstiftning gällande våld, och av underminerandet av statens våldsmonopol, som det omfattande våldet innebär.

Studiens teoretiska utgångspunkter står på två ben: ett rör *maktens former* och *relationer* och ett annat rör statens *institutionella ordningar* och välfärdens *diskursiva praktiker*. De tre övergripande institutionella ordningarna *reproduktion*, *produktion* och *repression* ska förstås som analytiska begrepp, som här relateras till ett ramverk av *praktikdomäner*. Inom dessa domäner har professionella att hantera fäders våld mot mödrar och barn, med varierande resurser, befogenheter och representationer av problemet. Andra centrala begrepp som jag redogör för nedan och använder i analysen är *våld som maktutövning* och *diskursiv makt*, *familialisering*, *ålder* och *släktskap* som maktordningar, *rasifiering* och *intersektionalitet*.

5.1 Maktens former

Ett av sociologins mest använda och omtvistade begrepp är *makt*. Det är även ett centralt begrepp i min avhandling. Handlingsutrymme, tolkningsföretrede och kontroll över resurser refererar till olika aspekter av makt. Övergripande förstår jag maktutövning (dominans och styrning) i följande huvudsakliga former, utan inbördes rangordning: *politisk-juridisk*, *ekonomisk*, *diskursiv-symbolisk* samt *våld*. Som jag återkommer till i slutkapitlet, kan dessa skilda former understödja varandra och ha olika grad av relevans för skilda praktikområden inom staten. Vidare kan de analyseras i förhållande till olika strukturella maktrelationer och dimensioner av ojämlikhet. Samtliga fyra former av maktutövning är relevanta i föreliggande studie, men våld – eller snarare den diskursiva praktiken kring våldet – ägnas särskild uppmärksamhet. Utöver statens våldsmonopol betraktas våld generellt inte som en legitim form av maktutövning och skiljer sig på så sätt från politisk-juridisk, ekonomisk och även diskursiv makt. Våld kräver därför olika strategier av för-

svar eller omskrivningar för att rättfärdigas. Att ekonomiskt resursstarka har mer handlingsutrymme och valfrihet uppfattas som rimligt, till viss (förhandlingsbar och med kontext varierande) gräns. Diskursiv maktutövning i form av opinionsbildning, retorik och i sanningsanspråken hos de som ges status som experter ses också som legitim.

Diskursen är det som producerar kunskapsobjekt och tillskriver dem mening. Den sätter ramar för vårt tänkande och begränsar alternativa framställningar (Foucault 1980, Hall 2001). Det diskursiva och det materiella och kroppsliga ser jag som ofta intimt sammanflätat, men utgår från möjligheten av en fördiskursiv verklighet. Ett för avhandlingen relevant exempel är spädbarnets erfarenheter av övergrepp, som är upplevd verklighet som kan ha betydande konsekvenser, utan att av barnet kunna fångas i språket och som därmed existerar utanför diskursen.

En liberal tradition i Max Webers efterföljd har betonat den politisk-juridiska makten och en marxistisk den ekonomiska. Med ideologibegreppet och begrepp som *diffus makt* (Lukes 1974) och *hegemoni* (Gramsci 1929-1935/2007) har även diskursiv makt behandlats inom en bredare kritisk tradition med rötter i marxismen. Jag förstår diskursiv makt som en kommunikativ resurs. I första hand handlar det om normalisering av ojämlikhet, men som Judith Butler (1990) belyst, kan diskursiva resurser även mobiliseras som motmakt mot förtryckande normalisering. Institutionaliserade praktiker exempelvis kring hur kön görs kan destabiliseras.

Ideologi och diskurs är besläktade begrepp, men associerade till skilda teoretiska traditioner (marxism respektive poststrukturalism eller den språkliga vändningen) och har viktiga skillnader, även om dessa ibland kommit att närma sig varandra, betonar Purvis och Hunt (1993). Båda begreppen rör tolkning och kommunikation, men medan diskurs fokuserar på interna aspekter, särskilt i språkliga konstruktioner och hur subjektspositioner skapas, fokuserar ideologi på externa aspekter i uttalade och objektivt identifierbara intressekonflikter. Liksom Stuart Hall (2001), som de citerar, ser Purvis och Hunt hos Louis Althusser och hans begrepp *interpellation* en avgörande länk mellan de båda.

Althusser's revisions [to the theory of ideology] . . . sponsored a decisive move away from the 'distorted ideas' and 'false consciousness' approach to ideology. It opened the gate to a more linguistic or 'discursive' conception of ideology. It put on the agenda the whole neglected issue of how ideology becomes internalized, how we come to speak 'spontaneously' (Purvis & Hunt 1993:483)

Ideologiska effekter uppstår, menar Purvis och Hunt, när subjektspositioner interPELLERAS på ett systematiskt sätt som reproducerar ojämlika maktrelationer. Jag anser, liksom de, att det intressanta inte bara är interpellationen, tilltalet från en maktutövande Andre (i Althusser's berömda exempel är det

polisen till fotgängaren på gatan), utan även den process varigenom den tilltalade tolkar, positionerar sig i förhållande till, och svarar. En självklar utgångspunkt för avhandlingen är att alla positioner inte är tillgängliga för alla. Vi har olika diskursiva, materiella (fysiska och ekonomiska) och legala resurser till vårt förfogande för att svara på hur vi blir interPELLERADE och att positionera oss i det sociala rummet. Dessa resurser varierar i synnerhet enligt vissa trögrörliga mönster, som vi kan kalla maktordningar.

Sociala positioner är enligt en strukturell förståelse positioner i förhållande till dessa maktordningar, men kan också ses som resultat av pågående förhandlingar mellan de naturaliserande uppfattningar andra kan ha om ens position, ens egna anspråk och de strukturella villkoren (jfr Salmonsson 2014, även Bauman 2004). Jag menar att sociala positioner kan möjliggöra eller begränsa tillgången till olika diskurser men inte med nödvändighet innebär anslutning till en viss sida i en strukturell intressekonflikt.²⁴

Ett av den feministiska teoribildningens viktigaste bidrag är att i tillägg den till juridisk-politiska och ekonomiska makten synliggöra och utforska den diskursivt-symboliska maktens effekter (Gilman 1898/2015, de Beauvoir 1949/2000, Butler 1990) samt maktutövning genom våld (Brownmiller 1975, Millet 1970, McKinnon 1989, Walby 1990). Diskursiv maktutövning förknippas framförallt med Michel Foucault, men klassiska arbeten om denna slags maktutövnings betydelse för relationen mellan könen gjordes redan av Charlotte Perkins Gilman (1898/2015) och Simone de Beauvoir (1949/2000, dock utan att de använder begreppet diskurs). Gilman ifrågasatte vad hon såg som naturaliseringen av det sexuella slaveriet av kvinnor, genom att de för sin överlevnad var beroende av män. Reproduktionen och produktionen var (till skillnad mot hos andra djurarter) organiserad på så sätt att kvinnor institutionellt förslavades genom heterosexualitet, moderskap och mansdominerad kultur menade Gilman. de Beauvoir tillbakavisar Engels (1884/2008) historiematerialistiska förklaringar till kvinnoförtrycket och framhäver istället makten i att mannen fått representera normen för det mänskliga, det aktiva subjektet, medan kvinnan historiskt och symboliskt positionerats som ”den Andra”, objektet för mannens fantasier och projektioner.

Som nämndes i avhandlingens inledning framstår våld som underteoretiserat och som maktutövning även som underskattad inom sociologins huvudfåra (Ray 2011, Walby 2012). Exempelvis förstår Anthony Giddens (1984) dominans i termer av kontroll över regler (auktoritativ, politisk och diskursiv) och (allokering av materiella) resurser. Pierre Bourdieus (1991) begrepp *symboliskt våld* motsvarar vad jag refererar till som diskursiv makt, men jag menar att hans användning av begreppet ”våld” i sammanhanget är vilseledande och bidrar till marginaliserandet av det faktiska fysiska, psykiska, sexuella och ekonomiska våldet och dess betydelse för skapande och upp-

---

²⁴ Om att aktivt problematisera och motverka de egna privilegierna, se t ex Bob Pease (2010).

rätthållande av (inte minst könad) social stratifiering och ojämlikhet. Än mer problematiskt hos Bourdieu (1991) i frågan är hans påstående att de våldsut-satta själva som regel är delaktiga i sin egen utsatthet. Det är ett tema som jag återkommer mer utförligt till i slutkapitlet. Sylvia Walby (2012) är också kritisk till Bourdieu av samma skäl, och problematiserar vidare påståenden hos Slavoj Žižek om att synliggörande av våld drar fokus från kapitalismens förtryck, som han hävdar är ett allvarligare problem.²⁵ Jag delar inte den marxistiska synen på produktionsförhållandenas organisering och ekonomisk makt som mer grundläggande än andra relationer och former av makt. Där- emot framstår ekonomiskt våld, kontroll och exploatering på individnivå som än mer underteoretiserat än andra våldsformer, också inom de teoretiska studier på området som ändå finns, och dess relation till andra våldsformer även som empiriskt underbeforskad. Begrepp som “financial abuse”, “eco- nomic violence” och “economic coercion” har använts för att beskriva eko- nomiskt förtryck som en del av våldet i nära relationer (se artikel IV). Sällan har dock denna del av maktutövningen varit i fokus. Vissa har beskrivit det som en underkategori till psykiskt våld, men på så sätt underskattat de mate- riella och hälsomässiga konsekvenserna (Fernqvist & Näsman 2015, Näsman 2012). Nedan utvecklar jag min syn på olika dimensioner av förtryck och privilegier.

5.2 Maktens relationer – dimensioner av ojämlikhet

Social stratifiering är ett av sociologins stora forskningsområden. Klassiska och moderna verk i dess huvudfåra präglas dock av en ensidig tonvikt vid en av flera dimensioner av ojämlikhet, nämligen klass. Vidare finns en tendens inom sociologin att även om andra dimensioner tas i beaktande placera klass som den avgörande, hävda den som enda som rör de strukturerande materi- ella förhållandena, medan kön, ras och etnicitet hänförs till det kultu- rella/symboliska/diskursiva.²⁶ I likhet med Floya Anthias (2001: 368) menar jag istället att det är dags att:

rethink social stratification away from the polarity between the material and the symbolic, and argue that material inequality, as a set of outcomes relating to life conditions, life chances and solidarity processes, is informed by claims and struggles over resources of different types, undertaken in terms of gen-

---

²⁵ Walby (ibid) tycker sig dock se ett ökat intresse för våld inom sociologin och tvärveten- skapligt med kopplingar mellan olika uttryck, från de nära relationerna till det organiserade offentliga våldet, terrorism och mellanstatligt våld.

²⁶ Exploateringen av icke-européer och urfolk motiverades med föreställningar om att de koloniserade var mindre intelligenta och mindre mänskliga än vita, liksom kvinnoförtrycket länge motiverades med vetenskapligt sanktionerade idéer om kvinnors underlägsenhet. Den diskursiva makten ska alltså inte underskattas. Dess effekter är materiella med konsekvenser för liv och död.

der, ethnicity/race and class. This formulation allows us to include these categorical formations, alongside class, as important elements of social stratification i.e. as determining the allocation of socially valued resources and social places/locations.

Inom feministiskt tänkande och forskning finns en alltmer etablerad strävan att göra nyanserade maktanalyser, som även tar fler ordningar än kön i beaktande. *Intersektionalitet* har använts som analysverktyg och paraplybegrepp för dessa ambitioner i närmare tre decennier.²⁷ Den samtida teoretiska diskussionen om intersektionalitet är omfattande och har inneburit ett paradigmskifte inom feministisk teori (Bilge 2010, Davis 2008, McCall 2005, Yuval-Davis 2006, Gunnarsson 2015). Empiriska studier som använder intersektionalitet som analysverktyg är färre, men blir fler (se t ex Alinia 2013, Berggren 2014, Lassinanti 2014, Sohl 2014, Strid et al 2013). Nira Yuval-Davis (2011) vill etablera ett intersektionellt perspektiv som det mest adekvata sättet att analysera social stratifiering generellt. Jag ansluter mig till den utgångspunkten, med det förbehållet att en öppenhet för relevansen av flertalet dimensioner av ojämlikhet inte innebär att de alla bör eller kan ges samma vikt i alla sammanhang.²⁸ Mycket av kritiken av och diskussion kring problem med den intersektionella utgångspunkten, rör de metodologiska utmaningarna (hur avgöra vilka ojämlikheter som ska inkluderas i analysen?) och risken för ytlighet och otydlighet i ett mekaniskt uppräknande av olika kategoriseringar eller maktrelationer som ibland behandlas utan beaktande av deras skilda ontologier, historia och effekter (Anthias 2012, Skeggs 2008, Walby 2013).

Vad gäller våld, framstår kön som en grundläggande maktordning att beakta. Våld är ett så uppenbart könat fenomen, både i det att de allra flesta förövare är män, men även i hur våldsutövande kan förstås som ett sätt att iscensätta och reproducera vissa slags maskuliniteter, försvara ”heder”, könade och andra privilegier och kontrollera verkliga och symboliska gränser (Alinia 2013, Edwards 2007, Hearn 2012, Pringle 2005). Män som utövar våld tenderar exempelvis att anse att det är mycket viktigt att upprätthålla tydliga gränser mellan ”manligt” och ”kvinnligt” (Ungdomsstyrelsen 2013, WHO 2005). Relationen mellan maskulinitet och våld är dock komplex. Det saknas ett tillfredsställande generellt giltigt svar på frågan varför vissa män utövar våld och andra inte (Hearn & Pringle 2006, Ray 2011).

---

²⁷ För en mer detaljerad historik om begreppet, se exempelvis Brah & Phoenix 2004. I Sverige introducerades begreppet strax efter millennieskiftet av Diana Mulinari, Paulina de los Reyes, Irene Molina samt Nina Lykke.

²⁸ En mer fördjupad analys av ett visst problem kan försvåras om allt för många olika relationer ska beaktas. Se metodkapitlet för en närmare motivering av de val som gjorts just för den här studien.

Att analysera strukturella maktrelationer innebär alltid en viss risk att förstärka och naturalisera dem.²⁹ Ålder, kön, ras, etnicitet, släktskap och klass ska inte förstås som stabila kategorier i någon essentialistisk mening. Jag förstår dem som föränderliga maktordningar, som dock oftast är så pass trög-rörliga att en analys av hur de reproduceras, förhandlas, ibland utmanas och förändras i en viss kontext är möjlig. Övergripande bör de varken ses som rent additiva eller som ömsesidigt konstituerande, utan som ömsesidigt formande, men med skilda ontologier och räckvidd (Walby et al 2012). En utgångspunkt för avhandlingen är att alla maktstrukturer ses som historiskt kontingenta och varierande i relevans och i vilken mån de ömsesidigt konstituerar varandra eller endast har viss påverkan på varandra. En av avhandlingens frågeställningar rör vad dessa dimensioner av ojämlikhet och dess intersektioner (hur de formar varandra) betyder för den diskursiva praktiken kring fäderns våld mot barn och mödrar. Perspektivet är genomgående, men frågan adresseras framförallt i artikel III och i viss mån artikel II.

Förövares och våldsutsattas position i dessa strukturer har betydelse såväl för själva villkorandet av våldet (hur det kan hända och pågå) och vem som lagförs, som för giltiggörande av erfarenheter och för möjligheterna till skydd från fortsatt våld (Diesen & Diesen 2013, Eriksson et al 2013, MacDowell 2013). Intersektionell analys har inom våldsfältet framförallt använts för våldsutsattas positioner och erfarenheter av marginalisering, och mer sällan för förövare. I den text (Crenshaw 1989) där begreppet intersektionalitet för första gången användes i maktkritisk analys var just osynliggörandet av våldsutsatta afroamerikanska kvinnors särskilda position i fokus.³⁰ Senare studier har visat på liknande problem med giltiggörande av rasifierade och samtidigt ekonomiskt utsattas kvinnors utsatthet för våld (Donnelly et al 2005, Nixon & Humphreys 2010, Sokoloff & Dupont 2004). Föreliggande avhandling bidrar till intersektionella studier om våld dels på så sätt att den empiriskt fokuserar på såväl underordning som privilegier, hur de reproduceras och vilka effekter de har, dels på hur såväl utsatta som förövare och i viss mån professionella positioneras. MacDowells (2013) studie är en av få intersektionella analyser av professionellas hantering av våld som fokuserar på hur förövare (och inte i första hand utsatta) positioneras och på betydelsen av privilegier. Liksom MacDowell menar jag att det är nödvändigt att även undersöka hur förövarpositioner konstrueras för att förstå till synes godtyckliga beslut i olika slags ärenden med uppgifter om våld. Därtill

---

²⁹ Poststrukturalismen har här gått längst i att dekonstruera och destabilisera alla kategoriseringar. Vissa menar att riktningen därför är oförenlig med intersektionellt perspektiv, som förutsätter ett visst förgivettagande av var kategorierna börjar och slutar och hur dess relationer ser ut (Carbin & Edenheim 2013). Hancock (2007), menar istället att endast analyser som ser ordningarna som flytande och där ingen är viktigare än någon annan är verkligt intersektionella.

³⁰ Begreppet har använts av bl a Georg Simmel (1908/1955: 127-195) för analys av tillhörighet till, och skärningspunkt mellan olika sociala grupper, men utan maktperspektiv.

beaktas i min studie ålder och släktskap, vilket är mindre vanligt förekommande inom forskning.

5.2.1 Släktskap och barnpositioner

Släktskap framstår som en särskiljande princip i välfärdens organisering. Som maktordning förstår jag släktskap som konstituerande genom kön, sexualitet³¹ och ålder, men som relevant för och ömsesidigt formande strukturella klass-, etnicitets- och rasrelationer. Patricia Hill Collins (1998:63) belyser i en ofta citerad artikel att såväl ideologier kring familjen som aktuella familjepraktiker utgör ”an especially rich site for intersectional analysis”.³²

Med Judith Butler (2003:14f) kan släktskap definieras som relationer som

(...) negotiate the reproduction of life and the demands of death, then kinship practices will be those that emerge to address fundamental forms of human dependency, which may include birth, child-rearing, relations of emotional dependency and support, generational ties, illness, dying, and death (to name a few).

Mot bakgrund av slavhandeln och ett fortsatt rasförtryck menar Butler i likhet med Collins (1998) att ägandeförhållanden och essentialiserande av blodsband hänger intimt samman i nationalistisk diskurs;

As a result, it is not possible to separate questions of kinship from property relations (and conceiving persons as property) and from the fictions of “bloodline,” as well as the national and racial interests by which these lines are sustained.

Inom antropologin är släktskap ett etablerat och ofta använt begrepp, medan det inom sociologin, intersektionella analyser inkluderade, är nästan helt frånvarande, trots sin uppenbara koppling till olika dimensioner av ojämlikhet. Maria Eriksson (2003) utgör med sin avhandling, som mitt arbete tar avstamp i, ett undantag. Hon myntar där begreppet *den separerade kärnfamiljen* som en beskrivning av hur staten strävar efter att styra föräldrar mot gemensam vårdnad och nära samarbete – ett slags ihophållande av familjen – också efter separation. Retoriskt är denna modell könsneutral och bygger på en idé om symmetri eller gemensamt ansvar. I praktiken, menar Eriksson, utgår denna styrning dock från idén om den komplementära familjemodellen, där modern tillskrivs huvudansvar för att samarbetet med fadern ska fungera och även för faderns relationer till barnen. Moderskapet inkluderar på så sätt faderskapet (se även Smart 1999).

---

³¹ Se vidare Butler (2003) för diskussion om släktskap och sexualitet.

³² Särskilt intresserar sig Collins för hur dessa maktordningar genom konservativa *family values* samspelar med det amerikanska nationella projektet.

Sociologisk forskning om familjerättsliga tvister (Heide Ottosen 2006) och om adoptioner (Andersson 2010) föreslår att två skilda diskurser om släktskap konkurrerar inom välfärdens diskursiva praktik; en som betonar det biologiska släktskapet och en annan som utgår från det faktiska utövan- det av vårdnad.³³ Juristen Anna Singer (2000) visar att grunden för rättsligt föräldraskap är otydlig och motsägelsefull, med förebild både från äganderätt (barnet som föräldrarnas egendom) och förvaltningsrätt (föräldern som förvaltare av barnets rättigheter). I tvister om vårdnad framträder äganderät- ten som tydligast, menar Singer. Det biologiska föräldraskapet är fortfarande norm och har stått modell för den rättsliga konstruktionen. Effekten, belyser Singer, är att barn inte rättsligt erkänns ha fler föräldrar än *en* far och *en* mor, trots att det blir allt vanligare med andra konstellationer och *socialt föräldra- skap*. Att förälder ses som ett antingen-eller-begrepp står i vägen för tillgo- doseendet av barnets bästa, menar hon vidare, och argumenterar för en mer pluralistisk syn med utgångspunkt i det enskilda barnets situation och intres- sen, där det accepteras att föräldrafunktionerna kan fullgöras av flera och där såväl biologiska, sociala som rättsliga föräldrar kan erkännas sida vid sida.

Min avhandling är influerad av den tvärvetenskapliga och alltmer makt- kritiska forskning om barn och barndom som vuxit fram under de senaste decennierna och där sociologin är ledande disciplin. Utgångspunkten är att barn är subjekt, aktörer med individualitet och inte bara objekt för vuxnas påverkan (Alanen 2011, Qvortrup et al 1994, 2011, James & James 2012).³⁴ Perspektivet vilar på en kritik av traditionell utvecklingspsykologi och socia- lisationsteori, som med generaliserande antaganden om ”barnets bästa” och ”barns utveckling och behov” tenderar att naturalisera kulturellt specifika barndomar såväl som att bortse från barns individualitet. Ålder förbises oft- ast inom intersektionell teoridiskussion och analys. Samhället kan beskrivas som präglad av en åldersmaksordning, enligt vilken såväl barn som äldre marginaliseras utifrån en medelåldersnorm där ekonomisk produktivitet premieras (Näsman 2004, Krekula et al 2005). I en numera klassisk artikel synliggjorde Barrie Thorne (1987) barnet som *den Andra* inom feminism, sociologi och annat vetenskapligt och politiskt tänkande kring barn. Redan då efterlyste hon även analyser av barns villkor och meningsskapanden med beaktande av deras positioner i förhållande till klass, kön och ras. Oavsett om barn placeras på piedestal som objekt för sentimentala projiceringar, eller

---

³³ I Erikssons (2003) avhandling finns konkreta exempel på hur familjerättssekreterare beto- nar det biologiska släktskapet mellan fäder och barn, medan de intervjuade våldsutsatta möd- rarna betonar omsorgsansvaret och utifrån sin upplevelse av att fadern i praktiken inte funge- rar som förälder, utan tvärtom skadar barnen, anser att han har förverkat sin rätt som förälder.

³⁴ Barndomssociologin intresserar sig för barns egna strategier och meningsskapande prakti- ker. Det är ett fokus som är mindre framträdande i föreliggande studie, som istället undersö- ker (vuxna) professionellas och föräldrars positioneringar av barn i intervjuer och domstolsbe- slut. Jag har inte intervjuat eller observerat barn, eller tagit del av deras egna berättelser di- rekt. Se metodkapitlet för överväganden kring urval och tillvägagångssätt.

om de behandlas som problem och störande hot mot vuxensamhället är det sällan som de av vuxna erkänns som subjekt, menar Thorne.

Barns positioner i relation till sina föräldrar och andra vuxna har förändrats under (sen)moderniteten, men tendenserna tycks motstridiga. Elisabet Näsman (1994) anser att vi kan tala om en spänning mellan demokratisering och familialisering å ena sidan, och mellan individualisering och institutionalisering å den andra. Barn har synliggjorts som bärare av individuella rättigheter, samtidigt som en allt större del av barnens tid, för allt yngre barn, är schemalagd och förlagd till separata och efter ålder indelade rum, (där barn förväntas bete sig åldersadekvat, och där avvikelser från normen registreras och eventuellt diagnosticeras). Vidare drar Näsman en parallell mellan strukturella förändringar i relationen mellan föräldrar och barn och kvinnors förändrade ställning under moderniseringen, men understryker den viktiga skillnaden att barnen inte själva, som kvinnorna i kvinnorörelsen, kan mobilisera för att kräva sina rättigheter. Jag delar denna syn på feminism som en avgörande förutsättning för den demokratiseringsprocess som i ett historiskt perspektiv bara har börjat (se även Therborn 1996). Med sin dekonstruktion av den patriarkala familjen har feminismen öppnat för en diskussion också om barnets individualitet och rättigheter, även om det från början inte var syftet, och det som bland andra Thorne (1987) visat, finns en ambivalens inom feminismen kring frågan om ålder.

Begreppet *familialisering* är ett nyckelbegrepp i min studie, mest explicit använt i artikel IV. Med begreppet fångar Leena Alanen (1994) tendensen att naturalisera barns underordning i familjen, som konstrueras som barns naturliga plats och enda plattform för att få tillgång till resurser. Vanliga utsagor i det politiska samtalet som ”Låt familjen själv bestämma” osynliggör att familjen består av individer med olika handlingsutrymme och intresse, och kan ses som exempel på familialisering. Att barn nekats resurser med hänvisning till föräldrars agerande är ytterligare exempel (artikel IV, Fernqvist 2011, Näsman 2011).

Jag förstår familialisering som den process varigenom särskilt ålder (barnpositioner) och släktskap, men också kön och sexualitet återskapas som maktordningar i en samtidighet. Hur barn positioneras av de vuxna, i intervjuer och domstolsbeslut, är ett genomgående fokus i avhandlingen. Min utgångspunkt är att hur barn positioneras diskursivt även har betydelse för deras reella möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda (Sundhall 2012).

5.2.2 Rasifierade och privilegierade föräldrpositioner

Den svenska nationella självbilden kan enligt Keith Pringle (2010, se även Eriksson & Pringle 2005) utgöra en del av utmaningen i att skapa en effektiv politik och praktik mot faders våld i familjen. Betydelsen av föreställningar om ras och svenskhet för hanterandet av faders våld adresseras framförallt i avhandlingens artikel III. Jag ansluter mig till ett maktkritiskt användande av

rasbegreppet, där *rasifiering* ska förstås som den särskiljande process där människor och exempelvis även platser marginaliseras eller tillskrivs lägre värde med hänvisning till etnicitet eller kultur (Molina 1997, de los Reyes et al 2006, Sawyer 2000). *Vithet* kan förstås som ett symboliskt och kulturellt kapital, som följer med att uppfattas (positioneras) som vit. Det handlar inte bara om föreställningar om kroppen, utan också om tänkande och handlande (Garner 2015). Jag delar Tobias Hübinettes och Catrin Lundströms (2015) analys att hegemonisk vithet och vithet som *omärkt normativ position* upprätthålls i Sverige genom såväl förnekande av landets historia som ledande inom rasbiologi, samt genom färgblindhet – förnekandet att föreställningar om ras fortsätter att strukturera politik och samhälle. Nationalistiska och rasistiska diskurser har del i formandet av den svenska välfärdsstatens historia, men präglar även dagens välfärdsstatliga institutioner och politikområden, vissa mer än andra. Under avhandlingsarbetet har deras betydelse för kvinno- och barnfridspolitiken framstått som alltmer central. I artikel III återkommer jag till vithet som omärkt normativ position.

I det nationella projektet, belyser många forskare, tillskrivs kvinnor och män olika uppdrag. Nationen som idé bygger på antaganden om den som en naturlig utvidgning av familje- och släktskapsrelationer, där särskilt kvinnor som mödrar konstrueras som symboliska bärare av nationen och ansvariga för dess reproduktion – inte bara genom barnafödande, utan även kulturellt (McClintock 1993, Yuval-Davis 1997, 2011). Männens roll i detta projekt är istället att bevaka dess gränser och med våld bekämpa inre och yttre fiender – att skydda kvinnor och barn från dem och det som inte uppfattas tillhöra nationen (Enloe 2000). Medan kvinnor saknat medborgerliga rättigheter och för nationens bästa utsatts för systematiska övergrepp i form av exempelvis tvångssteriliseringar, har kvinnan som moder idealiserats och använts som metafor för nationell gemenskap, en positivt laddad symbol i Moder Svea (Eduards 2007). Intersektioner av kön, ras och släktskap framstår som avgörande i analyser av nationalism och av återskapandet av nationen som idé.

Utlandsfödda kvinnor är enligt vissa studier överrepresenterade som utsatta för våld i nära relation – av förövare med såväl svensk som utländsk bakgrund (Fernbrant 2013). Som nämndes i kapitel 2.3 befinner sig kvinnor och barn som kommit till Sverige genom anknytning i en särskilt juridiskt prekär situation om de utsätts för våld (Ismail 2014). En invandrad kvinna som lämnar en våldsam man innan två år har passerat och hon fått permanent uppehållstillstånd, riskerar att utvisas. Ojämlighet i flera samtidiga dimensioner kan förstärka utsattheten i att vara ekonomiskt beroende, att rasifieras och förväntas vara ”kvinnligt undergiven”, kanske inte känna till lagar och möjligheter till stöd, att utsättas för fördomar i mötet med professionella och att sakna svenskt medborgarskap och med det avgörande rättigheter. En av mina informanter för artikel IV (Bruno kommande) uppgav just sådana erfarenheter och berättade att hon var sin förra mans fjärde fru som kommit till

Sverige genom äktenskap. Efter skilsmässan hade hon haft kontakt med en tidigare fru som också uppgav sig ha utsatts för våld.

Fenomenet och den rättsliga hanteringen av dessa fall skulle med ett postkolonialt feministiskt perspektiv kunna tolkas som ett uttryck för den grundläggande koloniala tankefiguren som Gayatri Spivak (1988/2002:) beskrivit som den vita mannens uppdrag att ”rädda bruna kvinnor från bruna män”. Konsekvensen blir att om kvinnan inte är tacksam över att bli gift och därmed ”räddad”, utan prioriterar skydd från våld, ses hon och hennes eventuella barn av rättssystemet som mindre skyddsvärda och får skylla sig själva. Föreställningen tycks tämligen stabil oavsett hur många rasifierade kvinnor som i själva verket utsätts för vita mäns våld i såväl väpnade konflikter som nära relationer.

Villkoren för de i Sverige allt vanligare transnationella familjerna varierar i relation till föreställningar om ras.³⁵ Att vara förälder och rasifieras, menar Diana Mulinari (2009), innebär inte bara att du själv kan misstänkliggöras, alternativt ses som i behov av att räddas från din kultur av den svenska jämställdheten, utan även en ökad belastning som förälder. Att vara vit invandrad förälder från exempelvis England innebär privilegier i jämförelse med att positioneras som icke-vit i den svenska välfärdsstaten (Pringle 2010). Våld tenderar att kulturaliseras och beskrivas som något främmande och osvenskt (Alinia 2011, Eriksson 2006, Mulinari 2009). Inte minst har den här typen av förklaringar använts i utbildningar om förtryck och våld i namn av heder (Wikström 2010). Det råder inom forskningen ingen konsensus om hur detta slags våld ska förstås, men en rad forskare samt Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK 2010) förespråkar ett intersektionellt perspektiv samt att våldets olika uttryck ska förstås i sin föränderliga och politiska kontext. Sociala, ekonomiska och politiska villkor som formar normer och förtryck struktureras kring kön, ras, ålder och släktskap (t ex. Alinia 2013, Carbin 2010). Mot detta kan ställas den nationalistiska synen på kultur som enhetligt nationell och statisk, med ett idealiserande av den egna kulturen och ett demoniserande av ”de andras”. Som Diesen och Diesen (2013) betonar kan det specifika med våld i namn av heder vara mest relevant vid riskbedömning (t ex en ökad risk för kollektivt våld). Ett ensidigt fokus på just hedersnormer och inte på andra normer som också främjar våld kan dock samtidigt bidra till en selektiv kulturalisering av våld generellt, menar de. Om det kontrolleras för ekonomisk status saknas korrelation mellan allvarlig barnmiss-

---

³⁵ USA hade svarta feminister redan under 1970-talet kritiserat kvinnorörelsen och den vita medelklassfeminismen för att utge sig för att tala för alla kvinnor i ifråga om moderskap och ensidigt om familjen som en arena för förtryck. Mot denna bild ställdes erfarenheter av familjen som gemenskap mot rasismen i samhället. För mödrar från grupper som rasifieras behöver inte brist på jämställdhet i hushållet innebära det största förtrycket, menade de. Familjen kan i själva verket vara ett rum för mobilisering mot vad som ibland kunde upplevas som det större förtrycket i samhället (t ex Hill Collins 1998, hooks 1984).

handel och utländsk bakgrund helt (Annerbäck et al. 2012, Janson et al. 2007, 2011).³⁶

5.3 Staten och ofriden

Från maktens former och relationer är det nu dags att snäva in fokus mot de institutionella villkor, inom vilka praktiken gällande våldet ramas in. Staten har formellt ansvar för att skydda medborgarna från våld, men staten är ingen sammanhållen enhet. Dess styrning utgår inte från en punkt i endast en tydlig riktning, utan i många och ibland motstridiga riktningar. Dess institutioner har växt fram under skilda tidsperioder, i vissa fall under lång tid, och präglas av olika diskurser som strider om legitimitet. Feminister har intagit vitt skilda positioner i förhållande till staten. Den har beskrivits som patriarkal i sig, understödjande mäns dominans (MacKinnon 1989, Walby 1990), men även som kvinnors allierade genom att i välfärdsstaten ha införlivat många av kvinnorörelsernas krav, och utvecklat en i vissa avseenden framgångsrik statsfeminism (Hernes 1987). Min utgångspunkt är att politik (även i formell, snäv mening) kan vara ett effektivt verktyg för förändring, men att frågan om statens frigörande eller förtryckande potential måste lämnas öppen. Sylvia Walby ifrågasätter den etablerade liberala idén om staten som garant för säkerhet och frihet från illegitimt våldsutövande. Något tillspetsat undrar hon om statens ovillighet att prioritera våldsbekämpning ens gör det möjligt att definiera den som modern:

The extent of the violence and the reluctance of the state effectively to criminalize this violence from dominant to disadvantaged groups challenge the Weberian assumption that contemporary states have a monopoly over legitimate violence in their territories. To the contrary, states have shared authority over the use of violence with patriarchs and racists among others. This brings into question whether these states are best thought of as 'modern' (Walby 2012:100).

Jag ska här lämna frågan om modernitet i relation till våldsutövning därhän (för en diskussion, se t ex Ray 2011), men tar avstamp i hennes kritik av statens prioriteringar ifråga om ofrid och säkerhet.

På makrosociologisk nivå utgår jag från att staten bärs upp av tre institutionella ordningar som är ömsesidigt beroende men delvis konkurrerande och styrs av skilda logiker och rationaliteter, nämligen *reproduktion*, *produktion* och *repression*. Jag återkommer till en redogörelse för dem under nästa rubrik. Till viss del är jag influerad av det metateoretiska ramverk som be-

---

³⁶ Det ska dock noteras att könsstympling inte inkluderas i dessa studier, men är en mycket grov form av våld som i varierande grad är kulturellt sanktionerad, laglig i vissa länder och även förekommer bland vissa grupper i Sverige.

nämnts *The institutional logics perspective* (Thornton et al 2012). Bärande tankar är enligt perspektivet att institutioner såväl begränsar som möjliggör individers och organisationers handlande, att skilda slags rationaliteter, makt och resurser har olika betydelse i olika institutionella ordningar samt att det materiella och symboliska är intimt sammanvävda.³⁷ Som nämnts tidigare talar Walby (2007, 2011) på liknande sätt istället om institutionaliserade domäner, som hon även menar är ett slags sociala system. Walby (2007) reviderar systembegreppet från dess traditionella funktionalistiska tillämpning med betoning av konsensus och jämvikt, till ett mer flexibelt systembegrepp i syfte att möjliggöra maktkritisk analys av samspelande system av ojämlikheter.³⁸ Hon skiljer mellan två slags sociala system: de institutionaliserade domänerna ekonomi, politik, våld och civilsamhälle å ena sidan och uppsättningar sociala relationer som klass, kön och etnicitet å den andra. Viktiga skillnader mot både det funktionalistiska och det marxistiska systembegreppet, som Walby understryker, är att systemen är överlappande och kan ha ömsesidig påverkan på varandra, även om de kan ha olika rumslig och tidlig räckvidd. Rigida hierarkier som att en ekonomisk bas determinerar politiska och kulturella överbyggnader avvisas.

De (dimensioner av) ojämlikheter som tagits upp i detta kapitel och i avhandlingens empiriska artiklar är så genomgripande och systematiska att det kan framstå som adekvat att begreppslogiggöra dem i termer av system. Jag kommer dock i det följande använda begreppet ordningar för vad som enligt en mer konsekvent teoretisk ram enligt Walby skulle kallas system. Detta för att jag uppfattar systembegreppet som alltför belastat av vilseledande konnotationer. Vad jag dock i tillägg tar med mig från Walby (2007) är utgångspunkten att varje uppsättning sociala relationer, det vill säga varje maktordning, har de andra som sin miljö, och att detsamma gäller för varje institutionell ordning (vad hon benämner domän).

5.3.1 Institutionella ordningar

Reproduktionen förstår jag som samhällets organisering av sexualitet, barnafödande och omsorg.³⁹ Relationen mellan familj och förvärvsarbete har analyserats i termer av en strukturell och könad konflikt mellan reproduktionen och produktionen (Hartmann 1979, Mitchell 1966, Rubin 1975). Ett av feminismens viktigaste bidrag ser jag i dess problematisering av idén om

---

³⁷ Kritik mot rational-choice-teori och dess överbetoning av instrumentell rationalitet är en explicit utgångspunkt inom riktningen

³⁸ En av de senare mer kända systemteoretikerna är Niklas Luhman, som Walby (2007) menar delar samma ointresse för att analysera ojämlikhet och konflikt som Durkheim och Parsons, och vars systembegrepp hon därför avvisar.

³⁹ Den innefattar således även det som R. W Connell (1999) kallar kathexis – begär, emotionell bindning Genus är för Connell ett sätt att organisera social praktik, i första hand i relation till en *reproduktiv arena*. Jag delar istället Walbys (2001) syn att genus/kön inte är mer relevant för reproduktion än andra ordningar.

produktionen – produktionsförhållandenas organisering och distribution av materiella resurser – som grundläggande för människans och samhällets existens. Många feminister har belyst produktionen som en manligt könskodad ordning och hur det sätt på vilket den överordnas reproduktionen är problematisk, inte minst för mödrar som generellt tar ett större omsorgsansvar, med sämre löneutveckling och pensioner till följd (Bekkengen 2003, Hartmann 1979, Walby 1990).⁴⁰

I sin forskning om föräldrars beslut kring föräldraledighet och omsorgsansvar refererar Bekkengen (2002) till denna strukturella konflikt. I en teoretisk modell illustrerar hon att produktionen överordnas reproduktionen (politiskt tillskrivs ett högre värde), och att dessa båda könas på ett asymmetriskt sätt. I det samtida Sverige, anser Bekkengen, har män och kvinnor samma skyldigheter inom produktionen, det vill säga att försörja sig själva. Inom reproduktionen, visar hennes studie, har män däremot större rättigheter att välja nivå på engagemang och kvinnor större skyldigheter. Våldet händer inte i ett vakuum, utan underlättas av dessa diskursiva och materiella ojämlikheter. En av dem som istället riktat fokus framförallt på den heterosexuella parrelationen, i analys av könade förväntningar och asymmetriskt tillskrivande av rättigheter och skyldigheter, är Anna G. Jónasdóttir (1994/2003, se även t ex Holmberg 1993). Jónasdóttir utgår från en syn på sexualitet som social och historiskt föränderlig praktik, men menar att det sätt heterosexualiteten institutionaliserats på i det formellt jämställda Sverige innebär att omsorg och extas (som kärlekens huvudbeståndsdelar) hamnar i opposition. Kvinnor, menar hon, förväntas vara sexuellt tillgängliga och att utöva omsorg och män att söka extas och att exploatera kvinnors omsorg. Denna ordning, menar Jónasdóttir, utgör det samtida patriarkatets materiella och sociala bas.

Min utgångspunkt är som tidigare nämnts att ingen av dessa institutionella ordningar har större vikt än de andra för upprätthållandet av samhällets ojämlikheter – det finns inte *en* bas. I tillägg framstår min syn på kön och hur kön görs mer flytande och icke-binär än hos ovan refererade forskare. Däremot utgår jag från att könsnormer liknande de som Bekkengen, Jónasdóttir och många andra behandlat har betydelse, både för föräldrapraktiken och för den professionella och diskursiva praktiken gällande våldet. Fäder och mödrar interPELLERAS enligt systematiska mönster, varigenom ideologiska effekter uppstår och ojämlikhet reproduceras (jfr Purvis & Hunt 1993).

Den tredje institutionella ordningen är repressionen. Formellt har staten våldsmonopol, reglerat inom polis, militär och rättsväsende. Dessa områden ingår tillsammans med myndighetsutövning i denna institutionella ordning

---

⁴⁰ Vård, skola och omsorg har politiskt uppfattats som en tärande sektor (Nyhlén & Giritli-Nygren 2014), medan industrin, inte minst vapenindustrin, har framställts som närande och nationens stolthet. Arbetarrörelsens hjälte har varit den manlige industriarbetaren, för liberallerna är det den manlige entreprenören (Hirdman 2000, Kielos 2012).

som ytterst bevakar symboliska och nationella gränser. Inom feministisk teoribildning finns en lång tradition av att positionera sig mot militarism och nationalism och att ställa frågan ”Säkerhet för vem?” (Eduards 2007).⁴¹ Repressionen skapar och upprätthåller ordning genom inkludering och exkludering. I en säkerhetsstat och militärdiktatur är den överordnad de andra, men i det samtida Sverige uppfattar jag den som åtminstone än så länge underordnad produktionen.⁴² Det mest väsentliga i min avhandling i fråga om repressionen är att undersöka när och mot vem en repressiv logik aktiveras i den diskursiva praktiken kring våld.

De tre ordningarna kan förstås som delvis överlappande. Förändring i en kan innebära förändring även i en till eller båda de andra, men det kan ta olika lång tid. En liknande utgångspunkt har Sylvia Walby, som i *Theorizing Patriarchy* (1990) argumenterar för att patriarkatet upprätthålls inom såväl privatsfären som den offentliga sfären genom sex strukturer varav lönearbete, sexualitet och våld är av särskild vikt. Senare (Walby 2007, 2011) modifierar hon sin analysram och talar istället om fyra övergripande samhällsdomäner, med liknande innehåll.⁴³

Utbildning är ett exempel på ett område som berör såväl reproduktion (omsorg och tillägnande av kunskap), som repression (disciplinering, explicit i betygssättning) och bland annat i grundskolan med syfte att bidra till den framtida produktionen. Ansvar för reproduktionen delas mellan skola och familj. Genom huvudsakligen förskola och skola utövar staten sitt ansvar för barns omsorg, fostran och rätt till utbildning. I avhandlingens artikel I för jag ett resonemang om två konkurrerande och delvis överlappande diskurser⁴⁴ om skolans uppdrag. En framåtblickande och kollektiverande fostrandiskurs tar vuxenmakten för givet och inrymmer disciplinering och omsorg. En mer individcentrerad barnrättsdiskurs inrymmer också det omsorg, men även idén om delaktighet. Barns rätt till kunskap betonas. När delaktigheten mer är ett retoriskt grepp och en strategi för att få barn att ta mer ansvar för sin egen framtida anställningsbarhet, det vill säga tidigt anpassa sig efter den

---

⁴¹ Med ökad militarisering av säkerheten följer inskränkningar av mänskliga rättigheter. Som Iris Marion Young (2003) skrivit om är det inte sällan just de som formellt har uppdraget att skydda som utövar mest förtryck och våld, enligt en patriarkal beskyddarlogik. Nationalism erbjuder män en möjlighet att inta en hjälteposition som de som ska skydda nationens kvinnor och barn från de andra männen samt allt som förknippas som främmande, nationens inre och yttre fiender (Eduards 2007, Enloe 2000, Enloe & Manga 2015). Beskyddet villkoras dock av att acceptera att underordnas. Kvinnor som kräver rättigheter ses inte som skyddsvärda, enligt denna logik, utan kan positioneras som dåliga kvinnor och nationens fiender.

⁴² Att Sveriges omfattande vapenexport återkommande motiveras av att den säkrar arbetstillfällena ser jag som ett uttryck för produktionens överordnade ställning. Arbetslinjen kan förvisso beskrivas som i sig repressiv, tjänande syftet att upprätthålla ordning och disciplinera medborgarna (Lorenzoni 2015, Paulsen 2015).

⁴³ Dessa är ekonomi, politik, våld och civilsamhälle (instabil och heterogen kultur). Som utvecklas under nästa rubrik använder jag begreppet *domän* i en annan betydelse än Walby.

⁴⁴ I artikeln benämner jag dem *perspektiv*, efter önskemål från redaktören och för att de är mer tentativa, preliminära.

hegemoniska diskursen om arbetslinjen (Liedman 2011) anser jag däremot att vi kan tala om det i termer av att produktionen koloniserar reproduktionen. I familj, skola och alla arenor där barn vistas förekommer inte sällan att det som beskrivs som omsorg eller fostran (reproduktion) i själva verket styrs av en repressiv logik med syfte att utöva och befästa vuxenmakt, upprätthålla ordning och normalisera hierarkier.

Med begreppet *biomakt* fångar Foucault (1980) en typ av teknik för statlig kontroll av befolkning och individer i områden som rör kropp, hälsa, sexualitet och familjebildning. Maktutövningen är diskursiv, normerande, men ofta även politisk-juridisk.⁴⁵ När biomakt utövas kan det förstås som att en repressiv logik ges företräde inom reproduktionen, eller som en repressionens kolonisering av reproduktionen. Tvångssteriliseringar är ett extremt exempel. Familjerätt är dock ett exempel på att någon form av rättslig reglering och ordning behövs för att tillgodose rättigheter och skydda en svagare part. Som Ann Ferguson (2010) menar tycks staten genom en generell alltmär liberal lagstiftning på området numera avstå en del av denna biomakt, under trycket från inte minst feminism och queerrörelsen.⁴⁶ Feminister har förvisso nått viss framgång i sina krav om ökad statlig inblandning i vad som i den tidigmoderna patriarkala staten sågs som helt legitimt eller en familjelägenhet – faders tillrättavisande våld mot barn och mödrar. Men när och mot vem aktiveras repressiva diskurser, används disciplinerande strategier?

5.3.2 Domäner av praktik

De professionella, som har att hantera ofriden, ser jag som statens representanter. Avhandlingens fyra artiklar rör sig mestadels på praktikinivå, där tre olika domäners praktik gällande faders våld mot barn och mödrar undersöks.⁴⁷ Problemområdet barn som upplever våld kan begreppsliggöras som ett institutionellt fält, inom vilket olika praktikdomäner möts och diskurser konkurrerar. De domäner som jag har undersökt är 1) Utbildning i förskola och skola, 2) Tvister om vårdnad, boende och umgänge, och 3) Försörjning.

Domäner ska här således inte förstås som domäner enligt Walby (2007), utan motsvarar vad jag i avhandlingens syfte och frågeställningar kallade

---

⁴⁵ Eduards (2007) begrepp *kroppspolitik* förstår jag som innefattande biomakt. Till kroppspolitikens räknas enligt Eduards dock även hanteringen av kvinnors representation inom politik, försvar och akademi.

⁴⁶ Nationalism och nykonservativ familjepolitik som vinner mark på sina håll (abortförbud, lagar mot homosexualitet och skilsmässa etc) kan dock tolkas som en reaktion på detta.

⁴⁷ Domänteori har använts för att förklara välfärdsproducerande organisationers särart. Dessa består enligt teorin av skilda domäner där ibland oförenliga organisationsprinciper, problemdefinitioner och framgångskriterier gäller. Förhandlingar mellan dessa blir nödvändig (Kuoze & Mico 1979). Ove Grape (2006) använder begreppet verksamhetsdomän, som avgränsas analytiskt genom, och utgörs av två aspekter; 1) Konkreta arbetsuppgifter och mål inom en viss del av ett organisatoriskt fält, och 2) Skilda domänanspråk som olika institutionella aktörer kan söka hävda sig som legitima företrädare för. Grapes domänbegrepp är snävare än det som används i de projekt som föreliggande studie bygger på.

praktikområden - ett relativt avgränsat område av politik och praktik, som domineras av en viss diskurs och en viss institutionell logik, men där andra kan utmana. Inom varje domän har olika yrkesgrupper att förhålla sig till specifika områden inom lagstiftningen. Praktiken villkoras på så sätt av såväl skilda *formella* som *informella* villkor. De formella handlar om lagstiftning, riktlinjer och uttalat uppdrag. De informella istället om tolkningar, diskurser och ideologier. Domänerna har olika historia och status inom välfärdsstaten (Dahlkild-Öhman 2011, Eriksson 2007, Eriksson & Dahlkild-Öhman 2008, 2015, Eriksson et al 2013).

Här finns inte utrymme att i detalj redogöra för all lagstiftning relevant för olika domäner, utan nedan skisseras några av de mest centrala delarna för hanteringen av våld, för att tydliggöra de formella ramarna för den professionella praktiken. I vissa fall styrs domänen av en enda organisation, men oftare verkar inom samma domän flera organisationer, med skilda institutionella logiker men överlappande domänanspråk, det vill säga inmutande av ansvar eller hävdande av tolkningsföreträde. Relationerna mellan dessa präglas av varierande grad av domänkonflikt eller domänkonsensus, vidare disponerar de över olika resurser för att hävda sina intressen (Grape 2006). Detta är ett tema jag arbetar med framförallt i artikel I och II. Vissa delar av lagstiftningen är generella, andra specifika för olika verksamheter och professionella grupper. Enligt Offentlighets- och sekretesslagen (OSL) 8:1 gäller sekretess mellan olika myndigheter, och enligt OSL 8:2 även mellan självständiga verksamheter inom samma myndighet.

5.3.2.1 Utbildning

Enligt Skollagen 1:2 ska förskola, skola och skolbarnomsorg på socialnämndens initiativ samverka i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa. För förskolan och skolan gäller att de ska skydda barn från våld och kränkningar i verksamheten. Alla anställda har enligt Socialtjänstlagen (SoL) 14:1 dessutom anmälningsskyldighet till socialtjänsten vid misstanke om att ett barn kan fara illa, och uppgiftsskyldighet till socialtjänsten vid frågor från dem rörande barn i verksamheten. Anmälningsskyldigheten gäller individuellt, men praxis brukar vara att chef eller rektor anmäler. Förskolan och skolan har vidare själva ansvaret för att ha korrekt information om vem som är barnets vårdnadshavare. Även om vårdnadshavarna är i tvist har båda beslutanderätt över barnet. Är de oense i en fråga ska de olika uppfattningarna vägas in i det beslut skolan tar, med utgångspunkt i barnets bästa (Olsson 2009). Enligt JO (3853-2001) ska en umgängesförälder (som inte är vårdnadshavare) inte delta i utvecklingssamtal utan vårdnadshavarens samtycke. Förskola och skola får inte ingripa mot socialtjänstens myndighetsutövning vid tvångsomhändertagande enligt LVU. De ska heller inte medverka till hämtning av barn eller verkställa överlämnande av barn i vårdnadsärenden, som inte kunnat ske på frivillig väg. Endast polisen får verkställa dessa ärenden (FB 21:1, förtydligat av JO 2294-2010).

5.3.2.2 Vårdnad, boende och umgänge

Vid tvister om vårdnad, boende och umgänge gäller att socialtjänsten på tingsrättens uppdrag ska genomföra en familjerättslig utredning med rekommendationer för beslut. Riktlinjerna för hur utredningen ska gå till är ännu relativt vaga, och familjerättssekreterarna har ett betydande handlingsutrymme i hur den ska utformas (Dahkild-Öhman 2011). Metodstöd är efterfrågat och under utveckling (Allmänna Barnhuset 2015). Utredningen ska ”om det inte är olämpligt” söka klarlägga och redovisa barnets uppfattning, men måste alltså inte göra det. Socialtjänsten har inte möjlighet att tala med barnet mot vårdnadshavares samtycke (FB 6:19). Barnet är här inte part, som i en social barnavårdsutredning och har varken talerätt eller rätt till eget ombud i dessa processer (Kaldal 2010).

Som nämndes i kapitel 2 har kravet på riskbedömning inför alla beslut som rör vårdnad, boende eller umgänge skärpts i lagen (FB 6:2) sedan 2006. Barnets bästa ska som tidigare vara vägledande princip, men nytt är att övervägandet av risken att barnet kan fara illa *särskilt* ska prioriteras, framför barnets behov av nära och god kontakt med båda föräldrar. I utredningen som föregick lagändringen förtydligades även att umgänge med den förälder som barnet inte bor hos måste ordnas på ett sätt som är tryggt för barnet (SOU 2005:43). Umgänget behöver inte vara fysiskt, utan kan enligt gällande rätt ske på indirekt väg (FB 6:15).

5.3.2.3 Försörjning

Sammanboende och makar har ömsesidig försörjningsplikt. Detta gäller även när makar ligger i skilsmässa som ännu inte gått igenom, även om de inte längre bor tillsammans. Vid ansökan om ekonomiskt bistånd gäller att båda sammanboende/makar måste medverka i ansökan, för att socialtjänsten ska behandla den (SoL 4:1). Information om våld eller andra övergrepp av eller mot närstående bör särskilt beaktas i bedömningen av den enskildes rätt till ekonomiskt bistånd (SOSFS 2013:1). Våldsutsatta vuxna och unga under 18 år som utsatts för våld av partner eller hedersrelaterat våld har rätt att erbjudas tillfälligt skyddat boende (SoL 4:2). Våldsutsatta barn ska vid behov erbjudas skydd, råd, stöd, och behandling (SoL 4:3).

Försäkringskassan har sedan 2014 i uppdrag att identifiera våldsutsatthet och utforma insatser i medverkan med den utsatta. Omkring 11 000 kvinnors sjukskrivning varje år uppskattas vara direkt relaterade till våld (Försäkringskassan 2014). Ett sätt att utöva ekonomisk makt är genom att lämna felaktiga uppgifter till olika myndigheter. Nio av tio av de tusentals tips om bidragsfusk som årligen kommer in är anonyma, svåra att följa upp och i de flesta fall grundlösa, uppger en verksamhetsutvecklare för kontrollfrågor på Försäkringskassan till SVT Nyheter (2013).

5.3.2.4 Domänerna och våld som problem

Domänteorin tydliggör hur statens styrning, som nämndes tidigare i kapitlet, kan uppfattas gå i olika riktningar, baserat på skilda grunder. Mer specifikt finner jag domänbegreppet användbart för att förstå en del av de stora variationer mellan representationer, kunskap och praktik gällande våld, som min och andras forskning belyser. De motstridigheter inom relevanta lagar och professionella diskurser och praktik, som aktuell internationell forskning påvisat, försvårar arbetet med att förebygga och minska mäns våld mot kvinnor och barn (Eriksson et al 2005, Hester & Radford 1996, Hester 2011, Lessard et al., 2006) En central referens för avhandlingen är Marianne Hester (2001, 2011, Radford & Hester 2006, 2015), som särskilt intresserar sig för de akuta motstridigheter som uppstår inom området barnskydd (social barnavård), just när det förekommer våld och barn tvingas till kontakt med en våldsamt förälder. Hester (2011) använder dock inte domänbegreppet, utan en analytisk modell av ”Tre planeter”. De tre arbetsområdena våld i nära relationer, barnskydd och kontakt efter separation, karaktäriseras enligt Hester av skilda historia, politik, lagar, kultur och professionella utövare.⁴⁸ Modellen med planeterna är tänkt att belysa de systemiska problem inom rätts- och välfärdssystemen, som innebär att våldsutsatta kvinnor och barn faller ned i ”svarta hål”, som Hester uttrycker det; inte skyddas från fortsatt våld, trots att våld i nära relationer etablerats som ett problem som det krävs samhällsliga initiativ för att möta, särskilt genom kriminalisering av förövare. Viktigt för att förstå dessa motstridigheter i förhållningssätt och praktik, understryker Hester, är inte bara avståndet mellan dessa ”planeter”, utan också ”the process of gendering”. Hur kön görs, tolkas och har olika implikationer för män och kvinnor, flickor och pojkar är av stor betydelse i denna kontext.⁴⁹ I avhandlingen diskuteras könsskapande processer såväl i förhållande till hanteringen av våldsutövande respektive våldsutsatta föräldrar (artikel II, III och IV) som barn (särskilt artikel III).

Jag ansluter mig till Hesters analys och hennes starka betoning på betydelsen av kön, men upplever att termen ”planeter” ger oklara associationer, om än en kraftfull metaforisk effekt. Mer användbart som samhällsvetenskapligt begrepp finner jag domän, och hellre då *domän av politik och praktik* än Grapes (2006) begrepp verksamhetsdomän, då det senare kan förstås som tydligare kopplat till en specifik organisation eller verksamhet. Domänen Våld i nära relationer (Eriksson 2007), som från sent 1990-tal domine-

---

⁴⁸ Hester använder även Bourdieus begrepp *grupphabitus* för att belysa skillnadskapande processer, de professionella grupperna emellan.

⁴⁹ För att effektivare bekämpa våldet och skydda utsatta krävs ett mer sammanhängande förhållningssätt och ett större inflytande av de professionella som har störst kunskap om våld, inte minst som könat problem, menar Hester (2011). Gunilla Dahlkild-Öhman (2011) drar samma slutsats i sin avhandling om radikalt lärande bland familjerättssekreterare, där hon formulerar det i termer av att dessa utredare behöver göra ett diskursbyte för att börja tala med barn om våld och göra riskbedömningar enligt lagstiftarens intentioner.

rats av en könsvåldsdiskurs, är exempelvis inte en specifik organisation eller verksamhet, utan mer ett politik- och arbetsområde. Polis, kvinnofridsmyndigheten, verksamma vid kvinnojourer och delar av socialtjänsten arbetar inom denna domän, inom vilken våld i första hand representeras som ett brott.⁵⁰

En studie inom ett närliggande område är Susanna Johanssons (2011) avhandling om institutionell förändring och samverkan mellan myndigheter i Barnhus. Studien rör i förhållande till min avhandling liknande teman och problem. Huvudsakliga analytiska verktyg är hos Johansson de skilda logiker, som konkurrerar inom "Barnskydd"⁵¹, inom vilket Barnhus definieras som ett organisatoriskt fält (jfr Grape 2006), där socialtjänst, polis, åklagare, barn- och ungdomspsykiatri, barnsjukvård och rättsmedicin samverkar i fall där misstanke finns att barn utsatts för allvarliga brott.⁵² Sammanfattningsvis visar Johanssons analys att en straffrättslig logik, styrd av normrationalitet och företrädd av åklagare och polis i de institutionella förändringsprocesserna vinner tolkningsföreträde över övriga aktörers av målrationalitet styrda behandlingslogik.⁵³

Domänteorin har visat sig användbar inom våldsforskning. När exempelvis professionella inom den sociala barnvården (domänen Barnskydd) uppmuntrar mamman att lämna en våldsam partner, med hänvisning till barnens bästa, men professionella inom familjerätt (domänen Vårdnad, boende & umgänge) inte ser våldet som något problem kan processen resultera i att barn tvingas till ensamt umgänge med en förövare och att våldet kan fortsätta, i värsta fall med dödlig utgång. Den vuxna omsorgsgivaren som står för tryggheten i deras liv (oftast modern) riskerar att helt förlora vårdnad och umgängesrätt om hon försöker skydda sig själv och barn i strid mot rättens beslut (Bemiller 2008, Eriksson 2003).

---

⁵⁰ Inom Råd, stöd & behandling representeras våld istället som ett hälsoproblem eller dysfunktion, inom Vårdnad, boende & umgänge som en konflikt och inom Barnskydd ett socialt problem bland utsatta grupper (Eriksson 2007).

⁵¹ Hon begreppsliggör Barnskydd som institutionellt fält, medan jag skulle använda begreppet domän och istället se frågan om barn som upplever våld som institutionellt fält, där skilda domäner samverkar och/eller konkurrerar.

⁵² De logiker som Johansson (2011) skriver om förstår jag som viktiga delar eller element inom diskurserna. Inom familjerättsdiskursen skulle man exempelvis kunna tala om en spänning mellan straffrättslig (juridisk) logik och en socialrättslig logik och om skillnader mellan normrationalitet och målrationalitet på liknande sätt som hon gör vad gäller "det institutionella fältet" barnskydd, men att jag snarare definierar barnskydd som en domän inom det institutionella fältet barn som upplever våld.

⁵³ Det visar sig vara svårt i sammanhanget, att behålla fokus på barnet, menar Johansson (2011). Den samverkan som i barnhus förutsätts leda till bättre helhetsperspektiv och fördjupat barnperspektiv, innebär enligt studiens resultat i praktiken direkt motstridiga konsekvenser när en logik successivt kommer att dominera över en annan under samverkans gång.

5.4 Sammanfattning

Diskussionerna i detta teorikapitel bilda ett ramverk för studiens syfte att bidra med kunskap om varför och hur ofriden består, genom en analys av den diskursiva praktiken gällande faders våld efter separation. Jag förhåller mig till etablerade teorier om makt och våld inom sociologin, och ansluter mig till Sylvia Walbys uppfattning om det senare som en underteoretiserad form av maktutövning, särskilt vad gäller det ekonomiska våldet. Maktens olika former och relationer diskuteras i kapitlet, då teorier om variationer hos dessa behövs för att förstå variationer i representationer av våld och i praktiken gällande dessa representationer. Sociala positioner ser jag som positioner i förhållande till strukturella maktordningar, men också som resultat av pågående förhandlingar mellan de naturaliserande uppfattningar andra kan ha om ens position, ens egna anspråk och de strukturella villkoren. Jag har valt att positionera mig inom en maktkritisk feministisk tradition som betonar intersektionella perspektiv. Inom denna tradition är analys av ålder och släktskap mindre framträdande, medan de i föreliggande avhandling intar en central position. Jag använder Leena Alanens begrepp familialisering för att analysera den process varigenom särskilt ålder (barnpositioner) och släktskap, men också kön och sexualitet, återskapas som maktordningar i en samtidighet. Jag relaterar även till teorier och forskning om Nationen som idé som en utvidgning av naturliga släktskapsrelationer och om betydelsen av rasifiering och selektiv kulturalisering av våld. Dessa processer ser olika ut inom skilda delar av välfärdsstaten. Avslutningsvis i teorikapitlet redogörs för ett ramverk för att på empirisk nivå analysera dessa mönster.

Jag har i kapitlet diskuterat två olika typer av ordningar: maktordningar och institutionella ordningar. För analys av de varierande institutionella villkoren kring ofriden hämtar jag analysverktyg hos bland andra Sylvia Walby, Marianne Hester och Maria Eriksson, och jag relaterar statens övergripande institutionella ordningar till mer empirinära domäner av praktik. Maktens former och ojämlikhetens dimensioner (maktordningar i intersektion) skär tvärs igenom de institutionella ordningarna och praktikdomänerna.

Ett sätt att förstå de motstridigheter mellan politisk retorik, lagstiftning och implementering av lagar i hanteringen av separerande föräldrar och våld är att synliggöra att flertalet olika synsätt gällande hur familjer ska fungera och våld kan förstås är tillgängliga samtidigt för de professionella (Dahlkild-Öhman 2011, Eriksson 2003, Roman 2004, Röbbäck 2012). Mitt bidrag till denna forskning är den början till utforskande av på vilket sätt våld representeras och hanteras som problem inom domänerna Utbildning (artikel I, artikel II, Eriksson et al 2013, 2015) och Försörjning (artikel IV). Den intersektionella analysen av familjerättsdomar med uppgifter om våld (artikel III), där betydelsen av föreställningar om etnicitet och ras undersöks i relation till kön och ålder, är i tillägg ett bidrag till den kunskap som redan producerats om praktik gällande våld inom domänen Vårdnad, boende & umgänge.

6. Metodologiska överväganden

6.1 Övergripande ansats

För att undersöka den diskursiva praktiken gällande faders våld och den separerande familjen i relation till positioner och rättigheter har jag använt mig av flera ingångar, material och metoder. I föreliggande kapitel kommer jag att diskutera val av metoder, urval, etiska överväganden och analysprocess. Närmare redogörelser för konkreta tillvägagångssätt i transkribering, kodning och analys som återfinns i artiklarna upprepas inte nedan.

Inledningsvis vill jag understryka att avhandlingen inte är en prevalensstudie. Ansatsen är i huvudsak kvalitativt tolkande och syftar till att förstå representationer av problem, konstruktioner av risk och positionering av våldsutsatta och förövare i intervjuer och domstolsbeslut. Utifrån en förståelse om en viss diskursordning inom det institutionella fältet barn som upplever våld spårar jag redan definierade diskurser i mina skilda empiriska material (jfr Dahlkild-Öhman 2011, Eriksson et al 2013). I den kvantitativa innehållsanalysen i artikel III är anspråken således inte att kartlägga hur vanliga olika former av våld och kontroll är, även om implicita och explicita uppgifter om våld kategoriseras och kvantifieras. Istället är syftet att undersöka vad som begränsar barns möjligheter till delaktighet, skydd och resurser. Frågeställningarna handlar om hur uppgifter om våld hanteras av rätten och om det framträder några mönster i rättens beslut.

Att kombinera metoder brukar framhållas som en styrka, eftersom alla metoder har sina begränsningar som åtminstone delvis kan uppvägas genom att angreppssätten får komplettera varandra. Självfallet innebär en kombination av metoder och material även vissa utmaningar (Berg & Lune 2012, Bryman 2006). Samma fenomen har undersökts från olika håll och med olika analytiska verktyg. Denna breda ansats har varit nödvändig för att fånga domänproblematiken och kunna säga något om vad analysen av de olika domänerna av praktik och politik i relation till de övergripande institutionella ordningarna visar sammantaget. När det exempelvis framkommer att Försäkringskassan kan vara ytterligare en myndighet som förövare använder för att utöva kontroll vidgas förståelsen av förtryckets räckvidd och konsekvenser.

Jag ser dessa delstudier som pusselbitar i en helhetsbild av statens hantering av våld, som min avhandling endast är ett bidrag till, men inte kan ge en fullständig eller slutgiltig bild av. En nackdel med en bred ansats är att möj-

ligheterna till fördjupning i alla delar blir mindre. Det hade varit fullt rimligt, tillräckligt och sannolikt fruktbart att avgränsa sig till att bara undersöka den diskursiva praktiken gällande faders våld inom domänen Utbildning (förskola och skola), och inte även Vårdnad, boende och umgänge, samt Försörjning. Det hade dock blivit en annan avhandling.

6.2 Urval av informanter och domstolsbeslut

Som jag redogör för i artiklarna har en kombination av strategiskt urval och självrekryterat urval av 22 informanter från 8 olika verksamheter inom förskola och skola i två län tillämpats i artikel I och II. Urvalet är strategiskt avseende variation i socioekonomisk status, representation av både friskolor och kommunala verksamheter och ålder på barnen, men delvis självrekryterat i den meningen att några av informanterna anmälde intresse av att medverka efter en föreläsning av projektledaren Elisabet Näsman. Övriga rekryterades genom att de först svarat på vår enkät om erfarenheter av familjerättsliga processer och beslut i ett skolperspektiv, där de kunde lämna kontaktuppgifter om de var intresserade av att medverka. Urvalskriteriet var att de skulle arbeta på skola eller förskola och ha erfarenhet av att i sin yrkesroll beröras av eller involveras i tvist om vårdnad, boende eller umgänge.

Samtliga domstolsbeslut rörande vårdnad, boende, umgänge och underhåll med uppgifter om våld, kontroll, rädsla eller inskränkning av umgängesrätt (urvalskriterier) från 2011 och 2012 samlades in från tre för socioekonomisk spridning strategiskt valda tingsrätter. Totalt omfattar materialet 196 domstolsbeslut rörande 224 barn. Dessa domstolsbeslut används i analys främst i artikel III och till viss del i artikel IV.

Urvalet av mödrar med erfarenhet av ekonomisk maktutövning och våld i artikel IV är inte strategiskt utan självrekryterat på så sätt att jag kom i kontakt med dem genom diskussioner om ekonomi och våld på olika forum på internet eller genom att de kontaktade mig och anmälde intresse av att medverka i studien. Domstolsbesluten från en förvaltningsrätt är de första 100 från 2012 som var tillgängliga⁵⁴ och som uppfyllde kriterierna att de inblandade hade minderåriga barn och att det fanns uppgifter om någon form av ekonomiskt tvång, kontroll, utnyttjande eller att en av föräldrarnas agerande eller passivitet förvärrade resten av familjens ekonomiska utsatthet.

---

⁵⁴ På grund av städning i arkivet var domarna inte tillgängliga i kronologisk ordning, utan jag gick igenom de månader som personalen lättast kunde plocka fram.

6.2.1 Urval ur intersektionellt perspektiv

Strategiskt urval rekommenderas ofta för kvalitativa studier för att ge en bredd i materialet (Kvale & Brinkman 2009). Inledningsvis var ambitionen att tillämpa det även för intervjuerna med mödrarna, men eftersom jag redan hade så omfattande och rik empiri och tiden började bli knapp valde jag att istället se en poäng i att 7 av de 8 mödrarna kan beskrivas komma från en medelklassbakgrund – högutbildade och utan erfarenheter av ekonomisk utsatthet innan de träffade sina förövare. Deras berättelser är åtminstone i vissa delar sannolikt inte representativa för hela gruppen av separerade mödrar som utsätts för ekonomisk maktutövning, men relativt privilegierade kvinnors våldsutsatthet är mindre beforskad. Våld i nära relationer har ibland representerats som ett socialt problem förknippat med vissa riskmiljöer och grupper (Burman 2007, Diesen & Diesen 2013, Radford & Hester 2006). Mina informanter uppgav sig ha haft eller fortsatt ha stora svårigheter att bli trodda och få sina rättigheter tillgodosedda, trots starka sociala nätverk, hög utbildning, lätthet att formulera sig och kunskap om dessa rättigheter. Det ligger nära till hands att föreställa sig än större svårigheter för mindre privilegierade våldsutsatta, vilket belysts i en del studier (Crenshaw 1989, Donnelly et al 2004). Klass framstår dock som en komplex fråga i relation till våld, inte minst eftersom myndigheters hantering inte bara villkoras av (strukturell och intersektionell) social position och (diskursiv) positionering av den utsatta utan – och möjligen i ännu högre grad – av förövarens position och positionering.

Som jag nämnde i teorikapitlet menar jag att en fullständig öppenhet i fråga om vilka intersektioner som ska undersökas inte är möjlig, utan att ett urval alltid krävs. Dels är en sådan öppenhet inte är hanterbar i analys utan riskerar att bli orimligt ytlig, men också på grund av förförståelsen (jfr Berggren 2014). Forskaren har alltid en förförståelse av vilka maktordningar som är mest relevanta i en viss kontext eller för analys av ett visst problem, och förförståelsen styrs även av forskarens egna intressen och erfarenheter av privilegier och förtryck. Jag valde utifrån en teoretisk och delvis erfarenhetsbaserad förförståelse ett fokus på ålder, kön och släktskap (Eriksson 2003), relativt utförligt redogjord för i kapitel 5. Att jag har haft anledning att reflektera över kön och makt sedan innan jag blev läskunnig men långt senare tillägnat mig kunskap om rasifiering och om ras som maktordning spelar sannolikt också in i de olika val jag gjort under forskningsprocessens gång. Vad gäller urval av informanter hade det sannolikt varit värdefullt och gett delvis andra resultat om jag tillämpat ett strategiskt urval avseende utländsk bakgrund, minoritetspositioner och erfarenheter av rasifiering. När jag först formulerade min avhandlingsskiss var jag öppen inför och ganska säker på att jag i den intersektionella analysen skulle beakta rasifiering som en teoretisk utgångspunkt. Ras som maktordning visade sig särskilt i familjerättsdo-

marna (artikel III) dock få en större betydelse i analysen än jag inledningsvis förväntade.

Det kan därtill finnas praktiska skäl till urval av maktordningar att analysera. Jag hade gärna utforskat klass i relation till diskursiv praktik kring våld mer i avhandlingen, men klass framstod som svårt att operationalisera, åtminstone utifrån familjerättsdomarna, och i artikel IV hade jag inte utrymme för en sådan diskussion då jag valde ett fokus på barnpositioner. Formellt och strukturellt är barnpositionen den mest underordnade i dessa processer. Liksom exempelvis Jeanette Sundhall (2012) vill jag även bidra till att föra feministisk forskning och barndomssociologi/maktkritisk forskning om barn närmare varandra.

6.3 Forskningsprocess

Avhandlingen bygger på ett omfattande och rikt material. Mina ingångar till detta material och mina metodologiska överväganden är pragmatiska. Forskningsprocessen kan övergripande beskrivas som *abduktiv*, då jag under projektets gång pendlade fram och åter mellan läsning av tidigare forskning och teori, fältarbete och analys. Frågeställningar och syfte omformulerades i ljuset av delvis oväntade empiriska resultat och ny teoretisk förståelse (Alvesson & Skoldberg 1994). Jag har sökt svaret på frågan varför ofriden består efter separation i institutionella och intersektionella (strukturella) villkor med fokus på professionellas diskursiva praktik kring våld.

Vad som redan var bestämt i det första av två projekt som avhandlingen bygger på är att flera olika slags personal i förskola och skola skulle intervjuas, chefer och rektorer företrädevis enskilt och pedagoger företrädevis i grupp.⁵⁵ För det andra projektet var det bestämt att 100 förvaltningsrättsdomar med tecken på ekonomisk maktutövning och 100 familjerättsdomar skulle analyseras och cirka 10 mödrar med erfarenhet av detta skulle intervjuas. Jag avgjorde att det fick räcka med 8, inte utifrån mättnad men utifrån vad jag efter hand bedömde som realistiskt att hinna med.⁵⁶

Intervjuerna med mödrarna bidrar till avhandlingen på så sätt att de ger skärvor av ofridens såväl diskursiva, subjektiverande som levda effekter (Bacchi 1999). De bidrar till bilden av representationer av våld i de professionellas diskursiva praktik, men ger också kunskap om hur denna praktik tolkas, hur det sätt på vilket mödrarna interPELLERAS bidrar till ofrid eller ibland främjar väg ut ur ofrid. Tyngdpunkten i min studie ligger varken på subjektiverande eller levda effekter, men de delar av intervjuerna som jag

---

⁵⁵ Pilotstudien hette ”Familjerättsliga processer och beslut i ett skolperspektiv” och inom ramarna för den genomfördes även en enkätundersökning med rektorer och förskolechefer, som dock inte används i som material i avhandlingen (se dock Eriksson et al 2013, 2015).

⁵⁶ Projektet hette ”Ekonomisk kontroll, exploatering och deprivering i familjen. En teoretisk och empiriskt explorativ studie av ekonomisk maktutövning i familjen”.

här valt att dela med mig av tolkningar av ger en antydning om konsekvenser av ofridens praktik på våldsutsatta mödrar och barns liv.

Det fanns i forskningsprocessen en bredare ingång om ekonomiskt våld i familjen från början, men det material som används just för avhandlingen rör enbart ekonomisk maktutövning i samband med och efter separationer. Urvalet av tingsrättsdomarna om familjerättsliga tvister var mitt eget val (att inkludera fler än de 100 som enligt projektplanen skulle ingå), utifrån att få studier och ingen kvantitativ studie om riskbedömningar vid uppgifter om våld i familjerättsliga tvister fanns från efter lagändringen 2006. Jag hade inledningsvis även en ambition att intervjua jurister, men prioriterade senare bort det.

Intervjuerna med professionella genomförde jag under vår och höst 2010, på deras arbetsplatser med undantag för en individuell intervju som genomfördes på min arbetsplats. Jag samlade in tingsrättsdomarna på de tre tingsrätternas arkiv genom att gå igenom alla familjerättsliga beslut från 2010 och 2011 och beställa ut de för studien relevanta. Det var kanske avhandlingsprojektets mest krävande arbete, också psykiskt, och genomfördes under hela 2012 och våren 2013. Förvaltningsrättsdomarna från en förvaltningsrätt samlades in under våren 2014 på samma sätt, men krävde mer tid då jag fann färre relevanta fall. Slutligen, hösten 2013 och våren 2014, genomfördes intervjuer med mödrarna.

Fokus ligger på innehåll snarare än form i empirin och min teoretiska ram syftar till att göra så stor rättvisa som möjligt åt både kvalitativ som kvantitativ empiri. Den komplexitet som jag vill lyfta är inte den metodologiska. Det finns avhandlingar där hela artiklar ägnas åt fördjupade reflektioner kring intervjusituationen. Sådana val hade säkert också kunnat ge intressanta resultat i mitt fall, men mina val har varit andra. Även om inte intervjusituationen eller andra metodologiska frågor är centrala teman i avhandlingen måste några ord ändå sägas om den, inte minst eftersom intervjuerna rör frågor som kan karaktäriseras som känsliga och flera av informanterna befinner sig i utsatta livssituationer. Jag återkommer till etiska överväganden längre fram i kapitlet och redogör närmast för genomförandet.

6.4 Intervjuer med professionella och brottsoffer

Det är troligt att mina erfarenheter av att arbeta som pedagog i förskola och skola och min bakgrund från arbete i tjejjour och med att intervjua våldsutsatta i en utvärderingsstudie varit till gagn för intervjuerna, både vad gäller att ha någorlunda aktuell inblick i personalens arbetssituation och vad gäller att lyssna till berättelser om våld. Jag upplever att det i så gott som alla intervjuerna var enkelt att etablera förtroende, men att det fanns en något större distans mellan mig och informanterna i några av gruppintervjuerna. Som beskrivs i artiklarna var alla intervjuerna semi-strukturerade efter på förhand

valda teman, men jag gav stort utrymme åt informanterna att ta upp vad de själva ville och lägga till för dem relevanta frågor (se bilaga 1 och 2).

Intervjuerna med pedagoger genomfördes individuellt och i grupp, medan intervjuerna med verksamhetsledare och mödrar uteslutande var individuella. Poängen med gruppintervju med etablerade (personal) grupper är att få tillgång till för gruppen tillgängliga diskurser, normer för vad som kan sägas och etablerade sätt att formulera problem (jfr Dahlkild-Öhman 2011). Jag föreställde mig att det skulle vara lättare för pedagogerna att tala öppet om sina erfarenheter om inte deras rektor eller chef var närvarande, men jag var också intresserad av verksamhetsledarnas erfarenheter, varför dessa intervjuades individuellt. Skolpsykologen intervjuades individuellt då det verkade mest praktiskt och en administratör och pedagog intervjuades i par då de själva hade gemensamma erfarenheter av flera specifika händelser och själva önskade det.

Inga fäder är inkluderade som informanter, trots att även fäder kan utsättas för våld. Inledningsvis i avhandlingsarbetet var jag öppen för att inkludera både mödrar och fäder som förövare i studien. I det forskningsprojekt som föregick avhandlingen framkom i intervjuerna med förskole- och skolpersonal inga exempel på mödrar som förövare och i de 196 domstolsbesluten från de tre tingsrätterna förekom endast en handfull exempel. Det framstod därför som högst rimligt att fokusera på den diskursiva praktiken kring våld som könat problem. Att undersöka kvinnliga och manliga förövarpositioner och eventuella skillnader i professionella och rättsliga konstruktioner av fäder och mödrar som förövare är dock en intressant fråga för vidare forskning.⁵⁷

Min analys handlar om informanternas konstruktioner och meningsskapanden kring sina upplevelser. Individuella intervjuer kan ge tillgång till informanternas mer personliga erfarenheter och tolkningar men behöver inte nödvändigtvis vara ärligare. Att både intervjuare och informanter mer eller mindre medvetet är involverade i att göra acceptabla självrepresentationer och att intervjuer inte ger någon omedelbar kunskap om verkligheten utanför intervjun är en sociologisk grundkunskap att ta i beaktande (Alvesson & Deetz 2000, Goffman 1959/2010). Min grundhållning är dock att informanterna utgår från kunskap om sin egen verklighet och inte har intentionen att vilseleda mig som intervjuare.

---

⁵⁷ Ett mindre undersökt tema inom separationsforskning är separerade *mäns* strategier i uppbrotsprocessen eller i att hantera sin nya livssituation. Särskilt våldsutövande mäns skäl att vilja fortsätta en relation där de utsätter sin partner för våld framstår som den kanske mest sällan ställda frågan. En kvantitativ studie bland män dömda för misshandel av sin sambo/fru fann att en majoritet inte ville avsluta relationen, varav inte så få trots att de såg kvinnan som primärt skyldig till våldet och uttryckte låg tillfredsställelse med relationen. Författarna lyfter vikten av riskbedömningar och interventioner när det finns barn med i bilden, då kombinationen ovilja att ta på sig ansvar för våldet och barn är en situation som kan förmoda öka risken för fortsatt våld (Henning & Connor Smith 2011).

6.5 Analysprocesser

De två första artiklarna bygger på samma intervjuer med personal i förskola och skola. Analysen i artikel I rör sig på två nivåer – en tolkande ansats inriktad på konstruktioner av positioner (i huvudsak av föräldrar och barn) och risker i skolans möte med familjerätt, samt en annan nivå där genomslag för två olika diskurser om skolans uppdrag fokuseras. Dessa diskurser, eller perspektiv som de kallas i artikeln, har ringats in utifrån läsning av ett mindre antal texter, styrdokument, inklusive aktuella läroplaner. Analysverktygen för att kategorisera positioner, som lånats av Sundhall (2012), beskrivs närmare i artikeln. Framställningen av resultaten struktureras utifrån skilda konstruktionerna av risk i informanternas beskrivningar. I en avslutande diskussion relateras dessa konstruktioner av risker till de två olika diskurserna om skolans uppdrag och i kontrast mot den familjerättsdiskurs som i tidigare forskning funnits dominera praktikdomänen Vårdnad, boende och umgänge (Eriksson 2007).

I artikel II har analysverktyg konstruerats genom växelvis läsning av teori, tidigare forskning och eget empiriskt material. Jag vidareutvecklar en typologi av olika slags strategier utifrån forskning om pedagogers hantelande av sitt sociala uppdrag (Andersson & Andersson 2004) och placerar dessa sex strategier på en glidande skala, där den ena änden markerar proaktiv distans (överordning) och den andra reaktiv distans (normalisering av egen underordning). I analysen av strategierna fokuserar jag på maktrelationerna. Vem anpassar sig efter vem, vem ges handlingsutrymme och vem disciplineras?

Analyserna i artikel III och IV bygger på olika slags domstolsbeslut (artikel IV dessutom på intervjuer). De har kodats av mig konkret genom anteckningar i marginalen på de utskrivna domarna, utan att något dataprogram använts. I artiklarna beskrivs kodningsprocessen närmare. I kodningen för artikel III noterades de uppgifter som inte kvantifierades, så som tillskrivande av ansvar, konstruktioner av risk, positionering av barn och föräldrar i texten i marginalen. Uppgifter som barnets ålder (i fyra grupper), kön, faderns efternamn (nordiskt eller icke-nordiskt) uppgifter om våld (implicit och explicit information) i sju olika kategorier och beslut om umgänge har dock matats in och analyserats deskriptivt med enkla korstabeller i SPSS. Som tidigare nämnts valde jag att låta förförståelsen om en viss diskursordning, grundad i tidigare forskning om diskursiv praktik inom domänen Vårdnad, boende och umgänge, delvis styra mitt angreppssätt i artikel III. Ett annat val där var att låta ett intersektionellt perspektiv strukturera analys och framställning av resultat och att tillämpa det såväl i den kvalitativa som den kvantitativa analysen. Jag gör inga anspråk på statistisk generaliserbarhet av studiens resultat.

Fokus i artikel IV är på representationer av ekonomisk maktutövning som problem inom två domäner samt på barnpositioner. Analysmetoden är enbart

kvalitativ. Dessa positioner och representationer relateras inte explicit till diskurser, som i den avslutande diskussionen i artikel III. Analysen i artikel IV är särskilt empirinära och explorativ och inriktas på hur problemet framställs och om barnen i mödrarnas intervjuer och domstolsbeslut konstrueras som kompetenta subjekt, inkompetenta subjekt, objekt med eller utan röst (jfr Sundhall 2012) och om barnens behov övervägs eller inte (jfr Fernqvist 2011).

6.6 Etik, närhet och distans

De båda projekt som avhandlingen bygger på är etikprövade vid Regionala etikprövningsnämnden i Uppsala.⁵⁸ Jag redogör nedan för hur jag förhållit mig till etablerade forskningsetiska principer för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (Vetenskapsrådet 1990/2015) och frågor kring närhet och distans ur ett etiskt perspektiv.

Informationskravet är en förutsättning för att *samtyckeskravet* ska kunna uppfyllas. Informanterna har alla fått både muntlig och skriftlig information om preliminära syften och teman. De har även fått en bakgrund till vilka kunskapsluckor de respektive delprojekten avser att fylla. I korthet vad gäller personalen att inga studier finns om vad familjerättsliga processer och beslut innebär i ett skolperspektiv, och vad gäller mödrarna att ekonomiskt våld är ett relativt nytt område inom våldsforskningen, särskilt i Sverige.⁵⁹

Samtycke för deltagande gäller både innan, under och efter intervjun. Jag var tydlig med att deltagande var frivilligt, att det var helt acceptabelt att hoppa över frågor och att ta paus eller avsluta intervjun. Vid några tillfällen avbröt jag inspelningen då informanterna bad om det, men ändå ville fortsätta intervjun. Vid två av dem handlade det om skam och skuld känslor över att först ha ifrågasatt barnets uppgifter om övergrepp. Även om det förekom gråt och några av intervjuerna tog längre tid än förväntat upplever jag inte att de gled över i att bli terapeutiska, vilket brukar avrådas ifrån (Kvale & Brinkman 2009). Innan intervjuerna i det projektet hade jag viss oro över att det skulle kunna uppstå missförstånd kring min roll och att jag skulle ha svårt att hålla mig utanför de processer som för några av informanterna ännu

---

⁵⁸ Projektet "Familjerättsliga processer och beslut i ett skolperspektiv" har diarienummer 2010/049 och projektet "Ekonomisk kontroll, exploatering och deprivering i familjen. En teoretiskt och empiriskt explorativ studie av ekonomisk maktutövning i familjen" diarienummer 2012/090.

⁵⁹ Avhandlingens slutgiltiga syfte och exakta frågeställningarna var vid tiden för intervjuerna inte helt klara, vilket inte är något märkligt i kvalitativ forskning. Intervjuerna med förskole- och skolpersonal genomfördes inom ramarna för ett projekt vars syfte var betydligt snävare avgränsat än avhandlingens syfte, dessutom innan jag ens var antagen som doktorand, utan medverkade som forskningsassistent. Krav på fullständig transparens vad gäller syftesformulering och teoretiska utgångspunkter skulle dock försvåra eller omöjliggöra många kritiska studier, och verkar därför orimligt att uppfylla (Alvesson & Deetz 2000).

inte avslutats. Som jag beskriver i artikel IV var ofriden inte slut för de flesta av de intervjuade mödrarna, även om de alla hade separerat. Några av dem var fortfarande rädda för sina och barnens liv. Jag upplever dock att intervjuer och övrig kontakt har fungerat bra i det avseendet att alla uppgav att de hade andra att tala med om sin situation och att ingen gjorde någon ansats att involvera mig i någon rättslig process.

Däremot upplever jag det som ett etiskt dilemma att jag omöjligen kan göra full rättvisa åt de berättelser jag fått ta del av. Några av mödrarna har visat mig material, som barnavårdsutredningar och psykiatriska utredningar och dessutom erbjudit att låta mig ta del av ytterligare material som jag inte har använt i studien. Jag har tagit del av fotodokumentation av misshandel som använts i ett brottmål, ett videoinspelat polisförhör med en nu död (självmod) dotter till en av mödrarna, som i filmen berättar om dödshot från sin styvfar och om sin rädsla för att mamma och småsyskon ska bli dödade. Jag har också fått se hotfulla mail och sms från en exmake. En informant har vid ett flertal tillfällen kontaktat mig via telefon och mail med uppgifter om pågående rättsliga processer.

Mina erfarenheter från kvinno- och tjejjourserna innebär att jag redan har haft många tillfällen att diskutera och reflektera över liknande frågor om närhet och distans, som aktualiseras i all forskning och särskilt i den slags studie som jag har gjort. Viss närhet till ämnet behöver inte vara en nackdel, utan kan vara en tillgång. En ständig reflexivitet över balansen och de val som görs är en nödvändighet (Dalen 2007, Repstad 2007). Några av informanterna har ställt frågor om mina erfarenheter. Jag har bedömt det som att ett kort och ärligt men inte alltför privat utlämnande svar på de frågorna bidragit till att etablera tillit i intervjusituationen. Jag har inte själv varit involverad i familjerättslig tvist och inte heller levt i en relation där jag utsatts för systematiskt och upprepat våld. Få torde dock få leva sina liv helt utan någon direkt eller indirekt våldsutsatthet, inte heller jag.

Konfidentialitetskravet har uppfyllts på så sätt att intervjuerna är avidentifierade och de informanter som så önskat har fått möjlighet att läsa igenom och kommentera de transkriberade intervjuerna. Tingsrättsdomarna och förvaltningsrättsdomarna är alla offentliga handlingar som i princip vem som helst formellt har rätt att få tillgång till. Det förekommer dock mycket känsliga uppgifter bland många av dem, tillsammans med namn, adresser och personnummer till parterna och till barnen som är objekt för tvist. Jag har av etiska skäl därför valt att inte uppge vare sig nummer på beslut eller vid vilka domstolar som beslutet tagits. Eftersom kön, ålder och typ av namn (nordiskt eller icke-nordiskt som en proxy-variabel för etnicitet) är relevanta för mina frågeställningar har jag inte avidentifierat domarna avseende dessa variabler, men undvikit att ge alltför detaljerade fallbeskrivningar i framställningarna av resultat. Det fjärde huvudkravet, som jag avser att uppfylla, är *nyttjandekravet*. Detta krav innebär att materialet inte får användas till annat än forskning.

6.7 Kunskapsintresse, kunskapsanspråk och forskarposition

Reflektioner över närhet och distans är inte bara relevanta i förhållande till risken att gå in i en terapeutisk roll eller att bli emotionellt uppslukad och dränerad av att ta del av all ofrid i det empiriska materialet. Ingen forskning är värdeneutral, men feministisk forskning är uttalat politisk i det att den syftar till att frilägga, destabilisera och (med olika grader av optimism och pessimism) förändra könade (och ofta andra) maktförhållanden (jfr Wendt & Åse 1999). Som jag redan deklarerar i artikel I är mitt kunskapsintresse bland annat emancipatoriskt (Alvesson & Sköldberg 1994, Habermas 1972). Därmed inte sagt att forskning som inte erkänner eller ens är medveten om sina ideologiska effekter är mindre politisk.

Partipolitisk aktivism vid sidan av avhandlingsarbetet betyder dock att särskild vaksamhet över vilka implikationer ett sådant engagemang eventuellt kan ha är nödvändig. Det gäller för problemformulering, i intervjusituationen och i analys av resultat. Intervjuerna blev inte terapeutiska, men blev de politisk uppviglande? Några av informanterna i de intervjuer som gjordes under valåret 2014 initierade resonemang om politiska implikationer av mitt avhandlingsarbete och ställde frågor kring vad som enligt mig och även enligt det parti jag är engagerad i (som det visade sig att vissa redan kände till) bör göras för att få ett slut på ofriden. Jag fick vid ett par tillfällen aktivt styra bort diskussionen från det partipolitiska temat och upplevde det som ett visst dilemma att några av informanterna verkade ha förväntningar på intervjusamtalet som jag där och då inte kunde infria. Forskning och politisk debatt kan relatera till varandra men ska inte smälta samman eller förväxlas.

Avhandlingen begränsas inte till analys enbart av den diskursiva nivåns representationer av problem, utan har även ambitionen att säga något om effekterna av dessa konstruktioner av problem, risker och av hur förövare, utsatta och i viss mån professionella positioneras. Den kvantitativa innehållsanalysen i artikel III är således en viktig del av avhandlingen, som kompletterar de kvalitativa analyserna. Utan den hade jag inte kunnat dra några särskilt väl underbyggda slutsatser om betydelsen av föreställningar om ras och etnicitet i familjerättsliga processer, eller om implementering av lagstiftning om riskbedömning i detta institutionella sammanhang. De mönster av intersektionella (strukturella) villkor som kunde antydans i de kvalitativa analyserna och som en del tidigare studier föreslagit men efterfrågat mer kunskap om kan nu bekräftas.

Medan den analys av familjerättsdomar som görs i artikel III har möjlighet att förhålla sig till och ta sin utgångspunkt i tidigare forskning om våld och familjerätt, är artikel I, II och IV mer explorativa och måste betraktas som mer preliminära i sina slutsatser. De skilda kunskapsanspråken har både att göra med skilda urval och empiriska material, metoder men också med tillgången till tidigare forskning. Skolans hantering av förövare och våldsut-

satta och myndigheters hantering av ekonomiskt våld i samband med separationer framstår som underbeforskade områden, medan vi har mer kunskap om hantering av uppgifter om våld i tvister om vårdnad, boende och umgänge. För att ge läsaren möjlighet att bedöma rimligheten i mina tolkningar och öka transparensen har jag i samtliga artiklar prioriterat att redovisa mycket av empirin med många citat från domar och intervjuer med efterföljande tolkande kommentarer. Det har inneburit mindre utrymme för redogörelse av teoretiska utgångspunkter i artiklarna, som jag dock sökt kompensera för genom ett relativt utförligt teorikapitel i denna kapp.

Det forskarsubjekt som jag håller för det ideala att sträva efter är det som intar en kritiskt-reflexiv och samtidigt kroppsligt konkret och rörlig position, som varken ser egna eller andras kategoriseringar/sociala positioner som determinerade eller statiska och som tar politiskt och etiskt ansvar utifrån denna position (Haraway 1988). Det kroppsligt konkreta innebär att erkänna det kroppsligas del (med möjligheter och begränsningar) i forskningsprocessen. Att jag har fått fysiska reaktioner som feber, illamående och sömnlöshet efter ett par av intervjuerna och ibland efter läsning av transkriberingar och domstolsbeslut gör mig inte nödvändigtvis till en sämre forskare (utifrån något slags ideal om absolut objektivitet). Vi är en del av den verklighet som vi studerar och vår kunskap är alltid situerad – inte fullständigt relativ men *partiell objektivitet* är vad vi kan uppnå. På så sätt, menar Haraway, kan såväl positivistiska kunskapsanspråk, som fixerat underifrånperspektiv (ståndpunktsteori) och postmodern relativism undvikas.

Rörligheten innebär för mig konkret att försöka beakta maktens komplexitet med dess föränderliga (om än i vissa fall trögrörliga) mönster av relationer, former och uttryck. Vad som i ett sammanhang för en person upplevs som förtryckande kan i ett annat upplevas som frigörande för en annan – det emancipatoriska kunskapsintresset kan inte låsas fast vid en viss problemformulering. Den partipolitiska aktivismen till trots strävar jag efter att förhålla mig kritisk reflekterande till samtliga politiska ideologier, även feminism, och ser hur de på olika sätt artikulerar, opponerar sig emot eller tystar olika representationer av problem. Vidare är rörlighet för mig att inte förväxla struktur och individ; att undvika att på förhand dra slutsatser på individnivå om vem som är mest eller minst privilegierad i relation till mig själv och andra.⁶⁰ Tolkningar kan vara mer eller mindre väl underbyggda, men jag kan aldrig veta allt om den människa som jag har framför mig. Sociologisk kunskap är ett perspektiv bland andra, om än ett enligt min mening mycket fruktbart sådant.

---

⁶⁰ Intersektionalitet som verktyg har exempelvis kritiserats för att genom att tillskriva svarta kvinnor en särskilt intersektionell position och kategori dels upprepa den essentialisering av kategorier som begreppet var ämnat att problematisera, och dels bortse från sexualitet, nationalitet och klass (Nash 2008). Öppenhet, rörlighet och partiell objektivitet enligt Haraway kan motverka ett sådant fixerat underifrånperspektiv.

7. Ofriden, staten och den separerande familjen

I detta slutkapitel diskuterar jag artiklarnas resultat i relation till avhandlingens syfte, frågeställningar, teoretiska utgångspunkter och forskningssammanhang. Efter ett inledande avsnitt strukturerar jag framställningen nedan med en fördjupning i de för avhandlingens frågeställningar mest relevanta sociala processerna: *familialisering* och *selektiv repression*. Denna repression framträder i sin tur särskilt tydligt enligt två slags mönster som diskuteras nedan under rubrikerna: rasifiering respektive könat tillskrivande av ansvar (victim-blaming). Avslutningsvis sammanfattar jag avhandlingens viktigaste bidrag och reflekterar över studiens vetenskapliga, praktiska och politiska implikationer.

Svaret på frågan varför ofriden består har sökts i det institutionella och i det intersektionella. Tidigare forskning har belyst domänproblematiken som institutionellt villkor (Eriksson & Hester 2001, Eriksson 2007, Dahlkild-Öhman 2011, Hester 2011). Inom olika praktikområden – domäner – har professionella sina skilda sätt att formulera eller inte formulera våld som problem, skilda sätt att förstå risk och utsatthet, skilda diskurser. I min analys av tingsrättsdomar (artikel III) framträder exempel på konflikter kring domänanspråk. Ett exempel är en kvinnlig psykolog som behandlat tre bröder i två år efter vad de uppgav var sexuella övergrepp från sin pappa, men som av två manliga socialsekreterare hävdas själv ha utsatt pojkarna för ett psykiskt våld genom att felaktigt få dem att tro att de varit utsatta. I analysen av domänen Utbildning är exempel på domänproblematiken återkommande. Pedagoger som söker distansera sig från uppgifter om våld med hänvisning till att ”vi är inga tvistelösare” eller ”vill slippa vara kurator” kan tolkas som involverade i gränarbete gentemot domänerna Vårdnad, boende & umgänge respektive Råd, stöd & behandling (jfr Eriksson 2007, Dahlkild-Öhman 2011).

Det institutionella representeras i avhandlingen på en övergripande nivå av statens tre institutionella ordningar. Domänerna av praktik är på olika sätt relaterade till dessa övergripande ordningar. Jag vill understryka att för samtliga av studiens undersökta domäner är inte våldsprevention en del av deras huvudsakliga uppdrag. Däremot har de (som redogörs för under rubriken 5.3.2) vissa formella skyldigheter att hantera våldet.

Det intersektionella perspektivet syftar till att analysera vad olika dimensioner av ojämlikhet betyder för den diskursiva praktiken gällande våldet. En slutsats som dras utifrån artiklarnas resultat är att det sätt på vilket ofriden upprätthålls är genom processer av familialisering respektive selektiv repression (i artikel II formulerad i termer av *disciplinerande strategi*). Denna diskursiva praktik reproducerar intersektionella ojämlikheter samtidigt som den i många fall snarare administrerar än motverkar våld.

Många feminister har sett mäns våld mot kvinnor både som en yttersta konsekvens av och orsak till strukturell underordning av kvinnor. Att begreppsliggöra reproduktion, produktion och repression som hierarkiskt ordnade och könade institutionella ordningar är ett sätt att ge en makrosociologiskt något mer utvecklade ram än att hänvisa till ”ojämställdhet” som både orsak och konsekvens till våld. Jag ansluter mig till dem som i forskning om våld betonar kön och könade processer som särskilt relevanta att beakta (t ex Hearn 2012, Hester 2011, Walby 1990), men anser att studiens resultat bekräftar att ”patriarkat”, ojämställdhet eller könsmakt(ordning) är otillräckliga som förklaring till varför ofriden består, och betonar därför vikten av andra strukturerande kategoriseringar.

Ett annat tema i analysen är hur flera former av maktutövning (ekonomisk, diskursiv, juridisk-politisk och genom våld) skär tvärs igenom domänerna och kan understödja varandra i upprätthållandet (men teoretiskt även destabiliserandet) av maktordningarna, här ålder, kön, släktskap, etnicitet, ras och i viss mån klass. Jag ansluter mig således till exempelvis Floya Anthias (2001, 2009, se även de los Reyes 2015, Walby 2007) som ifrågasätter antagandet att vissa dimensioner av ojämlikhet skulle vara mer diskursiva/kulturella och andra mer ekonomiska/materiella.

Avhandlingens resultat bekräftar tidigare studier som pekar på diskrepans mellan officiell retorik och praktik i fråga om barnfrid och kvinnofrid. Diskrepansen tar sig uttryck i brister i implementering av såväl barns rätt till skydd, delaktighet och resurser, som statens ansvar att verka för det antagna jämställdhetsmålet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra (Burman 2007, Eriksson 2003, 2015, Röbäck 2012). Statens styrning kan analyseras i officiella skrivningar, utredningar och lagstiftning. I min avhandling är det dock statens relation till familjen, barn, mödrar och fäder så som den kommer till uttryck i professionellas diskursiva praktik som undersöks.

Ofriden består i många fall, trots att mödrar lämnar förövare och söker samhällets skydd både för sig själva och sina barn. Men hur går det till när våldsutövande fäders och våldsutsatta barns och mödrars positioner konstrueras och rättigheter förhandlas, av de professionella som statens representanter?

Som resultaten visar finns stora skillnader i hur uppgifter om kontroll, rädsla och våld bedöms och hanteras. Representationer av våld – om, på vilket sätt och för vem det konstrueras som problem – skiljer sig delvis åt mellan de undersökta domänerna Utbildning, Vårdnad, boende & umgänge,

respektive Försörjning och de dominerande och konkurrerande diskurser som avgränsar dessa domäner gentemot varandra. I min avhandling har dock fokus inte så mycket kommit att bli domänkonflikter och professionella hierarkier som jag inledningsvis förväntade mig. Istället har jag småningom valt att lyfta de gemensamma mönster som framträder i artiklarnas resultat. Representationer och diskursiv praktik kring våldet varierar i mitt material framförallt med förövarens sociala position. Hur detta kan tolkas utvecklas nedan.

7.1 Familialisering

Avhandlingen visar hur processer av familialisering kan förstärka vuxenmakt, föräldramakt och könskraft i en samtidighet när barn positioneras som objekt eller som inkompetenta subjekt i fall med uppgifter om kontroll och våld, samt att detta kan ske inom samtliga undersökta domäner.

Frågan om omsorgsansvar och föräldraförmåga marginaliseras inom domänen Vårdnad, boende & umgänge, när fokus i de flesta fall ligger på samarbete mellan det separerade paret och problemet representeras som en intressekonflikt mellan två jämbördiga parter (jfr Schiratzki 1997, Rejmer 2003). Ett intersektionellt perspektiv med fokus på barnpositioner är dock viktigt för att nyansera problematiken och för att inte reproducera förenklade och stereotypa framställningar av offer och förövare. Barn kan ha ambivalenta känslor inför en våldsutövande förälder, och inte alltid önska ett slut på relationen (Cater 2004, 2007, Eriksson & Näsman 2011, Forsberg 2005). Det viktiga i de fall då barn som upplevt (direkt eller indirekt) våld vill ha kontakt med en förälder som utövat våld (i typfallet fadern) är att denna kontakt ordnas efter en ordentlig riskbedömning på ett sätt som är säkert för alla inblandade (SOU 2005:43). Som analysen av tingsrättsdomar i artikel III visar kommenterades någon riskbedömning inte ens i hälften av fallen med uppgifter om våld. Lagändringen med ökad betoning på riskbedömning (FB 6:2) var relativt ny när domarna i mitt material producerades, och det är inte unikt för familjerätt att nya lagar kan ta tid att implementera. Denna tolkning på formell nivå ser jag dock som otillräcklig, särskilt eftersom praktiken är så varierande.

Att utgå från att moderns önskemål alltid gagnar barnet vore dock också en form av familialisering och är inte en slutsats som jag drar utifrån avhandlingens resultat. När moderns önskemål utan vidare konstrueras som sammanfallande med barnets bästa innebär det också ett förnekande av barnets individuella situation och rätt, särskilt till delaktighet. Ett exempel från samma artikel illustrerar mitt resonemang: En sjuårig pojke har varje månad kontakt med sin far med umgängesstöd. Fadern har ett icke-nordiskt namn. Pojken önskar träffa honom oftare, men tingsrätten ifrågasätter att hans önskan är äkta och föreslår att han har en idealiserad bild och överskattar deras

relation. Det nämns att fadern fyra år tidigare misshandlat modern. Tingsrätten beslutar tvärtom mot barnets önskan att inskränka umgänget till en och en halv timme (fortfarande med umgängesstöd) i halvåret. Någon riskbedömning verkar inte ha gjorts och pojkens rätt till delaktighet bortprioriteras genom att rätten konstruerar honom som inkompetent (jfr Sundhall 2012). Detta fall är dock något av ett undantag då de flesta analyserade fall pekar på förstärkt fadersmakt genom rättens diskursiva praktik och att barn som tvingas till umgänge gör det med sina fäder (jfr Röbbäck 2012). En förälder som inte får träffa sina barn på det sätt som beslutats i dom kan ansöka om att umgänge ska ske genom verkställighet – i sista hand polishämtning. Föräldern kan även genom stämning se till att den andra föräldern tilldöms vite om umgänget hindras. Ett barn som saknar sin förälder har dock inga rättigheter att kräva umgänge eller att få någon form av kompensation ifall föräldern gång på gång inte dyker upp när det enligt domstolsbeslut är dags att träffas (jfr Nordborg 2005).

Olika former av makt kan ha olika betydelse i de olika domänerna. Inom Utbildning framstår våld (inklusive hot om våld) ha större genomslag än i de andra som undersöks i avhandlingen. Att ett barn enligt domstolsbeslut inte ska ha kontakt med en förälder innebär inte självklart att personal inom förskola och skola följer detta beslut – den juridiska makten – och skyddar barnet. I mina intervjuer uppger istället personal att ett barn kan lämnas ut till en förälder utan umgängesrätt om föräldern uppträder hotfullt. Det innebär inte nödvändigtvis att personalen anser sig agera korrekt, utan snarare att de agerar utifrån rädsla för våld. Exempel finns dock även på att personal uppfattar det som fullt rimligt att gå emot rättens beslut och lämna ut barnet – utifrån en uttalad ambition att vara opartiska i förhållande till föräldrars ”konflikt”, vilket likställs med att vara professionell. Jag tolkar detta mönster som uttryck för en familialisering som inte beaktar barnets individuella situation och rätt, utan positionerar barnet som objekt för de vuxnas intressekonflikt (jfr Rejmer 2003).

I dessa senare fall har diskursiv makt större betydelse än våld, juridisk eller ekonomiskt makt. Med ett skolsystem som i högre grad än tidigare interpellar föräldrar som kunder är den ekonomiska makten och ekonomiska överväganden dock inte oväsentliga i detta sammanhang. Exempel på detta framkom i intervjuer med pedagoger, som uppgav sig ha instruerats av rektor att bortse från oro över barnets situation. Skolan kan välja att blunda för barns utsatthet utifrån en ekonomisk prioritering att inte stöta sig med föräldrar utan behålla dem som nöjda kunder.

Analysen i artikel IV bekräftar tidigare forskning som visat att barn saknar röst och sällan får vare sig rätt till delaktighet eller till resurser tillgodosedda inom domänen Försörjning (Fernqvist 2011, Näsman et al 2011). Barn står utanför produktionen och i den mån de alls uppmärksammas är det som en försörjningsbörda för föräldrarna, trots att de enligt FN: s barnkonvention har rätt att få sina behov beaktade och sin rätt till delaktighet i alla beslut

som rör dem. Medan barns egen utsatthet i att uppleva fysiskt våld från en förälder (eller annan vuxen) mot den andra har synliggjorts på ett närmast explosionsartat sätt det senaste decenniet (Eriksson 2012, Eriksson et al 2015) är en slutsats i artikel IV att det råder fullständig tystnad om barns utsatthet för ekonomiskt våld från en förälder mot den andra (jfr Näsman & Fernqvist 2015).

Till viss del är det rimligt att tolka denna tystnad som relaterad till att våld överhuvudtaget är osynliggjort eller representeras som privat problem inom domänen Försörjning. Jag delar dock Fernqvists (2011) analys om att Arbetslinjens status som hegemonisk ideologi dessutom skapar marginaliserade barnpositioner.

7.1.1 Släktskap och äganderätt

Familialisering är den process genom vilken släktskap som maktordning reproduceras. Processen kan förklara det stora handlingsutrymme en far kan få inom domänen Utbildning, också i de fall han enligt tingsrättsbeslut inte ens har rätt att vistas i lokalerna. Han tar sig och ges denna makt som man i relation till den oftast kvinnliga personalen, som vuxen i relation till alla barn och som far i relation till det enskilda utsatta barnet.

Släktskap kan som en organiserande princip i välfärden vidare ha avgörande betydelse för möjligheterna att få del av ekonomiska resurser, i det att makar är ömsesidigt försörjningspliktiga och gemensamt skyldiga att försörja sina barn. Lagarna förutsätter att resurserna kommer alla i familjen till del, men som resultatet i artikel IV och andra studier föreslår är det långt ifrån självklart. Möjligheterna att utöva ekonomisk makt, inte minst i samband med och efter separation, är stora.

Artikel III tar inte explicit upp släktskap, utan har fokus på ålder, kön och rasifiering. Dess resultat, som föreslår stora svårigheter att implementera våldsutsatta barns rättigheter till skydd, delaktighet och resurser, måste dock förstås i ljuset av att de som barn varken är part med talerätt, har rätt till eget ombud, eller lagstadgad rätt att komma till tals, utan tvärtom är objekt för föräldrarnas tvist och har status som ett slags egendom. Som Anna Singer (2000) visat är juridiskt vårdnadsansvar frikopplat från faktiskt vårdnadsansvar, omsorg, och framstår mer som en föräldrars äganderätt än som en rättighet för barnet att ha någon som tillgodoser dess behov och förvaltar dess rättigheter. I synnerhet det biologiska faderskapet ses som värdefullt i sig och tycks kunna innebära ett stort handlingsutrymme, också för dömda förövare. Statens styrning tycks på så sätt syfta till att hålla ihop den separerade familjen, till ett mycket högt pris i fall med våld (jfr Eriksson 2003, Hautanen 2005, Heide Ottosen 2006).

När modern väljer att gå kan ofriden bli än större. Vi vet att det är då risken är som störst för våld med dödlig utgång (Strandell 2013). Barnens utsatthet och möjlighet till delaktighet, skydd och resurser förändras inte nöd-

vändigtvis ens med moderns död. Inte sällan får deras far fortsatt vårdnad om dem, med fortsatt stor bestämmanderätt över exempelvis om de ska få behandling för att bearbeta sina upplevelser eller inte, och var de ska bo och gå i skola. Inte ens att bli dömd för mord på deras mor behöver således diskvalificera honom som vårdnadshavare, enligt rådande praxis.⁶¹ Släktskap framstår på så sätt i dessa sammanhang som en avgörande maktordning, som konstitueras genom sexualitet, ålder och kön.

Undantag från detta ihophållande av familjen märks dock. I min empiri gäller det i en del fall när fäder inför de professionella visar på tydligt ointresse för barnen, exempelvis genom att villkora sitt umgänge med dem med att modern ska stå för alla resekostnader, eller genom att vid flertalet tillfällen inte dyka upp när umgänge avtalats (artikel IV). Den fullständiga separationen och slutet på ofriden sker då på faderns villkor (jfr Bekkengen 2003, om faderskapets frivillighet). Det andra viktiga undantaget handlar om vithetsprivilegier och rasifiering och behandlas under nästa rubrik.

Att tvinga barn till umgänge med en våldsutövande förälder bör rimligen tolkas som en form av repression. Min poäng är dock att barns underordning i mitt material i huvudsak reproduceras genom familialisering (marginalisering) – att barnets individuella situation överhuvudtaget inte beaktas när problemet representeras som en konflikt mellan de vuxna, av vilka däremot en selektiv repression sker.

7.2 Selektiv repression

Avhandlingens resultat bekräftar det som Keith Pringle (2010) föreslår, att svårigheterna att bemöta och motverka rasism i Sverige samspelar med en handfallenhet från statens sida att bekämpa mäns våld mot kvinnor och barn. Ett av många exempel på det, som berördes i teorikapitlet, är när svenska mäns våld mot kvinnor födda i Thailand till och med inom socialmedicinsk forskning (Fernbrandt 2013) föreslås bero på de våldsutsatta kvinnornas ojämförbara kultur, snarare än på de svenskfödda förövarnas normer och värderingar. Är förövaren däremot från Irak söks förklaringen i samma studie till våldet i hans kultur.

Min avhandling pekar på effekter av familialisering och rasifiering i tingsrättens praktik inom domänen Vårdnad, boende och umgänge. Jag visar vidare hur disciplinerande strategier kan tillämpas inom domänen Utbildning, inte i första hand mot den som utövar våld eller hotar tryggheten, utan snarare mot dem som är utsatta (artikel II). Det tycks ske ett selektivt kulturali-

---

⁶¹ Enligt en granskning av Aftonbladet har 179 barn under 18 år förlorat sin mor i ett mord eller dråp mellan åren 2000-2013. I 126 fall var fadern förövaren. Tidningens specialgranskning av 54 i dag minderåriga barn vars mor dödats av deras far visar att för fyra av tio barn är fadern fortfarande vårdnadshavare, <http://www.aftonbladet.se/nyheter/dodadekvinnor/arkiv/article11806063.ab>

serande av våldet, ett selektivt tillskrivande av ansvar för våldet och ett selektivt disciplinerande av förövare och våldsutsatta.

7.2.1 Rasifiering

Det dominerande mönstret av familialisering och rättsligt reglerat ihophållande av familjen föreslogs i artikel IV kunna brytas när fäder inför de professionella visar ett alltför uppenbart ointresse för barnen. I tillägg kan även resultaten från artikel III tolkas som uttryck för att undantag från styrning mot ihophållande av den separerade familjen typiskt sker i fall när fadern har ett icke-nordiskt namn. I fall med uppgifter om våld var det i mitt material fyra gånger så vanligt att barnen till dessa fäder inte fick umgängesrätt. Jag redogör i artikeln även för flera fall där barn till ”icke-nordiska” fäder inte fick umgängesrätt, eller begränsad sådan, utan att några uppgifter om våld alls förekom i domen. Barnets uttalade önskemål eller rättens föreställning om barnets egentliga vilja blev avgörande för beslut i dessa fall. Kontrasten mot fall där barn till fäder med nordiska namn inte får inskränkt tillgång till barnet trots explicita uppgifter om grovt våld och barns önskan att slippa umgänge är påfallande. Det verkar således vara den kärnfamilj som uppfattas som svensk/nordisk som ska hållas ihop till varje pris, inte de rasifierade andra familjerna (jfr Eriksson 2005). Släktskap formas på så sätt även av ras (som maktordning) i de professionellas diskursiva praktik.

Som tidigare nämnts har studier om våld och intersektionalitet främst fokuserat på de utsattas positioner, mer sällan på förövare. Dessa positioner konstrueras i förhållande till varandra, men kan ha olika vikt i skilda sammanhang. En slutsats jag drar utifrån denna studie är att det är *förövarens position* som styr den diskursiva praktiken kring våldet i samband med föräldrars separation, inte offrens positioner (jfr Sundhall 2012). Det är med andra ord inte för att rätten anser det vara mer angeläget att skydda barn med icke-nordiska namn som de är mer benägna att betona just dessa barns rätt till skydd och delaktighet, referera till Barnkonventionen och så vidare i dessa fall, även om det kan framstå som det vid en första anblick. Istället tolkar jag resultaten som att det är bilden av fadern som den *patriarkale Andre* (Eriksson 2006) som i vissa fall påverkar den professionella praktiken, i många fall troligen omedvetet. Denna tolkning stöds av det faktum att det inte heller finns annan forskning som tyder på ett särskilt värnande av barn med utländsk bakgrund. Snarare märks det motsatta i studier av exempelvis statens hantering av flyktingbarn, misstänkliggörandet av de apatiska barnen och av de ensamkommande tonåringarna när de ska ålderbestämmas inför beslut om uppehållstillstånd (Wernesjö 2014).

I intervjuer och domstolsbeslut finns dock ytterst få exempel på uttalat misstänkliggörande av fäder med hänvisning till utländsk (eller utomnordisk) bakgrund. Den patriarkale Andre är på så sätt osynlig i materialet som argument för aktivering av en omsorgs- och/eller delaktighetsdiskurs på

barn. Aktiveringen av dessa diskurser tolkar jag som närmast retorisk. Vithet framstår istället som den *omärkta normativa positionen* (Hübinette & Lundström 2015), som tillsammans med åldersmakt och köns makt blir styrande i familjerättsliga tvister med uppgifter om våld.

7.2.2 Könet tillskrivande av ansvar

Inom våldsforskning, inte minst om sexuellt våld, är *victim blaming* ett etablerat begrepp. Den som berättar om utsatthet och problem görs till bärare av och orsak till problemet. Litteraturen om hur könade offer- och förövarpositioner konstrueras i relation till varandra i olika diskurser och sammanhang, som inom straffrätt, populärkultur, ungdomars samtal om våldtäkt, förövares och våldsutsattas egna tolkningar och så vidare, är omfattande.⁶² I denna avhandling är det inte främst de komplexa och ofta ambivalenta psykologiska processerna i positionerandet av sig själv och andra i förhållande till bilder av förövare och offer, som undersökts, utan i första hand de professionellas positioneranden och representationer. Vidare är mitt huvudsakliga fokus barnpositioner, snarare än könad konflikt, även om feministisk teori-bildning behövs för att förstå den diskursiva praktiken kring faders våld.

Nancy Berns (2001) formulerar i sin analys av den samtida amerikanska politiska diskursen om mäns våld mot kvinnor den i två diskursiva strategier; *degendering the violence* och *gendering the blame*. Våldet framställs i huvudsak som ömsesidigt och könsymmetriskt och i den mån det medges att de flesta förövare är män söks orsaken till våldet i kvinnors provokationer, menar hon. I mitt material finns exempel på dessa strategier, som jag dock inte haft utrymme att närmare analysera i artiklarna.

Det explicita skuldbeläggandet för våldet är dock mindre framträdande än det återkommande mönstret av indirekt tillskrivande av ansvar. Kanske kan det tolkas som att mödrarna i materialet endast i viss utsträckning tillskrivs ansvar för våldets *orsaker*, men däremot i egenskap av första eller enda omsorgsgivare (jfr Singer 2000; utövare av *faktisk vårdnad*) genomgående tillskrivs ansvar för våldets *effekter på barnen*. Vad vi mer specifikt har att göra med är således *mother blaming* (jfr Lapierre 2010, Radford & Hester 2006). Att vissa familjerättssekreterare uttalat räknar med att modern ska fungera som en buffert mellan en potentiellt farlig far och hans barn belyses även i Erikssons (2003) avhandling.

Detta asymmetriskt könade tillskrivande av ansvar för våldets orsaker (och/eller effekter) menar jag i vissa fall kan understödjas av två huvudtyper av *victim blaming*; *psykologiserande* (hon är hysterisk, självdestruktiv, my-

---

⁶² Se t ex Alinia 2013, Burman 2007, Gottzén 2015, Hearn 1998, Holmberg & Enander 2011, Jeffner 1997, Lindberg 2006.

toman, har borderline) respektive *kulturaliserande* (hon kommer från en ojämfäst kultur)⁶³.

Följande exempel från artikel II ser jag som illustrativt för båda varianterna; Förskolepersonalen uppgavs ha informerats om att fadern behandlats för missbruk samt hade en neuropsykiatrisk diagnos, och numera endast fick ha kontakt med sina barn ”under övervakning” (dvs med umgängesstöd), på grund av våld mot modern. Han beskrivs som ”svensk”, medan hon uppges ha starka band till Asien. Hennes etnicitet nämns dock inte explicit. Personalen redogör för hur de anser att mamman brustit i sitt föräldraansvar, när hon rest iväg och att pappan då ”helt plötsligt dög som barnvakt”. Hon konstrueras som annorlunda, irrationell och oansvarig. Att benämna fadern som ”barnvakt” tolkar jag som en naturalisering av moderns roll som primär vårdnadshavare och bidrar till konstruktionen av henne som oansvarig. Att för en tid lämna sitt barn i den andre förälderns vård skulle ha verkat mindre oansvarigt än att lämna det hos en barnvakt. Neuropsykiatriskt funktionshinder får förklara faderns våld och det antyds inte i intervjun att han genom detta våld eller på annat sätt brustit i sitt föräldraansvar. Därtill betonas att han varit mycket trevlig mot personalen.

I relation till temat om könat tillskrivande av ansvar kan jag återknyta till Purvis och Hunt (1993) och diskussionen om diskursiv och ideologisk makt: när subjektspositioner interPELLERAS på ett systematiskt sätt som reproducerar ojämlikhet uppstår ideologiska effekter. Jag vill understryka att dessa effekter kan uppstå oavsett den interPELLERADES positionering och svar, och med Walby (2014) invända mot dem som likt Bourdieu (1991) hävdar att kvinnor själva medverkar till sin egen våldsutsatthet. En våldsutsatt kan samtidigt ha erfarenheter av övergrepp i barndomen, hotas av en tidigare partner, trakasseras sexuellt i arbetet, fysiskt i det offentliga rummet och psykiskt på sociala medier. Hon kan ta del av nyhetsflödet som dagligen rapporterar om sexualiserat våld och samhällets undfallenhet inför ofriden och ha närstående som utsätts. Sammantaget har vi ett systematiskt budskap om att ofrid är ett normaltillstånd att acceptera och att hon i praktiken inte har rätt till integritet och frihet från våld. Hon kan organisera sig med andra mot ofriden och hitta strategier att försöka freda sig, men de ideologiska effekterna av systematisk maktutövning genom hot och våld kan vara genomgripande och innebära såväl diskursiva, subjektiverande som levda effekter (jfr Bacchi 1999).

---

⁶³ Den första nordiska doktorsavhandlingen om misshandel inom äktenskapet lades fram av medicinaren Bo Bergman (1988). I studien söks orsakerna till våldet i männens alkoholmissbruk, men även hos de utsatta, på ett sätt som kan beskrivas som psykologiserande victimblaming. De våldsutsatta kvinnorna sorteras i tre kategorier: inadekvata, provokativa och högpresterande. Etnologen Gabriella Nilsson (2009) analyserar i sin avhandling om motstridiga artikulationer kring mäns våld mot kvinnor bland annat debatten och den mobilisering hos kvinnojourserna och kritiska forskare som följde på Bergmans avhandling. Se kommentaren om Fernbrandt (2013) på s 82 för exempel på kulturaliserande victimblaming.

Inom domänen Utbildning pekar analysen på flera konkurrerande diskurser och representationer av risk och våld. Den dominerande representationen av våldet i materialet är dock av det som ett ordningsproblem som är löst så snart ett utsatt barn försvinner utom synhåll eller en våldsutsatt mor upphör att tala om sin och barnets utsatthet. Den ytligt sett könsneutrala familjerättsdiskursen med betoning på samarbete mellan parterna innebär könade effekter i fall med uppgifter om våld, genom att våld från en förälder mot den andra och/eller barn formuleras som konflikt inom Vårdnad, boende & umgänge.

7.3 Avslut och framåtblick

Varför består ofriden, också efter separation? Hur kan vi sociologiskt förstå det underminerande av statens våldsmonopol som det omfattande våldet innebär? Vad hindrar implementering av lagen, prioritering av våldsutsatta barns rättigheter efter separation i den svenska välfärdsstaten, när deras far är förövaren?

Jag har ovan redogjort för mina tolkningar gällande de mest framträdande representationerna av våld som problem i tre domäner: som ordningsproblem, som konflikt mellan två jämbördiga parter (föräldrarna) och som privat problem. De sociala processer som genomgående (om än i varierande grad) undergräver arbetet för barnfrid och kvinnofrid är familialisering och selektiv repression. Dessa processer främjas av vissa institutionella och intersektionella villkor. Avhandlingens viktigaste övergripande slutsats är att vi inte längre bara kan tala om brister i implementering av lagstiftning och riktlinjer i myndigheters och professionellas hantering av våld. Istället ger resultaten dessutom stöd för en tolkning att ett *aktivt administrerande* av våld bidrar till dess fortsatta utövande.

Jag vill här återigen betona vad som nämndes i avhandlingens första kapitel – det är inte de professionellas intentioner som undersöks, utan de mönster av effekter som följer av deras praktik. Vad jag föreslår är inte att det pågår en medveten och centralt styrd konspiration i syfte att förtrycka barn, kvinnor och personer som rasifieras, trots att Sverige officiellt förbundit sig att följa internationella konventioner för att säkerställa allas mänskliga rättigheter, med särskilda tillämpningar för vissa grupper. Tvärtom har många professionella ett genuint engagemang och intentioner att generellt verka för barns bästa och att förbättra villkoren för människor i utsatta livssituationer. Praktiken gällande våldet har sina institutionella och diskursiva sammanhang, organisatoriska, professionella och politiska villkor, men inom dessa strukturer verkar aktiva subjekt med möjlighet att välja mellan tillgängliga diskurser och handlingsalternativ. I en del fall begränsas möjligheterna av formella villkor, som lagstiftning och befogenhet att agera. I andra fall handlar det mer om informella villkor, tolkningar av situationen och av det pro-

professionella uppdraget. I vissa fall styr en rädsla för att göra fel eller att själv bli utsatt.

Fäders våld mot barn och mödrar innebär maktutövning i flera former. Kontrollen kan ske genom hot och våld, men även förstärkas av juridisk makt (här familjerättslig och förvaltningsrättslig praxis), ekonomisk makt och diskursiv makt. Den diskursiva makten är inte entydig, utan konkurrerande diskurser strider om legitimitet. Etablerade föreställningar hos såväl professionella som i den allmänna debatten om ”vårdnadstviser” om att det huvudsakliga problemet är att mödrar regelmässigt ljuger och manipulerar barn att ljuga om våld kan dock tolkas som ett genomslag för våldsutövande fäders diskursiva makt (Burman kommande, Pringle 2010). Dessa föreställningar om omfattande falska anklagelser har inte stöd i forskningen. Tvärtom försöker många mödrar förgäves få fäder att hålla kontakt med barnen efter separation (Regné 2006). I den mån falska anklagelser förekommer tyder forskningen dessutom på att det främst är fäder som står för dessa (Allen & Brinig 2011, Trocmé & Balà 2005). Det är ett helt frånvarande tema i den allmänna debatten.

Domare, utredare, handläggare på Försäkringskassan och personal på förskola och skola agerar inte i ett vakuum, utan påverkas liksom alla andra av hegemoniska diskurser och ideologier, inklusive tystnader om umgängesvägande fäder respektive fäders falska anklagelser. Min explorativa undersökning av det ekonomiska våldet visar bland annat att även Försäkringskassan kan vara en myndighet som används av våldsutövande fäder för att kränka, kontrollera och begränsa mödrars handlingsutrymme efter separation, genom att lämna felaktiga uppgifter, exempelvis påstå att hon har en ny sambo och därmed inte har rätt till bostadsbidrag.

Våldet och de ofta samverkande formerna av maktutövning underlättas därtill genom ömsesidigt förstärkande strukturer i flera dimensioner av ojämlikhet – ålder, kön, släktskap, ras och klass. Släktskap konstitueras alltid av ålder, kön och sexualitet, det vill säga: varje position inom denna maktordning (släktskap) skapas av de andra tre. Andra kan vara relevanta att beakta i analys, men inte konstituerande på samma sätt. Min studie visar hur ras som maktordning kan ha betydelse särskilt i forandet av släktskap inom domänen Vårdnad, boende & umgänge. Rasifiering inom denna domän särskiljer hur viktiga eller farliga för sina barn de fäder som är dömda eller utpekade förövare av de professionella anses vara.

I tillägg rör maktutövningen statens samtliga tre könade och hierarkiskt relaterade institutionella ordningar reproduktion, produktion och repression samtidigt. Med Sylvia Walby (2007) kan de förstås som delvis överlappande system (även om jag föredrar att kalla dem ordningar) och att förändringar inom en ger effekter och kan förändra sociala maktrelationer också inom de andra. En fråga att undersöka i vidare forskning är närmare hur dessa förändringar sker, i fler kontexter. Jag uppfattar att kvinnors ökade ekonomiska självständighet och framflyttade positioner inom akademi, kulturliv och poli-

tik det senaste halvsekleet välkomnas av många män, provocerar andra och får vissa av dem att utöva våld för att återta kontroll.⁶⁴ Delvis kan förhandlingar och ökade konflikter inom reproduktionen – exempelvis det ökade antalet familjerättsliga tvister – ses i detta ljus, och så även behovet att tillskriva de rasifierade andra männen ett större ansvar för våld, genom processer av selektiv kulturalisering och repression. Detta eftersom det omfattande våldet utmanar den nationella självbilden av Sverige som en jämställd, rätts-säker och modern stat med våldsmonopolet intakt.

Jag föreslår att den ofridens praktik att prioritera våldsutövande faders relationer till (eller kontroll över) sina barn, över dessa barns rättigheter, understöds av konservativa ideal om intakta familjer och naturaliserad fadersmakt – släktskap som äganderätt och som särskilt betydelsefull maktordning. Därtill kommer *samtidigt* en konsensusorienterad och hegemonisk jämställdhetsdiskurs⁶⁵ med fokus på det kvantitativa; jämlik representation, lika mycket tid med mamma och pappa. En banal nationalism och en stark politisk önskan att skapa jämställda och närvarande fäder har båda de oavsedda konsekvenserna att de undergräver skyddet av våldsutsatta barn och mödrar.

7.4 Praktiska och politiska implikationer

Avhandlingen hämtar sina teoretiska utgångspunkter från en maktkritisk, bland annat feministisk, tradition. Kritik kan med fördel följas av förslag och visioner om alternativa ordningar. Mina resultat har utöver vetenskapliga även praktiska och politiska implikationer. Implementering av en mer sammanhållen och prioriterad våldspolitik inom samtliga domäner av praktik framstår som avgörande (jfr SOU 2015:55).

För att ofriden ska få ett slut krävs nämligen att systemet fungerar i alla led. När Försäkringskassan drar in underhållsstöd och bostadsbidrag på basis av falska uppgifter, när förskolan lämnar ut ett utsatt barn till en förälder som barnet inte har umgängesrätt till eller när socialtjänsten med tvång hämtar barn i skolan inför sina kamrater, barn som pedagoger försöker skapa en trygg lärandemiljö för, eller när tingsrätten går emot socialtjänstens riskbe-

---

⁶⁴ Diesen och Diesen tillhör dem som vill nyansera tolkningen av samhällsproblemet mäns våld mot kvinnor som bevis för mäns stabila dominans. Att våldet ökar kan istället förstås som ett uttryck för att vissa män inte kan hantera feminismens framgångar, menar de (se även Giddens 1995, Walby 2013).

⁶⁵ Den politiskt etablerade synen på jämställdhet som något som alla egentligen vill ha och som det bara är att utbilda fram har ofta ifrågasatts, liksom att jämställdhetsdiskursen förutsätter en tvåkönsmodell, ofta tänkt som komplementär (se t ex Wasshede 2010). Vidare problematiseras att jämställdhet mellan könen politiskt har getts företräde framför motverkande av andra diskrimineringsgrunder än kön, samt att jämställdhetsdiskursen är etnocentrisk och ibland artikulerar jämställdhet som en närmast essentiell svensk värdering. Kritiken har riktats utifrån mer konfliktorienterade eller kritisk-feministiska, postkoloniala och intersektionella utgångspunkter (se t ex de los Reyes & Mulinari 2005, Egeberg Holmgren 2011)

dömning och barnpsykologers rekommendationer, blir vissa professionellas ansträngningar att tillgodose barns rättigheter verkningslösa genom andra professionellas *underminerande av barnfrid*. Jag vill understryka behovet av att lagstiftare och relevanta myndigheter tar till sig vidden av förtrycket och inse hur byråkratin kan användas av förövare och ovetande förmå att administrera våldet istället för att motverka det.

Analysen i artikel IV visar på akuta svårigheter bland annat för de föräldrar som nekas ekonomiskt bistånd med hänvisning till den andre förälderns försörjningsansvar, när skilsmässan ännu inte gått igenom på grund av den obligatoriska betänketiden om sex månader eller för att den andre föräldern vägrar ändra adress, har försvunnit eller på andra sätt utövar ekonomisk maktutövning efter separation. Betänketiden kan ses som ytterligare ett uttryck för statens generella strävan att till nästan vilket pris som helst hålla ihop familjen. Kanske vore det mest lovande sättet att bryta tystnaden om ekonomiskt våld på policynivå att artikulera en barnrättsdiskurs snarare än en könsvaldsdiskurs? (jfr Dahlkild-Öhman 2011, Eriksson 2012).

Myndigheters aktiva men sannolikt oftast oavsedda administrerande av faders ekonomiska maktutövning efter separation, ibland i kombination med andra våldsformer, visar på än större skäl att kritiskt och mer ingående granska välfärdssystem, än som hittills uppmärksamats inom forskning och politik. Det gäller att se till fler parametrar än tillgång till subventionerad barnomsorg, föräldraförsäkring och kvinnors sysselsättningsgrad på arbetsmarknaden.

Som Keith Pringle (2005, se även Balkmar et al 2009, Lister 2009) uppmärksammat ger Esping-Andersen (1990) och andra välfärdsvetare en missvisande bild när de i jämförande analyser och typologier över välfärdssystem endast tar hänsyn till hur staten prioriterar reformer för ekonomisk jämlikhet – där Sverige i en jämförelse med exempelvis Storbritannien uppvisar högre ambitioner. Fokuseras istället på hur staten hanterar frågor kring *kroppslig integritet*, som motverkandet av institutionell rasism och mäns våld mot kvinnor och barn framträder en annan bild hävdar Pringle, som särskilt problematiserar tystnaden kring sexuellt våld mot barn⁶⁶. För att dra resonemanget ett steg längre kan det något tillspetsat kanske hävdas att det svenska välfärdssystemet ännu fungerar någorlunda väl när det gäller att bekämpa fattigdom och tillgodose medborgarnas mest basala materiella behov, såvida inte ekonomiskt våld utövas inom familjen eller i samband med och efter dess upplösning. Används däremot hantering av våld som välfärdssindikator har vi inget fungerande välfärdssystem att tala om.

Politiskt kan slutsatsen dras att för att främja ett mer effektivt bekämpande och förebyggande av mäns omfattande våld i vardagen måste staten

---

⁶⁶ Om normer och lagstiftning gällande äga inkluderas framträder dock delvis en annan bild, där Sverige ligger mer i framkant.

göra upp med sina nationalistiska prioriteringar i fråga om vad och vem som ska skyddas från vem och på vilka villkor.

En feministisk systemkritik syftar inte till att tillföra ett ”kvinnooperspektiv” och göra nuvarande ordning mer ”jämställd” (t ex genom att kvinnor börjar förvärvsarbete lika många timmar eller utöva lika mycket våld som män) eller till att förbättra endast kvinnors villkor. Istället är ett återkommande tema inom feministisk teoribildning och politiska visioner en annan ordning där staten tar omsorgsetik⁶⁷ som vägledande princip för sin styrning och att reproduktionen upphör att koloniserats av, eller underordnas, produktionen och repressionen. Det är en systemkritik som denna studie ansluter sig till, och som om den togs på allvar skulle förändra inte minst barns positioner och möjligheter att få sina rättigheter till omsorg, skydd, delaktighet och resurser tillgodosedda. Separationen skulle innebära ett slut på ofriden och inte, som för allt för många idag, endast början på en ny ofridstid.

---

⁶⁷ Omsorgsetik, *ethics of care*, förknippas framförallt med psykologen Carol Gilligan (1982) och betonar relationer och tillit framför abstrakta principer och opartiskhet. Filosofen Alison Jaggar (1992) visar hur traditionell etik tenderar att nedvärdera det moraliska tänkande som ansetts höra den privata sfären (reproduktionen) och kvinnors omsorgsarbete till, och övervärdera oberoende, dominans och krig.

Referenser

- Alanen, L. 1994. Gender and generation: Feminism and the "Child Question". I: Qvortrup, J., Bardy, M., Sgritta, G. och Wintersberger, H. (red.) *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. Adlershot: Avebury, s. 27-42.
- Alanen, L. 2011. Editorial: Critical Childhood Studies?, *Childhood*, 18(2), s. 147-150.
- Alinia, M. 2013. *Honour and Violence Against Women in Iraqi Kurdistan*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Allen, D. W. och Brinig, M. 2011. Do Joint Parenting Laws Make Any Difference? *Journal of Empirical Legal Studies*, 8(2), s. 304-324.
- Allmänna Barnhuset. 2015. *Barnets rättigheter i vårdnadstvister*. Slutrapport.
- Alvesson, M., och Deetz, S. 2000 *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, M. och Sköldberg, K. 1994. *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Liber: Malmö.
- Andersen, D. K., och Saunders, D. G. 2003. Leaving an abusive partner: An empirical review of predictors, the process of leaving, and psychological well-being. *Trauma, Violence & Abuse*, 4(2), s. 163-191.
- Andersson, M. 2010. *Blodets och rötternas logik: Internationell adoption i välfärdens diskursiva praktik*. (Diss.) Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala Universitet.
- Annerbäck, E-M; Svedin, C-G. och Gustafsson, P. 2010. Characteristic features of severe child physical abuse – A multi-informant approach, *Journal of Family Violence*, 25(2), s. 165-172.
- Annerbäck, E-M., Sahlqvist, L., Svedin, C.G., Wingren, G. och Gustafsson, P.A. 2012. Child physical abuse and concurrence with other types of child abuse in Sweden – Associations with health and risk behaviours, *Child Abuse & Neglect*, 36, s. 585-95.
- Anthias, F. 2001 The Concept of 'Social Division' and Theorising Social Stratification: Looking at Ethnicity and Class, *Sociology*, 35, s. 835-854.
- Anthias, F. 2001. The Material and the Symbolic in Theorizing Social Stratification, *British Journal of Sociology*, 52(3), s. 367-390.
- Anthias, F. 2012. Intersectional what? Social divisions, intersectionality and levels of analysis, *Ethnicities*, 13(1), s. 3-19.
- Arbetsmiljöverket .2010. *Våld i arbetslivet – en kriminologisk kunskapsöversikt*. Rapport 2010:4.
- Arbetsmiljöverket. 2015. *Kvinnors arbetsmiljö 2011-2014*. Slutrapport 2015:6.
- Bacchi, C. L. 1999. *Women, Policy and Politics: The Construction of Policy Problems*. London, Thousand Oaks, New Dehli: Sage.
- Bagshaw, .2010. *Family violence and family law in Australia. The experiences and views of children and adults who separated post 1995 and post 2006*. Commonwealth Attorney-General's Department.

- Bailey, S., Thoburn, J. och Timms, J. 2011. Your shout too! Children's views of the arrangements made and services provided when courts adjudicate in private law disputes, *Journal of Social Welfare and Family Law*, 33(2), s. 123-138.
- Bak, M. 2003. "Ensam mor"-familjen. I Bäck-Wiklund, M och Johansson, T (red.) *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och Kultur, s. 118-142.
- Balkmar, D., Iovanni, L och Pringle, K. 2009. A Reconsideration of Two "Welfare Paradises": Research and policy responses to men's violence in Denmark and Sweden, *Men and Masculinities*, 12(2), s. 155-174.
- Barnombudsmannen. 2005. *När tryggheten står på spel*. Barnombudsmannen rapporter 2005:02.
- Bauman, Z. 2004. *Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Beauvoir de, S. 1949/2000. *Det andra könet*. Norstedts: Stockholm.
- Bekkengen, L. 1999. Män som "pappor" och kvinnor som "föräldrar", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, 20(1), s. 33-48.
- Bekkengen, L. 2002. *Man får välja: om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv*. Malmö: Liber.
- Bemiller, M. 2008. When battered mothers lose custody: A qualitative study of abuse at home and in the courts, *Journal of Child Custody*, 5, s. 228-255.
- Berg, B. L. och Lune, H. 2012. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, New Jersey: Pearson Education Inc. Eight Edition.
- Berggren, K. 2014. *Reading Rap. Feminist Interventions in Men and Masculinity Research*. (Diss.) Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala Universitet.
- Bergman, B. 1987. *Battered Wives. Why are they beaten and why do they stay?* (Diss.) Stockholm: Karolinska institutet.
- Bergman, H., Eriksson, M. & Klinth, R. (red.) 2011. *Föräldraskapets politik*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier och Dialogos förlag.
- Bergman, H. och Hobson, B. 2002. Compulsory fatherhood: the coding of fatherhood in Swedish welfare state. I B. Hobson (red.) *Making Men into Fathers: Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, s. 92-124. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berns, N. 2001. Degendering the Problem and Gendering the Blame: Political Discourse on Women and Violence, *Gender and Society*, 15(2), s. 262-281.
- Bilge, S. 2010. Beyond Subordination vs. Resistance: An Intersectional Approach to the Agency of Veiled Muslim Women, *Journal of Intercultural studies*, 31(1), s. 9-28.
- Bourdieu, P. 1991. *Den manliga dominansen*. Daidalos: Göteborg.
- Brah, A. och Phoenix, A. 2004. Ain't I a woman? Revisiting intersectionality, *Journal of International Women's Studies*, 5(3), 75-86.
- Branigan, E. 2004. 'His Money or Our Money?' Financial Abuse of Women in Intimate Partner Relationships, Coburg, VIC: Coburg Brunswick Community Legal and Financial Counselling Centre.
- Brown, T., Frederico, M., Hewitt, L., och Sheehan, R. 2000. Revealing the existence of child abuse in the context of marital breakdown and custody and access disputes, *Child Abuse & Neglect*, 24(6), s. 849-859.
- Broberg, A., Hillner, S. och Lundgren, J. 2009. *Att lämna en destruktiv relation: mammor som utsatts för våld av sin före detta partner berättar om sin situation och hur de hanterat den*. Rapport från forskningsprojektet Bojen. Allmänna Barnhuset.
- Broberg, A., Almqvist, K., Almqvist, L., Axberg, U., Cater, K., Å., Eriksson, M., Forssell, A., Grip, K., Iversen, C. och Sharifi, U. 2011. *Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma. Resultat från en nationell utvärdering*. Göteborg: Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.

- Brottsförebyggande rådet. 2014. *Brott i nära relationer. En kartläggning*. Rapport 2014:18.
- Brottsförebyggande rådet. 2015. *Hot och våld: Om utsatthet i yrkesgrupper som är viktiga i det demokratiska samhället*. Rapport 2015:12.
- Brottsförebyggande rådet. 2015. *Hatbrott 2014: Statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv och självrapporterad utsatthet för hatbrott*. Rapport 2015:13.
- Brottsförebyggande rådet. 2015. *Det dödliga våldet i Sverige 1990–2014. En beskrivning av utvecklingen med särskilt fokus på skjutvapenvåldet*. Rapport 2015:24.
- Brownmiller, S. 1975. *Against our will: Men, women and rape*. New York: Random House.
- Burman, M. 2007. *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor. Straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. (Diss.) Uppsala: Iustus förlag AB.
- Burman, M. 2012. Immigrant Women Facing Male Partner Violence - Gender, Race and Power in Swedish Alien and Criminal Law, *feminists@law*, 2(1), 1-26.
- Burman, M. (kommande) Fathers' Rights in Sweden – a Resistance to Law and Policy on Men's Intimate Partner Violence against Women.
- Butler, J. 1990. *Gender Trouble*. New York: Routledge.
- Carbin, M. 2010. *Mellan tystnad och tal – Flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik*. (Diss.) Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Carbin, M. och Edenheim, S. 2013. The intersectional turn in feminist theory: a dream of a common language? *The European Journal of Women's Studies*, 20(3), s. 233-248.
- Cashmore, J., Parkinson, P., Weston, R., Patulny, R., Redmond, G., Qu, L., Baxter, J., Rajkovic, M., Sitek, T., Katz, I. 2010. Shared Care Parenting Arrangements since the 2006 Family Law Reforms: Report to the Australian Government Attorney-General's Department. Sydney, Australia: Social Policy Research Centre: University of NSW.
- Cater, Å. 2004. *Negotiating normality and deviation – father's violence against mother from children's perspectives*. (Diss.) Örebro: Studies in Social Work, Örebro University.
- Cater, Å. K. 2007. Children's Meaning-Conciliation of their Fathers' Violence Related to Fathers and Violence in General, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 8(1), s. 41–55.
- Cater, Å. och Forssell, A. 2014. Descriptions of fathers' care by children exposed to intimate partner violence (IPV) – relative neglect and children's needs, *Child and Family Social Work*, 19, 185–193.
- Connell, R. W. 1999. *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- Crenshaw, K.W. 1991. Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color, *Stanford Law Review*, 43(6), s.1241–99.
- Dahlkild-Öhman, G. 2011. *Att börja tala med barn om pappas våld mot mamma. Radikalt lärande i arbetet med vårdnad, boende och umgänge*. (Diss.) Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Dahlstrand, L. 2004. *Barns deltagande i familjerättsliga processer*. (Diss.) Uppsala: Juridiska fakulteten, Uppsala universitet.
- Dalen, M. 2008. *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups.
- Datainspektionen. 2015. *Tillsyn enligt polisdatalagen (1998:622), polisdatalagen (2010:361) samt personuppgiftslagen (1998:204) – behandling av personuppgifter avseende brottsoffer m.m.*

- Davis K. 2008. Intersectionality as buzzword: A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful, *Feminist Theory*; 9(1), s. 67–85.
- Diesen, C. och Diesen, E. 2013. *Övergrepp mot kvinnor och barn: den rättsliga hanteringen*. Norstedts Juridik: Stockholm.
- Donnelly, D., Cook, K., van Ausdale, D. och Foley, L. 2004. White privilege, colour blindness, and services to battered women, *Violence against Women*, 11(1), s. 6–37.
- Eduards, M. 2002. *Förbjuden handling - Om kvinnors organisering och feministisk teori*. Liber: Malmö.
- Eduards, M. 2007. *Kroppspolitik: Moder Svea och andra kvinnor*. Stockholm: Atlas.
- Eduards, M. 2015. Vem stal freden? I Manga, E. och R. Vinthagen (red.) *Utvägar – feministiska allianser för en solidarisk framtid*. Ordfront förlag, Feministiskt perspektiv och Settings, s. 18-23.
- Eekelar, J. 2015. The Role of the Best Interests Principle in Decisions Affecting Children and Decisions about Children, *International Journal of Children's Rights*, 23, s. 3-26.
- Egeberg Holmgren, L. 2011. *IngenMansLand: Om män som feminister, intervjuframträdanden och passerandets politik*. (Diss.) Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Ekbrand, H. 2006. *Separationer och mäns våld mot kvinnor*. (Diss.) Göteborg: Studies in Sociology, 28, Göteborgs universitet.
- Enander, V. 2008. *Women Leaving Violent Men. Crossroads of Emotions, Cognition and Action*. (Diss.) Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Enander, V. och Holmberg, C. 2007. Reflexioner kring motståndets dubbelhet, offrets existens och uppbrottets politiska implikationer. I S. Alakoski (red.) *Lyckliga slut: sjutton berättelser om vardagsvåldet*. Stockholm: Ordfront, s. 62-82.
- Enander, V. 2011. Violent women? The challenge of women's use of violence in intimate heterosexual relationships to feminist analyses of partner violence, *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 19(2), s. 105-123.
- Engels, F. 1884/2008. *Familjens, privategendomens och statens ursprung*. Stockholm: Murbruk förlag.
- Engwall, K. 2000. "Asociala och imbecilla" kvinnorna på Västra Mark 1931-1967. (Diss.) Örebro: Studies in History, Örebro University.
- Enloe, C. 2000. *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Enloe, C och Manga, E. 2015. Militarism, fascism och inbillade fiender. Samtal mellan Cynthia Enloe och Edda Manga. I E. Manga & R. Vinthagen (red.) *Utvägar – Feministiska allianser för en solidarisk framtid*. Ordfront, Settings och Feministiskt Perspektiv, s. 32-40.
- Eriksson, M. 2003. *I skuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av faders våld*. (Diss.) Stehag: Gondolin.
- Eriksson, M. 2006. Avvikande eller osynlig – rasifierande praktiker i familjerättssekreterares hantering av faders våld, i P. de los Reyes, SOU 2006:37, *Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet*. Stockholm: Fritzes, s. 183-216.
- Eriksson, M. 2007. Faders våld mot kvinnor och barns situation: interventioner på olika planeter?, i Eriksson, M. (red.) *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia förlag, s. 210-235.
- Eriksson, M. 2009. Girls and boys as victims: social workers' approaches to children exposed to violence, *Child Abuse Review*, 18(6), 428–45.

- Eriksson, M. 2011a. Contact, shared parenting and violence: children as witnesses of domestic violence in Sweden. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 25(2), s. 165-183.
- Eriksson, M. 2011b. När våldsverkligheten tränger sig på: Direkt och indirekt styrning av separerande föräldrar, i Bergman, H., Eriksson, M. och R. Klinth (red.) *Föräldraskapets politik*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier och Dialogos förlag, s. 109-128.
- Eriksson, M. 2013. Tackling violence in intimacy: Interacting power relations and policy change, *Current Sociology*, 61(2), s. 171-189.
- Eriksson, M. 2015. *Underlag till Jämställdhetsutredningen U 2014:06. Delmål 4: Mäns våld mot kvinnor*
- Eriksson, M., Bruno, L., och Näsman, E. 2013. *Domestic Violence, Family Law and School: Children's Rights to Participation, Protection and Provision*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Eriksson, M. och Näsman, E. 2007. Delaktighet i familjerättsliga utredningsprocesser för barn vars pappa misshandlar mamma, *Socionomens forskningssupplement*, 22, s. 78-89.
- Eriksson, M., och Näsman, E. 2008. Participation in family law proceedings for children whose father is violent to their mother, *Childhood*, 15(2), s. 259-75.
- Eriksson, M. och Pringle, K. 2005. Nordic issues and dilemmas: Introduction, i Eriksson, M., Hester, M., Keskinen, S. och Pringle, K. (red.) *Tackling Men's Violence in Families. Nordic Issues and Dilemmas*. Bristol, UK: Policy Press, s. 2-11.
- Eriksson, M., Bruno, L. och Näsman, E. 2011. Family Law Proceedings, Domestic Violence and the Impact upon School: A Neglected Area of Research, *Children & Society*. 29
- Eriksson, M. och Dahlkild-Öhman, G. 2015. Risk och riskbedömningar i familjerättstvister, i Eriksson, M., Källström Cater, Å. och Näsman, E. (red.) *Barns röster om våld. Att lyssna, tolka och förstå*. Malmö: Gleerups, 129-148.
- Esping-Andersen, G. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, G. 2009. *The Incomplete Revolution: Adapting to Women's New Roles*. Cambridge: Polity Press.
- Fawole, O. I. 2008. Economic violence to women and girls: Is it receiving the necessary attention? *Trauma, Violence, & Abuse*, 9(3), s. 167-177.
- Featherstone, B. och Peckover, S. 2007. Letting them get away with it: fathers, domestic violence and child welfare, *Critical Social Policy*, 27(2), s. 181-202.
- Ferguson, A. 2010. Love, caring labour and community: issues for solidarity and radical change. I *GEXcel Work in Progress Report Volume VIII: Love in Our Time – A Question for Feminism*. Centre of gender Excellence, Linköpings universitet och Örebro universitet, s. 119-127.
- Fernando, M. 2014. Family law proceeding and the child's right to be heard in Australia, The United Kingdom, New Zealand and Canada, *Family Court Review*, 52(1), s. 46-59.
- Fernbrant, C. 2013. *Violence Against Foreign-Born Women in Sweden*. Lund: Lunds universitet.
- Fernqvist, S. 2011. Redefining participation? On the positioning of children in welfare benefits appeals, *Childhood*, 18(2), s. 227-241.
- Fields, M. D. 2008. Getting Beyond "What Did She Do to Provoke Him?" Comments by a Retired Judge on the Special Issue on Child Custody and Domestic Violence, *Violence Against Women*, 14(1), s. 93-99.

- Fleury, R. E., Sullivan, C. M., och Bybee, D. 2000. When ending the relationship does not end the violence: women's experiences of violence by former partners. *Violence Against Women*, 6(12), s.1363–1383.
- Forsberg, H. 2005. "Talking feels like you wouldn't love Dad anymore" – Children's emotions, close relations and domestic violence. I M. Eriksson, M. Hester, S. Keskinen och K. Pringle (red.) *Tackling Men's Violence in Families: Nordic Issues and Dilemmas*. Bristol: The Policy Press.
- Forssell, A. M., och Cater, Å. 2015. Patterns in Child–Father Contact after Parental Separation in a Sample of Child Witnesses to Intimate Partner Violence, *Journal of Family Violence*, 30, s. 339–349.
- Foucault, M. 1980. *The History of Sexuality, vol. 1: An Introduction*. New York: Random House.
- Foucault, M.1982. The Subject and Power, *Critical Inquiry*, 8(4), s. 777-795.
- FRA, EU Agency for Fundamental Rights. 2014. Violence against women: an EU-wide survey. Main results report.
- Frankenberg, R. 1993. *White Women, Race Matters: The Social Construction of Whiteness*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Freeman, M. 2011. Children's rights as human rights: Reading the UNCRC, i Qvortrup, J., Corsaro, W. A. och M-S. Honing, (red.) *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*, New York: Palgrave Macmillan, s. 377-393.
- Försäkringskassan 2014. "Metod för att ge stöd åt våldsutsatta kvinnor." Pressmeddelande 22 december.
- Giddens, A.1984. *The Constitution of Society: Outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. 1995. *Intimitetens omvandling: Sexualitet, kärlek och erotik i det moderna samhället*. Nora: Bokförlaget nya doxa.
- Gilligan, C. 1982. *In a Different Voice*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gilman Perkins, C. 1898/1966. *Women and Economics*. New York: Harper Torch-Books.
- Goffman, E. 1959/2009. *Jaget och maskerna: En studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Norstedts.
- Gottzén, L. 2015. Kvinnomisshandlaren och maskulinitetens monstrosa framtid, *Tidskrift för genusvetenskap*, 36 (1-2), s. 7-28.
- Gramsci, A. 1929-1935/2007. *Brev från fängelset*. Hägersten: Tankekrafts förlag.
- Grape, O. 2006. Domänkonsensus eller domänkonflikt? I Grape, O., Blom, B och Johansson, R. (red.) *Organisation och omvärld – nyinstitutionell analys av människobehandlande organisationer*. Lund: Studentlitteratur, s. 47-72.
- Gunnarsson, L. 2015. We we keep separating the 'inseparable': Dialecticizing intersectionality, *European Journal of Women's Studies*, s. 1-14.
- Gunnarsson, Å. (red.) 2013. *Tracing the Women-Friendly Welfare State. Gendered Politics of Everyday Life of Sweden*. Göteborg: Makadam.
- Habermas, J. 1972. *Knowledge and Human Interests*. London: Heinemann Educational Books Ltd.
- Hall, S. 2001. Foucault: Power, knowledge and discourse, I Wetherell, M. Taylor, S., Yates, Simeon J., *Discourse theory and practice: A reader*. London: Thousand Oaks, s. 72–80.
- Hammer, R. 2002. *Antifeminism and Family Terrorism: A Critical Feminist Perspective*. New York: Rowman & Littlefield.
- Hancock, A-M. 2007. Intersectionality as a Normative and Empirical Paradigm, *Politics & Gender*, 2, s. 248-254.
- Haraway, D. 1988. Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective, *Feminist Studies*, 14(3), s. 575-599.

- Hardesty, J. L och Ganong, L. H . 2006. How women make custody-decisions and manage co-parenting with abusive former husbands, *Journal of Social and Personal Relationships*, 23, s. 543-563.
- Hardesty J. L. och G. L Chung .2006. Intimate partner violence and child custody: Directions for intervention and future research, *Family Relations* 55(2), s. 200–210.
- Harrison, C. 2008. Implacably hostile or appropriately protective? Women managing child contact in the context of domestic violence, *Violence Against Women*, 14(4), s. 381-405.
- Hartmann, H. 1979. The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a more Progressive Union, *Capital & Class*, 3(2), s. 1-33.
- Hautanen, T. 2005. Bypassing the relationship between fatherhood and violence in Finnish policy and research, i Eriksson, M., Hester, M., Keskinen, S. och Pringle, K. (red.) *Tackling Men's Violence in Families: Nordic Issues and Dilemmas*. Bristol, UK: Policy Press, s. 67-82.
- Hayes, B. E. 2012. Abusive Men's Indirect Control of Their Partner During the Process of Separation, *Journal of Family Violence*, 27, s. 333–344
- Hearn, J. 2012. A multi-faceted power analysis of men's violence to known women: from hegemonic masculinity to the hegemony of men, *The Sociological Review*, 60(4), s. 589-610.
- Hearn, J. och Pringle, K. 2006. *European Perspectives on Men and Masculinities. National and Transnational Approaches*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Heide Ottosen, M. 2006. In the name of the father, the child and the holy genes: Constructions of the child's best interest in legal disputes over contact, *Acta Sociologica*, 49(1), s. 29-46.
- Henning, K. och Connor-Smith, J. 2011. Why Doesn't He Leave? Relationship Continuity and Satisfaction Among Male Domestic Violence Offenders, *Journal of Interpersonal Violence*, 26(7), s. 1366–1387.
- Hernes, H. M. 1987. *Welfare State and Woman Power. Essays in State Feminism*. Oslo: Norwegian University Press.
- Hester, M. 2005. Children, Abuse and Parental Contact in Denmark. I Maria Eriksson; Marianne Hester; Suvi Keskinen & Keith Pringle, red: *Tackling Men's Violence in Families. Nordic Issues and Dilemmas*. Bristol: Policy Press, s. 13-30.
- Hester, M. 2011. The three planet model: Towards an understanding of contradictions in approaches to women and children's safety in contexts of domestic violence, *British Journal of Social Work*, 41(5), s. 837-853.
- Hill Collins P. 1998. It's all in the family: intersections of gender, race, and nation, *Hypatia*, 13(3), s. 62–68.
- Hirdman, Y. 2000. *Med kluven tunga: LO och genusordningen*. Stockholm: Atlas.
- Holmberg, C. 1993. *Det kallas kärlek: en socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par*. Anamma förlag.
- Holmberg, C och V. Enander. 2011. *Varför går hon?* Lund: Studentlitteratur.
- Holt, S. 2011. Domestic Abuse and Child Contact: Positioning Children in the Decision making Process, *Child Care in Practice*, 17(4), s. 327-346.
- Holt, S. 2013. Post-separation Fathering and Domestic Abuse: Challenges and Contradictions, *Child Abuse Review*, DOI: 10.1002/car.2264
- hooks, B. 1984. *Feminist Theory. From Margin to Centre*. Boston: South End Press.
- Howard, M. och Skipp, A. 2015. *Unequal, trapped & controlled: Women's experience of financial abuse and potential implications for Universal Credit*. Women's Aid.

- Hunter, R. 2011. Doing violence to family law, *Journal of Social Welfare and Family Law*, 33(4), s. 343-359.
- Hunter, R., Barlow, A., och Smithson, J. 2014. Mapping paths to family justice: matching parties, processes and cases, *Family Law*, 44(10) s. 1404-1411.
- Hydén, M. 1992. *Woman battering as marital act: the construction of a violent marriage*. (Diss.) Stockholm: Studies in social work, Stockholm University.
- Hübinette, T. och Lundström, C. 2015. Three phases of hegemonic whiteness: understanding racial temporalities in Sweden, *Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture*, 20(6), s. 423-437.
- Ingrids, I. 2014. *Dilemmas in child custody disputes. The child's best interests in courtroom discourse*. (Diss.) Stockholm: Department of Child and Youth Studies, Stockholm University.
- Inspektionen för Vård och Omsorg 2014. *Tillsynsrapport - De viktigaste iakttagelserna inom tillsyn och tillståndsprövning verksamhetsåret 2013*.
- Ismail, Z. 2014. Kontextualitet som minoritetsskydd – rättskälleläran och kvinnor som utsätts för våld i anknytningsrelationer, *Juridisk Publikation*, särtryck ur jubileumsnummer 2014.
- Jaffe, P., Johnston, J., Crooks, C., och Bala, N. 2008. Custody disputes involving allegations of domestic violence: toward a differentiated approach to parenting plans. *Family Court Review*, 46(3), s. 500-522.
- Jaggar, A. 1992. Feminist ethics. I L. Becker och C. Becker (red.), *Encyclopedia of Ethics*, New York: Garland Press, s. 363-364.
- James, A., Haugen, G.M.D, Rantalaaho, M. och Marples, R. 2010. The Voice of the Child in Family Mediation in Norway and England, *International Journal of Children's Rights*, 18, s. 313-333.
- James, A. och James, A. 2012. *Key Concepts in Childhood Studies*. London: Sage.
- Jeffner, S. 1997. *"Liksom våldtäkt, typ": om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt*. (Diss.) Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Johansson, H. 2006. *Brist på manliga förebilder: dekonstruktion av en föreställning och dess praktik*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet.
- Johansson, H., och Bäck-Wiklund, M. (red.) 2012. *Fostran av familjen. En bok om styrning, föräldraskap och socialtjänst*. Malmö: Liber.
- Johansson, S. 2011. *Rätt, makt och institutionell förändring. En kritisk analys av myndigheters samverkan i barnahus*. Lund: Lunds universitet.
- Johnson, M. P. 2008. *A Typology of Domestic Violence: Intimate Terrorism, Violent Resistances, and Situational Couple Violence*. Boston: University Press of New England.
- Jónasdóttir, A. J. 1994/2002. *Kärlekskraft, makt och politiska intressen*. Göteborg: Daidalos.
- Kaldal, A. 2010. *Parallella processer – En rättsvetenskaplig studie av riskbedömningar i vårdnads- och LVU-mål*. (Diss.) Stockholm: Jure förlag.
- Khaw, L. och Hardesty, J. L. 2007. Theorizing the process of leaving: Turning points and trajectories in the stages of change model, *Family Relations* 56, s. 413-425.
- Kielos, K. 2012. *Det enda könet: varför du är förförd av den ekonomiske mannen och hur det förstör ditt liv och världsekonomin*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Kimmel, M. 2002. Gender symmetry in domestic violence: a substantive and methodological research review, *Violence Against Women*, 8(11), s. 1332-63.

- Klinth, R. 2002. *Göra pappa med barn: den svenska pappapolitiken 1960-1995*. Umeå: Boréa förlag.
- Kouzes, J. M. och Mico, P. R. 1979. Domain Theory: An Introduction to Organizational Behavior in Human Service Organizations. *Journal of Behavioral Science*, 15(4), s. 449-469.
- Krekula, C., Närvänen, A-L och Näsman, E. 2005. Ålder i intersektionell analys, *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2-3, s.81-94.
- Kuhner, T. K. 2005. Court-connected mediation compared: The cases of Argentina and the United States, *ILSA Journal of International and Comparative Law*, 11, s. 519-553.
- Kvale, S. och Brinkman, S. 2009. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lapierre, S. 2010. More Responsibilities, Less Control: Understanding the Challenges and Difficulties Involved in Mothering in the Context of Domestic Violence, *British Journal of Social Work*, 40, 1434-1451.
- Lassinantti, K. 2014. *Diagnosens dilemman: Identitet, anpassning och motstånd hos kvinnor med ADHD*. (Diss.) Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Lessard, G., C. Lavergne, C. Chamberland, D. Damant och Turcotte, D. 2006. Conditions for resolving controversies between social actors in domestic violence and youth protection services: Toward innovative collaborative practices, *Children and Youth Services Review*, 28, s. 511-534.
- Liedman, S-E. 2011. *Hets! En bok om skolan*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Lindberg, E. 2006. *Kulturella konstruktioner av offerskap och aktörskap i könsrelaterat våld. En analys av självmordsprocesser hos våldsutsatta kvinnor*. (Diss.) Eslöv: Förlags AB Gondolin.
- Lister, R. 2009. A Nordic Nirvana? Gender, Citizenship and Social Justice in the Nordic Welfare States, *Social Politics*, 16(2), s. 242-278.
- Lorenzoni, P. 2015. Nio reflektioner om arbete och frihet. I E. Manga & R. Vinthagen (red.) *Utvägar – Feministiska allianser för en solidarisk framtid*. Ordfront, Settings och Feministiskt Perspektiv, s. 84-94.
- Lukes, S. 1974. *Power – A Radical View*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Lundgren, E. 2004. *Våldets normaliseringsprocess*. ROKS.
- Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J. och Kallioski, A-M. 2001. *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i det jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Stockholm: Fritzes.
- Lundqvist, Å och Roman, C. 2009. Politiska regleringar och akademisk diskurs. Svensk familjepolitik under 70 år, i Lundqvist, Å. och C. Roman (red.) *Välfärd, genus och familj*. Liber: Malmö, s. 89-115.
- Lundqvist, Å. och Petersen, K. (red.) 2010 *In Experts We Trust. Knowledge, Politics and Bureaucracy in Nordic Welfare States*. University Press of Southern Denmark: Odense.
- MacKinnon, C. A.1989. *Toward a Feminist Theory of the State*. Cambridge, Mass. Harvard University Press.
- McCall, L. 2005. The complexity of intersectionality, *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 30(3), s. 1771-1800.
- Mellberg, N. 2002. *När det överkliga blir verklighet*. Umeå: Boréa förlag.
- Mellberg, N. 2004. *Mäns våld mot kvinnor: Synliga mödrar och osynliga barn*. Uppsala: Avdelningen för samhällsvetenskaplig genusforskning, Uppsala universitet.
- Messerschmidt, J. W. 1993. *Masculinities and Crime: Critique and Reconceptualization of Theory*. Lanham MD: Rowman & Littlefield.

- Millet, K. 1970. *Sexual Politics*. New York: Doubleday.
- Moe, A. M., och Bell, M. P. 2004. Object economics: The effects of battering and violence on women's work and employability, *Violence Against Women*, 10, s. 29-55.
- Mulinari, D. 2009. "Den andra" familjen: Genus, nation och migration. I Fink, J och Å. Lundqvist (red.) *Välfärd, genus och familj*. Liber: Malmö, s. 201-225.
- Molina, I. 1997. *Stadens rasifiering: etnisk boendesegregation i folkhemmet*. (Diss.) Uppsala: Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.
- Morrison, F. 2015. 'All Over Now?' The Ongoing Relational Consequences of Domestic Abuse through Children's Contact Arrangements, *Child Abuse Review*, 24, s. 274-284
- Mullender, A., Hague, G., Imam, U., Kelly, L., Malos, E. och Regan, L. 2002/2010. *Children's Perspectives on Domestic Violence*. London: Sage Publications.
- Nash, J. 2008. Re-thinking intersectionality, *Feminist Review*, 89, s. 1-15.
- Nationellt Centrum för Kvinnofrid 2009. *Våld i samkönade relationer – en kunskapsöversikt*. Rapport 2009:2, Uppsala universitet.
- Nationellt Centrum för Kvinnofrid 2010. *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*. Rapport 2010:1, Uppsala universitet.
- Nationellt Centrum för Kvinnofrid 2014. *Våld och hälsa: en befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. Rapport 2014:1, Uppsala universitet.
- Neale, B. 2002. Dialogues with children. Children, divorce and citizenship, *Childhood*, 9, s. 445-75.
- Neoh, J. och Mellor, 2010. Shared Parenting: Adding Children's Voices and Their Measures of Adjustment to the Evaluation, *Journal of Child Custody*, 7(3), s. 155-175.
- Nilsson, G. 2009. *Könsmakt eller häxjakt? Antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor*. (Diss.) Lund: Avdelningen för etnologi med folklivsarkivet, Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.
- Ninjatten, C. och Jongen, E. 2011. Professional conversations with children in divorce-related child welfare inquiries, *Childhood*, 18(4), s. 540-555.
- Nixon, J. och Humphreys, C. 2010. Marshalling the Evidence: Using Intersectionality in the Domestic Violence Frame, *Social Politics*, 17(2), s. 137-158.
- Nordborg, G. 2005. Children's peace? The possibility to protect children by means of criminal law and family law. I M. Eriksson, M. Hester, S. Keiskinen och K. Pringle (red.) *Tackling Men's Violence in Families: Nordic Issues and Dilemmas*: Bristol: Policy Press.
- Nygren, K.G., Nyhlén, S. och Gillander Gådin, K. 2014. *Kvarboende vid marknadens ände: Bondeformer, genus och hälsa i regional politik och praktik*. Sundsvall: Avdelningen för samhällsvetenskap, Mittuniversitetet.
- Näsman, E. 1994. Individualization and Institutionalization. I Qvortrup, J., Bardy, M., Sgritta, G. och Wintersberger, H. (red.) *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. Adlershot: Avebury.
- Näsman, E. 2004. Barn, barndom och barns rätt. I Olsen, L. (red.) *Barns makt. Barn som aktörer*. Uppsala: Iustus förlag, s. 55-77.
- Näsman, E. 2012. Financial oppression and neglect of children. Conference paper, Nordic Sociological Congress 2012, Iceland.
- Näsman, E. och Fernqvist, S. 2015. Ekonomiskt våld, i Eriksson, E., Källström Carter och Näsman, E. (red.) *Barns röster om våld. Att lyssna, tolka och förstå*. Malmö: Gleerups, s. 149-166.

- Pain, R. 2014. Everyday terrorism: Connecting domestic violence and global terrorism, *Human Geography*, 38 (4), s. 531-550.
- Patrick, R., Cook, K och H. McKenzie .2008. Domestic Violence and the Exemption from Seeking Child Support: Providing Safety or Legitimizing Ongoing Poverty and Fear, *Social Policy and Administration*, 42(7), s. 749-767.
- Paulsen, R. 2015. *Vi bara lyder: en berättelse om Arbetsförmedlingen*. Stockholm: Atlas.
- Pease, B. 2010. *Undoing Privilege: Unearned advantage in a divided world*. London & New York: Zed Books Ltd.
- Pringle, K. 2010. Swedish welfare responses to ethnicity: the case of children and their families. *European Journal of Social Work*, 13(1), 19-34.
- Pringle, K. 2012. Fadrande, mansforskning och sexualiserat våld i det ”jämställda” Sverige. I L. Gottzén & R. Jonsson (red.) *Andra män: Maskulinitet, normskapande och jämställdhet*. Malmö: Gleerups, s. 119-134.
- Prop. 2005/06:155 *Makt att forma samhället och sitt eget liv - nya mål i jämställdhetspolitiken*.
- Purvis, T. och Hunt, A. 1993. Discourse, Ideology, Discourse, Ideology, Discourse, Ideology... *British Journal of Sociology*, 44(3), s. 473-499.
- Qvortrup, J. 1994. Childhood matters: an introduction. In J. Qvortrup, M. Bardy, G. Sgritta, & H. Wintersberger (red.), *Childhood Matters. Social Theory Practice and Politics*, Aldershot, UK: Avebury, s. 1-23.
- Radford, L. och Hester, M. 2006. *Mothering through domestic violence*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Radford, L. och Hester, M. 2015. More than a mirage? Safe contact for children and young people who have been exposed to domestic violence, i Stanley,N. och Humphrey, C. (red.) *Domestic Violence and Protecting Children: New Thinking and Approaches*. London: Jessica Kingsley Publishers, s 112-129.
- Ray, L. 2011. *Violence & Society*. London: Sage.
- Regné, M. 2006. När den goda viljan inte finns. Om frånvarande fäder i kontaktfamiljsinsatsen. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2, s. 129-145.
- Rejmer, A. 2003. *Vårdnadstvister*. Lund (Diss.) Lund Studies in Sociology of Law, Lunds universitet.
- Repstad, P. 2007. *Närhet och distans: kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Sudentlitteratur.
- Reyes de los, P. 2015. Feministiska framtider och oenighetens politik, i Manga, E. och R. Vinthagen (red.) *Utvägar – feministiska allianser för en solidarisk framtid*. Ordfront förlag, Feministiskt perspektiv och Settings, s.170-175.
- Roman, C. 2004. *Familjen i det moderna. Sociologiska sanningar och feministisk kritik*. Malmö: Liber.
- Rubin, G. 1975. The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex. I Reiter, R. (red.), *Toward an Anthropology of Women*. New York: Monthly Review Press.
- Röbäck, K. och Höjer, I. 2009. Constructing children's views in the enforcement of contact orders, *International Journal of Children's Rights*, 17(4), s. 663-680.
- Röbäck, K. 2012. *Barns röster i vårdnadstvister. Om verkställighet och professionellas riskbedömningar*. (Diss.) Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Rönblom, M. och Eduards, M. 2008. *Genusperspektiv på statsvetenskap*. Stockholm: Högskoleverket.
- Salmonsson, L. 2014. *The 'Other' Doctor: Boundary work within the Swedish medical profession*. (Diss.) Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.

- Sanders, S. K. 2015. Economic Abuse in the Lives of Women Abused by an Intimate Partner: A Qualitative Study, *Violence Against Women*, 21(1) s. 3-29.
- Sawyer, L. 2000. *Black and Swedish: Racialization and the Cultural Politics of Belonging in Stockholm, Sweden*. Santa Cruz: University of California.
- Schiratzki, J. 1997. *Vårdnad och vårdnadstvister*. (Diss.) Stockholm: Norstedts Juridik.
- Schiratzki, J. *Barnrättens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Shalansky, C., Ericksen, J., & Henderson, A. 1999. Abused women and child custody: the ongoing exposure to abusive ex-partners, *Journal of Advanced Nursing*, 29(2), s. 416-426.
- Shea Hart, A. 2010. Children's needs compromised in the construction of their 'best interests', *Women's Studies International Forum*, 33(3), s. 196-205.
- Simmel, G. 1908/1955. *Conflict & The Web of Group-Affiliations*. New York: The Free Press.
- Singer, A. 2000. *Föräldraskap i rättslig belysning*. (Diss.) Uppsala: Iustus.
- Skeggs, B. 2008. On the economy of moralism and working-class properness: An interview with Beverley Skeggs. First published in *Fronesis*. <http://www.eurozine.com/articles/2008-04-28-skeggs-en.html>
- Skinner, C. 2013. Child maintenance reforms: Understanding fathers' expressive agency and the power of reciprocity, *International Journal of Law, Policy and the Family*, s. 1-24, doi:10.1093/lawfam/ebt005
- Skjorten, K. 2013. Children's Voices in Norwegian Custody Cases, *International Journal of Law, Policy and the Family*, 27(3) s. 289-309.
- Skr. (Regeringens skrivelser) 2007/08:39. *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*.
- Smart, C. 1999. The 'new' parenthood: Fathers and mothers after divorce. I Silva, E. B. och Smart, C. (red.): *The NEW Family?* London: Sage, s. 100-114
- Smart, C. 2002. From children's shoes to children's voices. *Family Court Review*, 40(3), s. 307-319.
- Smart, C. 2006. Equal shares: Rights for fathers or recognition for children. *Critical Social Policy*, 24(4), s. 484-504.
- Sohl, L. 2014. *Att veta sin klass: Kvinnors uppåtgående klassresor i Sverige*. (Diss.) Stockholm: Atlas.
- Solberg, A. 2007. Hur förhåller sig barn till våld i hemmet? I Eriksson, M. (red.) *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia förlag, s. 25-37.
- SOU 1995:79 *Vårdnad, boende och umgänge. Vårdnadstvistutredningen*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2001:72 *Barnmisshandel, att förebygga och åtgärda*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2005:43 *Vårdnad – Boende – Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar. Betänkande från 2002 års vårdnadskommitté*. Stockholm: Fritzes
- SOU 2014:71 *Ett jämställt samhälle fritt från våld - Utvärdering av regeringens satsningar 2010–2014. Delbetänkande av Utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2015:55 *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2015:86 *Mål och myndighet: En effektiv styrning av jämställdhetspolitiken. Betänkande av Jämställdhetsutredningen*. Stockholm: Fritzes
- Spivak, G. C. 1988/2002. Kan den subalterna tala? I *Postkoloniala studier*. Stockholm: Raster.

- Stark, E. 2007. *Coercive control: The entrapment of women in personal life*. New York: Oxford University Press.
- Stark, E. 2009. Rethinking Coercive Control. *Violence Against Women*, 15(12), s. 1509-1525.
- Strandell, P. 2013. *Dödligt våld mot kvinnor: om samhällets förutsättningar att förhindra brott i nära relationer*. Jure förlag.
- Sundhall, J. 2012. *Kan barn tala? En genusvetenskaplig undersökning av ålder i familjerättsliga utredningstexter*. Göteborg: Institutionen för Kulturvetenskaper.
- SVT Nyheter 2013. "Grannar hjälper Försäkringskassan att avslöja fuskare." <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/grannar-hjalper-fk-avsloja-fuskare>
- Swiss, L. och Le Bourdais, C. 2009. Father-Child Contact After Separation: The Influence of Living Arrangements, *Journal of Family Issues*, 30(5), s. 623-652.
- Söderberg, H. 2013. *Vårdnadstvister i praktiken. En studie av tingsrätternas rättstillämpning efter 2006 års reform av vårdnadsreglerna*. Examensarbete i civilrätt. Uppsala: Juridiska institutionen, Uppsala Universitet.
- Therborn, G. 1996. Child Politics: Dimensions and Perspectives, *Childhood*, 3(1), s. 29-44.
- Thorne, B. 1987. Re-visioning women and social change: where are the children?, *Gender & Society*, 1(1), s. 85-109.
- Thornton, P. H., Ocasio, W. och Lounsbury, M. 2012. *The Institutional Logics perspective: A New Approach to Culture, Structure and Process*. Oxford: University Press.
- Trinder, L., Firth, A., och Jenks, C. 2010. 'So presumably things have moved on since then?' The management of risk allegations in child contact dispute resolution, *International Journal of Law, Policy and the Family*, 24(1), s. 29-53.
- Trocme, N., och Bala, N. 2005. False allegations of abuse and neglect when parents separate, *Child Abuse & Neglect*, 29(12), 1333-1345.
- Ungdomsstyrelsen 2013, *Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*. Ungdomsstyrelsens skrifter, 2013:1.
- UNICEF. 2007. *The state of the world's children 2007. Women and children: The double dividend of gender equality*.
- Walby, S. 1990. *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Basil Blackwell.
- Walby, S. 2007. Complexity Theory, Systems Theory and Multiple Intersecting Social Inequalities, *Philosophy of the Social Sciences*, 37(4), s. 449-470.
- Walby, S. 2011. *The Future of Feminism*. Cambridge: Polity Press.
- Walby, S. 2013. Violence and society: Introduction to an emerging field of sociology. *Current Sociology*, 61(2), s. 95-111.
- Walby, S., Towers, J. och Francis, B. 2014. Mainstreaming domestic and gender-based violence into sociology and the criminology of violence, *The Sociological Review*, 62(2), s 187-214.
- Walby, S., Armstrong, J. och Strid, S. 2012. Intersectionality: Multiple Inequalities in Social Theory, *Sociology*, 46(2), s. 224-240.
- Wasshede, C. 2010. *Passionerad politik: Om motstånd mot heteronormativ köns-makt*. (Diss.) Malmö: Bokbox.
- Weber, M. 1919. *Politics as Vocation*. <http://anthropos-lab.net/wp/wp-content/uploads/2011/12/Weber-Politics-as-a-Vocation.pdf>
- Weber, M. 1949. *The Methodology of the Social Sciences*, Glencoe: The Free Press.
- Weinehall, K. 1997. *Att växa upp i våldets närhet. Ungdomars berättelser om våld i hemmet*. Umeå: Pedagogiska institutionen
- Wendt Höjer, M. 2002. *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Malmö: Liber.

- Wendt Höjer, M. och Åse, C. 1999. *Politikens paradoxer: en introduktion till feministisk politisk teori*. Lund: Academia Adacta.
- Wernesjö, U. 2014. *Conditional Belonging: Listening to Unaccompanied Young Refugees Voices*. (Diss.) Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala Universitet.
- Westerstrand, J. 2008. *Mellan mäns händer: Kvinnors rättssubjektivitet, internationell rätt och diskurser om prostitution och trafficking*. (Diss.) Uppsala: Department of Law, Uppsala University.
- Westerstrand, J. 2010. Kung slår dam: våldsforskningsmetodologi i ett våldsamt jämställt Sverige, *Sociologisk forskning*, 47(3), s. 5-34.
- Vetenskapsrådet 1990/2015 *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>
- WHO. 2005. *Multi-country study on women's health and domestic violence against women: Initial results on prevalence, health outcomes and women's responses*.
- WHO. 2013. *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*.
- Wikström, H. 2011. Den problematiska invandrarfamiljen: Kunskapsbildning om hedersrelaterat våld, i H. Berman, M. Eriksson och R. Klinth (red.), *Föräldraskapets politik*, Stockholm: Dialogos förlag & Institutet för framtidsstudier, s. 173-196.
- Young, I. M. 2003. The Logic of Masculinist Protection: Reflections on the Current Security State, *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 29(1), s. 1-26.
- Yuval-Davis, N. 2006. Intersectionality and feminist politics, *European Journal of Women's Studies*, 13, 193–209.
- Yuval-Davis, N. 2009. *Gender & Nation*. Sage: London
- Ängarne-Lindberg, T. 2010. *Grown-up Children of Divorce: Experiences and Health*. (Diss.) Linköping: Faculty of Health Sciences, Linköping University.

Bilaga 1

Intervjuguide för intervjuer med skolpersonal

Allmänt om skolan

Er skola – hur skulle ni beskriva den för någon som inte känner till den? Finns det något som utmärker er skola?

Familjerättsliga utredningar

Har någon av er vittnat, lämnat information eller på annat sätt varit inblandad i någon sådan process? Följdfrågor, exempel: Hur kom det sig att du valde att vittna/berätta? Var det självklart, eller ett svårt beslut? På vilket sätt? Fick du någon information innan? Fick du någon återkoppling? Påverkades din arbetssituation på något sätt efteråt av detta? Påverkades din relation till eleven eller föräldrarna? På vilket sätt? Skulle du göra samma sak om något liknande hände igen?

Medlingssituationer, hotfulla eller aggressiva föräldrar

Vill någon av er berätta om erfarenheter av någon sådan situation? Vad hände? Vad gjorde du då? Berättade du för någon? Fick du stöd av din arbetsgivare eller någon kollega? Hur hade du velat att situationen hanterats? Känner du oro för att något liknande ska hända igen?

Andra erfarenheter i samband med föräldrars tvister?

Utredning genomförs delvis på skolan: samtal med barnet, att lämna information.

Föräldrars konflikter utspelar sig på skolan/skolgården.

Förälder som inte har umgängesrätt söker upp barnet på skolan.

Att annan personal har blivit utsatt för våld eller hot.

Oklart om vem eller om ev båda föräldrarna ska få information, inbjudas till möten, fatta beslut om barnets skolsituation i olika avseenden

Konsekvenser av rättens beslut

Beslut om umgänge kan påverka barns skolgång och krocka med skolplikten om föräldrarna bor långt ifrån varandra och barnen måste resa ofta. Ibland innebär även beslut byte av skola eller att barnen går på två skolor. Är det här något som ni har erfarenheter av? Kan ni säga något om hur det fungerar för barnen? Vad kan ni göra?

Barnets situation och behov av skydd och stöd

Märker ni av de här processerna på barnen? Eller skulle man inte kunna ana att någonting pågick, om man inte visste? Tycker ni att ni har det ni behöver – resurser, utbildning, handledning – för att kunna ge barnen stöd i de här situationerna? Hur tänker ni kring skyddsbehov? Kan barnen vara trygga i skolan, från eventuellt våldsamma föräldrar? Hur lätt är det för vem som helst att ta sig in? Från vem får ni veta att barnens föräldrar tvistar eller att en förälder inte har umgängesrätt?

Elevvården

Från forskning vet vi att det varierar stort vilka resurser man har tillgång till. Hur ser det ut hos er? Finns det något som ni önskar vore annorlunda när det gäller resurser, organisation, rutiner eller annat? Vem vänder ni er till i första hand om ni misstänker att en elev far illa på grund av föräldrarnas konflikt eller annat? (Om socialtjänsten, vilken del?)

Externa kontakter

Kan ni säga något om erfarenheter av externa samarbeten? Tycker ni att ni får den information ni behöver från socialtjänsten när föräldrar är i konflikt? Vilka upplever ni det som lättast att tala med, socialtjänst, polis, barnpsykiatri eller någon annan? (Vilken del av socialtjänsten?)

Skolform

Att ni är friskola/kommunal/föräldrakooperativ eller personalkooperativ – tror ni att det haft någon särskild betydelse för det som händer/ hur tvister om vårdnad, boende, umgänge påverkar er verksamhet/hanteras hos er? På vilket sätt i så fall?

Övrigt

Har ni några övriga tankar kring det som vi talat om här, eller som ni själva har upplevt?

Bilaga 2

Intervjuguide och checklista – Separationer, ekonomisk maktutövning och våld

Inledande korta frågor

Din ålder? Din familj (Barn antal, ålder, gemensamma eller egna)? Högsta utbildningsnivå? Sysselsättning? Boendeform (villa, bostadsrätt, hyresrätt, inneboende)? Bor i storstad, mellanstor stad eller mindre samhälle? Född i Sverige, Norden, Europa eller utanför Europa? X född i ..., X sysselsättning. Motsvarande om expartnern? Hur länge varade relationen med X och det gemensamma boendet? Sedan hur länge är du och mannen separerade?

Innan relationen/ni bodde tillsammans

Hur var din ekonomi då (inkomster, skulder, sparande, bostadstyp)?

Under relationen/när ni bodde tillsammans

Hade ni separat eller gemensam ekonomi? Hur var din insyn i ekonomin (hans inkomster och utgifter)? Om gemensam: Vem skötte ekonomin hos er (inkomster, betala räkningar, göra dagliga inköp, större inköp, semesterplanering)? Hur delaktig var du? Har han kontrollerat vad du använt pengar till? Var du ekonomiskt beroende av mannen eller han av dig? Var er materiella standard jämlik eller ojämlig, hur (kläder, fritidsaktiviteter, nöjen mm)?

Hade barnen fickpengar? Hade de insyn i familjens ekonomi? Hur var barnens materiella standard jämfört med jämnåriga? Förekom att han störde eller hindrade dig i studier, arbetssökande eller på din arbetsplats?

Har han hindrat dig från att ha pengar till nödvändigheter som mat och kläder?

Har han förstört några av era gemensamma, dina eller barnens ägodelar?

Har han förstört ditt konto/kreditkort, förhindrat att du skaffat eller har tillgång till ditt bankkonto?

Har han lagt beslag på några av dina eller barnens ägodelar eller pengar?

Har han pantsatt dina eller gemensamma ägodelar?

Har han fått dig att låna pengar av vänner eller familj, men utan att låta dig betala dem tillbaka?

Har du förlorat i inkomst eller på annat sätt drabbats ekonomiskt av våld från mannen?

Har han tvingat dig att ta lån, begå bedrägerier eller använt dig som inkomstkälla på annat sätt?

Har han tagit lån i något barns namn, skuldsatt barnet för p-böter eller på annat sätt använt något barn som inkomstkälla?

Har han vägrat att skaffa arbete så att du måste försörja familjen själv?

Har han spelat bort dina eller era gemensamma pengar?

Har han använt dina eller era gemensamma pengar för egen (i förhållande till er ekonomi) dyr konsumtion eller missbruk?

Har du och mannen gemensamt ansökt om ekonomiskt bistånd? Har han hindrat dig att få bistånd?

Under och efter separation

Vilka känner till din utsatthet för våld (grannar, vänner, hyresvärd etc)?

Vilka myndigheter eller organisationer har du haft kontakt med under eller efter separation (socialtjänst, polis, kvinnojour, tingsrätt, kronofogden, försäkringskassan, barnens skola eller annan)? Vilka av dessa har du berättat om våldet och/eller den ekonomiska maktutövningen för? Hur har du upplevt de kontakterna? Tycker du att du blivit lyssnad på och fått inflytande över beslut – var, när och hur? Hur hade du velat att kontakterna skulle fungera?

Kom ni själva överens om underhåll, ev bodelning och andra ekonomiska frågor i samband med separation, eller fick ni hjälp med samarbetsamtal hos kommunen eller medling hos tingsrätten – hur? Är du nöjd med utfallet, eller hur hade du velat ha det? Har du sänkt dina krav i förhandlingarna, av rädsla eller hot från mannen? Har tvister kring vårdnad, boende eller umgänge drabbat dig ekonomiskt – hur? Hur har barnens levnadstandard och ekonomi påverkats av separationen – jämlik eller ojämlig standard hos mamma respektive pappa? Vad betalar han för efter separationen, utöver underhållet? Bidrar hans släktingar ekonomiskt till barnen på något sätt?

Har mannen gjort något av följande under relationen eller i samband med separation?

Ett kryss för Ja

- kallat dig fula saker eller t ex sagt att du är dum eller inkompetent?
- anklagat dig för att flirta med andra män, eller för sexuellt utmanande beteende?
- talat nedvärderande om dina vänner eller din familj?
- uttryckt missnöje över att du träffar dina vänner eller din familj?
- kastat saker mot dig som skulle kunna skadat dig?
- knuffat dig, eller slagit dig med öppen hand?
- sparkat dig, slagit dig med knuten hand eller med något hårt föremål?
- tagit stryptag på dig eller försökt kväva dig?
- bankat ditt huvud mot något?
- hotat dig med kniv, skjutvapen eller annat vapen?

- använt kniv, skjutvapen eller annat vapen mot dig?
- tagit i dig på ett sexuellt sätt mot din vilja,
t.ex. genom att ta tag i, hålla fast, kyssa eller krama?
- *tvingat eller försökt tvinga* dig till någon form av sexuell aktivitet när du inte kunnat försvara dig, för att du t.ex. varit sovande eller drogad?
- *försökt tvinga* dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt?
- *tvingat* dig till någon form av sexuell aktivitet genom att hota dig, hålla fast dig eller göra dig illa på något sätt?
- varnat dig för att separera/skilja dig från honom?
- varnat dig för att berätta om saker han gjort?
- varnat dig för att begära enskild vårdnad av eventuella gemensamma barn?
- hotat att föra bort era gemensamma barn om ni har några
- hotat att skada dig?
- hotat eller skadat dig inför barnen?
- hotat att skada era gemensamma barn om ni har några
- hotat att skada dina egna barn?
- på något sätt skadat era gemensamma barn om ni har några?
- på något sätt skadat dina egna barn?
- hotat att skada dina vänner eller släktingar?
- skadat eller hotat att skada husdjur?
- varit kontrollerande, hotfull eller våldsam på något annat sätt? Beskriv hur.

Vad hoppas du av framtiden? Har du något att se fram emot?

Acta Universitatis Upsaliensis

*Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations
from the Faculty of Social Sciences 123*

Editor: The Dean of the Faculty of Social Sciences

A doctoral dissertation from the Faculty of Social Sciences, Uppsala University, is usually a summary of a number of papers. A few copies of the complete dissertation are kept at major Swedish research libraries, while the summary alone is distributed internationally through the series Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences. (Prior to January, 2005, the series was published under the title “Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences”.)

Distribution: publications.uu.se
urn:nbn:se:uu:diva-268678

ACTA
UNIVERSITATIS
UPSALIENSIS
UPPSALA
2016